

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Silver Stõun

**NARVA AJALOOLISE VANALINNA TAASTAMISE MÕJU
TURISMILE JA RAHVUSVAHELISTUMISELE**

Magistritöö

Rahvusvahelised suhted ja Euroopa-Aasia uuringud

Juhendaja: Peeter Mürsepp, PhD

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 11 550 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Silver Stõun

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 131766TASM

Üliõpilase e-posti aadress: silvester.stoun@gmail.com

Juhendaja: Peeter Mürsepp, PhD:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. ÜLEVAADE UURIMISOBJEKTIST JA METODOLOOGILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Narva vanalinna ala	7
1.2. Metodoloogia	9
2. TEOREETILINE RAAMISTIK	11
2.1. Linnaplaneerimine, taaselustamine ja turism kui linna rahvusvahelistumise mootorid	11
2.1.1. Kultuuripärandi olulisus turismi arendamisel	11
2.1.2. Edukas linnaplaneerimine kui turismi arendamise vahend	14
2.1.3. Taaselustamise roll muutuste tekitajana	14
2.2. Taaselustamine ja turismimajanduse arendamine kui tee rahvusvahelistumiseni	18
2.2.1. Linna identiteedi kujundamine ja brändimine	20
2.3. Võrdlusmaterjalid mujalt Euroopast	22
3. JUHTUMIUURING: NARVA VANALINN	24
3.1. Narva arengustrateegia ning vanalinna ala üldplaneeringu analüüs	24
3.1.1. Narva linnasüdame kujundamine	24
3.1.2. Turism Narvas	26
3.2. Ekspertide seisukohad Narva vanalinna hoonestamise ja turismist lähtuva rahvusvahelistumise osas	29
3.2.1. Narva vanalinna ajalooline perspektiiv	30
3.2.2. Vanalinna edasine arendamine	31
3.2.3. Turismi arendamine	31
3.2.4. Turismi ja rahvusvahelistumise seosed	33
3.2.5. Intervjuude järeldused	34
3.3. Uurimistöö järeldused	35
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	41
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
LISAD	48
Lisa 1. Intervjueeritavate nimekiri	48
Lisa 2. Intervjuude transkriptsioonid	48

LÜHIKOKKUVÕTE

Antud lõputöö eesmärk on selgitada välja, kas lähtuvalt Narva turismimajanduse arenemisest ja linna rahvusvahelistumise väljavaadetest oleks otstarbekas rekonstrueerida ajalooline vanalinn või jätkata selle arendamist linna senist arengukava ja Vanalinna linnaosa üldplaneeringut silmas pidades. Üldplaneeringu kohaselt hoonestataks vanalinna ala kaasaegse arhitektuuriga, mis on aga vastumeelne paljudele neile, kes sooviksid ajaloolise vanalinna taastamist.

Eesmärgist tulenevalt uuriti töö teoreetilises osas linna planeerimisest lähtuvat ajalooliste ehitismälestiste säilitamist või nende rekonstrueerimist, samuti linna taaselustamist ja brändimist. Seejärel keskenduti linna turismimajanduse arengule üldisemalt, mis omakorda mõjutab ka linna rahvusvahelistumist. Teema püstitust silmas pidades on empiirilise töö uurimistrateegiaks valitud kvalitatiivne juhtumipõhine analüüs, mille raames koguti asjakohaseid andmeid dokumendianalüüsi ja kaheteistkümne ekspertintervjuu kujul, mille tulemusi uuriti omakorda eelnevalt paika pandud teoreetilise raamistiku kontekstis.

Kuigi intervjueeritud eksperdid nentisid, et ilmselt tooks koopiana taastatud vanalinn rohkem turiste, ei võimalda küsimuse eetilise aspekt anda ühest ammendavat vastust antud uurimustöö peamisele küsimusele. Kahe vanalinna arendamise alternatiivi puhul, mis toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist oleks parimaks lahenduseks eeskätt kompromisslahendus, mis vastab kõige enam mõlema alternatiivi pooldajate nägemusele parimast võimalikust lahendusest. Siiski on vajalikud aga edasised eraldiseisvad uuringud, mis uuriksid süvitsi vanalinna ala arendamise perspektiive sotsiaalmajaduslikest aspektidest lähtuvalt.

Võtmesõnad: Narva vanalinn, turism, rahvusvahelistumine, linna taaselustamine

SISSEJUHATUS

Narva on ligemale 58 200 elanikuga suuruselt kolmas linn Eestis. Tegemist on tähtsa ajaloolise kaubanduskeskuse ning piirilinnaga, mis sai linna õigused 1345. aastal (Juske, 2014, 10) ning mis kujunes Rootsi Kuningriigi võimu all üheks kauneimaks barokklinnaks Läänemere ääres. Narva asukoht strateegiliselt tähtsatel kaubateedel ida ja lääne ristumiskohas on linnale toonud nii jõukust kui ka hukatust. Juba keskajal saadi aru Narva suurest potentsiaalset rahvusvahelise kaubanduslinnana. Nõnda üritas Tallinna raad teha kõik endast oleneva, et takistada Narva arvamist Hansa Liitu kuuluvate linnade koosseisu (Juske 2014, 10), mis oleks tähendanud Narva jõukuse ja mõjukuse märkimisväärset suurenemist ning seega otsest ohtu regiooni juhtivale linnale Tallinnale. Olgugi, et tänapäeval on Narva Eesti mõistes üks suuremaid ja olulisemaid tööstuslinnu, on ta kahjuks oma rahvusvahelise positsiooni ammu kaotanud. Lisaks seisab Narva vastamisi paljude sotsiaalmajanduslike probleemidega, mille lahendamine on seni nii Narva enda kui ka Eesti riigivõimule suureks väljakutseks osutunud. Märkimisväärne osa sellel on töötleva tööstuse osakaalu vähenemisel ning puudujääkides arendada alternatiivseid sektoreid nagu näiteks turismi, linna üldise majandustegevuse edendamiseks. Kuna Narva ajalooline vanalinn hävis Teises maailmasõjas ning olulisematest vaatamisväärsustest on linnas säilinud vaid Hermannini linnus ning Raekoda, ei ole seni suudetud edukalt arendada ei sise- ega väliturismi, mis elavdaks väikeettevõtlust ning looks lisatöökohti. Samas seisab suur osa vanalinna alast tühjana, olles kasutusel kas parkimisplatsi või rohealana, samal ajal kui vanalinna nimetust kandev ala võiks läbimõeldud kasutuse korral olla linna südameks, nagu seda on Tallinna või Tartu vanalinn.

Käesoleva lõputöö teemaks on Narva ajaloolise vanalinna taastamise mõju turismile ja rahvusvahelistumisele. Teema valik on eelkõige tingitud Narva linna raskest sotsiaalmajanduslikust olukorrast võrreldes teiste Eesti suuremate linnadega. Samuti on teema valikul lähtunud seni kasutamata jäetud vanalinna potentsiaalset, mis õige planeerimise korral võiks muuta Narva rahvusvaheliselt atraktiivseks heakorrastatud turismisihtkohaks. Seega on lõputöö teema aktuaalne ja oluline mitte ainult Narva enda, vaid Eesti kontekstis üldisemalt.

Lõputöö keskendubki eeskätt Narva ajaloolise vanalinna ala arendamise potentsiaalsete alternatiivide uurimisele, mis looksid võimaluse linna turismisektori arengu hoogustumiseks ning Narva muutumiseks rahvusvaheliseks turismikeskuseks. Lõputöö peamiseks argumendiks on, et oskuslikku linnaplaneerimist ja taaselustamist saab kasutada turismi elavdamiseks ning seeläbi ka linna muutmiseks rahvusvaheliseks turismisihtkohaks. Lõputöö **eesmärk** on selgitada välja, kas Narva turismimajanduse arenemiseks ja linna rahvusvahelistumiseks oleks otstarbekas rekonstrueerida ajalooline vanalinn või jätkata selle arendamist lähtuvalt linna arengukavast ja Vanalinna linnaosa üldplaneeringust ning täita see kaasaegse arhitektuuriga.

Lõputöö eesmärgist tulenevalt on töö keskseteks uurimusküsimusteks:

1. Millised on Narva vanalinna üldplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?
2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?
3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Küsimustele vastuse leidmisel on peamiseks eelduseks asjaolu, et sise- ja välituristide arvu suurenemine toob kaasa ka linna sotsiaalmajandusliku olukorra ja turismimajanduse olukorra paranemise, luues rohkem võimalusi väikeettevõtluse arendamiseks. Lisaks suurendab turismi areng Narva linna võimalusi rahvusvahelisel areenil, leidmaks investoreid ning partnereid nii majandusliku kui ka kultuurilise arengu toetamiseks.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Tuvastada teoreetilises osas raamistik, mis käsitleb linnaplaneerimist, kultuuripärandiga ümberkäimist, linnaosa taaselustamist ning linna kuvandi ehk brändi loomist hoogustamaks turismi kasvu ning seeläbi linna muutumist rahvusvahelisemaks turismisihtkohaks.
2. Viia läbi dokumendianalüüs, tutvudes Narva vanalinna detailplaneeringuga ning ajaloolist vanalinna käsitlevate materjalidega.
3. Viia läbi ekspertintervjuud tuvastamaks ekspertide ja huvigruppide seisukohad seoses püstitatud uurimusküsimustega.

1. ÜLEVAADE UURIMISOBJEKTIST JA METODOLOOGILISED LÄHTEKOHAD

Antud peatüki eesmärgiks on anda ülevaade uurimisobjektist, milleks on Narva ajalooline vanalinna ala, selle hetkeseisust ning selgitada lahti antud uurimustöös kasutatud metodoloogilised lähtekohad, mille alusel viiakse läbi juhtumiuuring leidmaks vastused sissejuhatuses püstitatud uurimusküsimustele.

1.1. Narva vanalinna ala

Narva ajaloolist vanalinna peetakse üheks kauneimaks omataoliseks Läänemere ääres, mis hävis pea täielikult Teises maailmasõjas. Kuna paljude ehitiste paksud paekivimüürid olid peale sõjategevust veel püsti ning ruumid taastamiskõlblikud, tehti sõjajärgsel perioodil plaane vanalinna hoonete renoveerimiseks, taastades hoonete ajaloolise ilme, säilitades tänavavõrgu ja linna silueti. Kõike seda aga kaasaja elunõudeid silmas pidades. (ENSV Arhitektide ... 1946, 21) Narva vanalinn võeti muinsuskaitse alla peatselt peale sõja lõppu 1947. aastal /.../, kuid reaalse taastamistöödeni siiski ei jõutud. (Tõnisson 2010) „Kogu vastuoluline sekeldamine vanalinna taastamise teemal lõpetati päevapealt 24. aprillil 1950, kui ilmus ENSV Plaanikomitee otsus vanalinna hoonete müüride lammutamiseks ja kasutamiseks ehitusmaterjalina. Otsuses oli mainitud “mõne ajaloolise hoone” vareme säilitamist neid konkreetselt nimetamata.“ (*Ibid.*) Nagu tänapäeval näha, ei arvatud säilitamisväärseteks just palju hooned peale Hermannii linnuse ja raekoja. Põhjustena, miks kunagist vanalinna ei taastatud, tõi Tõnisson välja materiaalsete ressursside vähesuse, samas ka kvalifitseeritud tööjõu ja restaureerimisprojektide puudumise. Lisaks puudus nägemus restaureeritud hoonete vääriliseks kasutamiseks tulevikus. Peamise põhjusena tõi Tõnisson välja aga selle, et vanalinna taastamine oli ideoloogiliselt lihtsalt vastuvõtmatu. „Ideoloogiliste tabude puudumisel oluks reaalne kavandada mingi minimaalprogramm – säilitada vähemalt mõnede sümboli väärtusega arhitektuuriansamblite varemed, et need tulevikus restaureerida. Seda austuseks nii palju töötanud “Rootsi ajale” kui mälestuseks “Läänemere barokipärlist”. Tulnuks vaid need ansamblid välja valida ning hoonete müürid konserveerida. Võimu paranoia välistas isegi säärase võimaluse.“ (*Ibid.*)

Praeguseks on vanalinna alal säilinud Eestis väga märkimisväärsed muldkindlustused ning 7 arhitektuurimälestisena kaitstavat hoonet, mis moodustavad vastandliku ansambli vanalinna alal asuvate stalinistlike- ning hilisemate uushoonetega. Muinsuskaitse hinnangul ignoreerib sõjajärgne planeering enne sõda eksisteerinud tänavate võrku ning välistab suures osas enne sõda eksisteerinud hoonestuse taastamise ilma neid lammutamata, kuna uusehitised on rajatud nende vundamentide (ja keldrite) osalise või täieliku lammutamise hinnaga. (Muinsuskaitse seisukoht ...) Hetkel on vanalinna piirides suuremad hoonestamata alad raekoja esine roheala ning raekoja taga asuv ala, mida peamiselt kasutatakse parklana. Domineerivana mõjuvad eeskätt 1950-nendatel aastatel vanalinna Hermannii linnuse poolsesse külge rajatud kolmekorruselised telliskivihooned, millede üle kõrgub säilinud raehoone kellatorn. Muinsuskaitse on varasemalt siiski teinud ettepaneku mõnede hoonete taastamiseks, et taasluua vanalinna ajalooline siluett ning võtmetähtsusega hooned. Taastamist väärivate hoonete hulgas on mainitud vaekoda, apteeki (Rüütli 16 ja 18), endist Poorteni maja (Rüütli 24), Rüütli 28 ja Rüütli 15/Rahu 20 (endine Narva Vene Seltsi hoone) elamuid, Peeter I maja (Rüütli 21). Samuti raekojust vahetult lõunas asuvate Turu 14 hoonete, kas ainult välist või ka terviklikku rekonstrueerimist. Soovitavalt on nähtud mõlema kiriku, kui Narva vanalinna ajaloolise silueti oluliste vertikaalide rekonstrueerimist. (Muinsuskaitse seisukoht ...)

Praegune linnaplaneering ei kajasta aga ajalooliste hoonete taastamist ehk samasuguse maja tegemist samast materjalist ja samade töömeetoditega, kui see kunagi oli tehtud. Selline taastamine eeldab piisavalt teadmisi ning taastamise üheks eelduseks on, et krunt, kuhu hoonet soovitakse ehitada, on tühi. Linn saaks konkreetsemalt mõelda taastamisele siis, kui krunt kuulub kas linnale või riigile ning ei ole eraomandis. (Mutso) Narva endise peaarhitekti Peeter Tambu sõnade kohaselt vastab nendele kriteeriumitele vaid kaks hoonet, raekoja kõrval paiknenud vaekoda ning Peetri majana tuntud hoone. Tambu selgitab: „Oluline on, et vanalinna tuleksid kõigepealt avalikud hooned, see meelitab juurde ka eraraha. Kolledžihoone raekoja kõrval on hea näide. Järgmine plaan on restaureerida raekoda, kuhu on plaan kolida volikogu. Linnavalitsuse tarvis planeerime raekoja taha uue maja. Kolledži ja linnavalitsuse vahele plaanime uut keskväljakut.“ (Mutso) Just 11. jaanuaril 2017 algatatud keskväljakute arhitektuurikonkurss peakski tagama meeldiva avaliku linnaruumi loomise arhitektuuriprogrammi „Hea avalik ruum“ raames. Konkursi raames peetakse oluliseks vanalinna sidumist ülejäänud linnaga ning seda, et vanalinna läbimine oleks linlastele põnev tegevus. (Mutso) Vana hoonestuse taastamist arhitektuurikonkurss (ning tänaseks selgunud võidutöö) siiski ette ei näe, seega peaks tegemist olema eelkõige linlastele, kuid ka linna

külastajatele mõeldud vaba aja veetmise alaga sarnaselt Narva jõepromenaadile, mis sai korrastatud mõned aastad tagasi. Seega on just antud hetkel ajakohane uurida Narva vanalinna alal toimuvaid arenguid, silmas pidades nende mõju ka teistele valdkondadele, sealhulgas just turismile ja linna rahvusvahelistumisele.

1.2. Metodoloogia

Uurimustöö üheks sihiks on siduda peatükis 2 käsitletavat peamised linnaarenduslikud teooriad sellele järgneva juhtumiuuringu analüüsiga, kirjeldamaks turismi ja linnaplaneerimise koostoimet ning olulisust linna turismimajanduse parandamises ning rahvusvahelistumises. Seega vaatleb antud uurimustöö eelnevalt seisukohti linna planeerimisest lähtuvalt ajalooliste ehitismälestiste säilitamist või nende rekonstrueerimist, linna taaselustamist ja brändimist; seejärel nendest tegevustest tulenevat turismi arengut, mis omakorda mõjutab linna turismimajanduse arengut üldisemalt ja seeläbi ka linna rahvusvahelistumist. Edasi analüüsitakse uurimustöös teoreetilise tagapõhja päädivust Narva ajaloolise vanalinna kontekstis, üritades välja tuua selle perspektiivsemad arengusuunad turismi suurendamise ja sellest tuleneva rahvusvahelistumise kontekstis. Antud töö ei ürita siiski luua otseseid seoseid rahvusvaheliste suhete teooriaga, vaid pigem keskendub kahe erineva valdkonna, linnaplaneerimise ning rahvusvahelistumise sidumisele läbi turismi ning seda konkreetselt Narva linna näite varal. Säärase lähenemise peamiseks argumendiks on teema ajakohasus uurimisobjekti (Narva linna ja täpsemalt selle vanalinna) seisukohalt, mille arengusuunad ei ole veel täielikult välja joonistunud ning millel on potentsiaali kujuneda rahvusvaheliseks turismisihtkohaks.

Antud empiirilise lõputöö uurimisstrateegiaks on teema püstitust silmas pidades valitud kvalitatiiivne juhtumipõhine analüüs, mis Robert Yin'i kohaselt võimaldab uurida kaasaegset nähtust reaalse elu kontekstis (Yin 1994, 18). Veel enam, kuna Narva vanalinna ala arendamine, turism ning rahvusvahelistumine puudutavad linnaelanikke üpriski vahetult, aitab antud uurimisstrateegia paindlikumalt lahti kirjutada linnaplaneerimise ja rahvusvahelistumise seoseid ning kasutada neid konkreetse uurimisobjekti kontekstis.

Töö raames kogutakse asjakohaseid andmeid dokumendianalüüsi ja ekspertintevjuude käigus. Seega toetutakse peamiselt dokumendiallikatele, mis aitavad kvalitatiivselt analüüsida uurimisobjekti ning mõista selle hetke olukorda ja arengusuundi uuringu teoreetilises osas

formuleeritud kontekstis. Selle saavutamiseks uuritakse esiteks esmaallikaid nagu Narva linna (ja vanalinna) üldplaneering ning lisaks erinevate autorite meedias ilmunud artikleid, mis käsitlevad vanalinna ajalugu, selle arengut, valupunkte ja tulevikuperspektiive.

Andmaks ülevaadet sellest, kuidas kogevad Narva vanalinna võimalike arengusuundade mõju turismile ning linna rahvusvahelistumisele erinevad vanalinnaga seotud eksperdid ning huvigrupid, viidi antud lõputöö raames läbi 12 poolstruktureeritud ekspertintervjuud. Laherand (2008) on antud vestluse vormi iseloomustanud kui mitte niivõrd indiviidile, vaid eksperdile ja tema arvamusele keskendunud vestlust, mille eesmärk on välja tuua oluline informatsioon, mis laiemal avalikkusel puudub. Intervjuude läbiviimisel kasutati seega just antud metoodikat, eesmärgiga võimaldada intervjuueeritavatele vabas vormis tutvustada enda seisukohti ning jagada ekspertarvamust Narva vanalinna, turismi ja rahvusvahelistumise kohta määral, mis oli vajalik järelduste tegemiseks uuringus püstitatud teema raames. Vestlused on viidud läbi silmast-silma intervjuudena, millest on tehtud transkriptsioon. Kuna intervjuu valim oli üpris väike, keskendus vastuste analüüs peamiselt ühisosade ja erinevuste kõrvutamisele ning kattuvate märksõnade leidmisele. Intervjuude tulemeid analüüsiti ning kõrvutati dokumendi alliketega teoreetilises osas sätestatud kontekstis, et paremini mõista valdkondade vahelisi seoseid ning vastata püstitatud uurimisküsimustele. Intervjuudel esitatud küsimused on välja toodud punktis 3.2, mis kajastab intervjuu tulemusi ning ekspertide seisukohti Narva vanalinna ala hoonestamise ning turismist lähtuva rahvusvahelistumise osas. Intervjuu laiemad järeldused juhtumiuuringu kontekstis on kajastatud punktis 3.3.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

Antud uurimustöö raames käsitletakse turismisektori arengut koostoimes linnaplaneerimisega kui ühte peamist linna rahvusvahelistumisele ning selle sotsiaalmajandusliku olukorra paranemisele kaasaaitavat faktorit. Sellest tulenevalt läheneb uurimustöö püstitatud probleemile keskendudes peamiselt turismi ja linnaplaneerimise mõjudele spetsiifilises kontekstis, milleks antud uurimuse raames on Narva ajalooline linnasüda (vanalinn) ning selle arendamine ja mõju linna rahvusvahelistumisele. Uurimus tugineb peamiselt Aspa Gospodini teooriatele, milledest esimene käsitleb linnakeskkonna füüsilise vormi seoseid turismiga ehk kuidas linnaruumi morfoloogia mõjutab turistide eelistusi. (Gospodini 2001, 1) Teine teooria vaatlleb lähemalt, kuidas olemasolev muinsusväärtus ja linnaruumi innovaatiline kujundamine võib kaasa aidata asukoha identiteedi kujunemisele Euroopa linnades. Tema peamiseks argumendiks on see, et post-modernses ja multi-kultuursetes ühiskondades võib innovaatiline kujundus (disain) efektiivselt toimida asukoha identiteedi kujundajana, samalaadselt sellele, kuidas kultuuriväärtused on seda teinud kaasaegses kultuuriliselt piiritletud ja rahvusriikidele orienteeritud Euroopa ühiskondades. (Gospodini 2004, 1) Gospodini seisukohad loovad seega kontseptuaalse raamistiku linnakeskkonna planeerimisest ning selle visuaalsest mõjust turistidele üldisemalt. Samas tema mõtted asukoha ehk linnaruumi identiteedi kujundamisest annavad ettekujutuse linna rahvusvahelistumisest läbi innovaatilise ehk uudse kujunduse.

2.1. Linnaplaneerimine, taaselustamine ja turism kui linna rahvusvahelistumise mootorid

2.1.1. Kultuuripärandi olulisus turismi arendamisel

Post-tööstuslikus ühiskonnas peavad linnad üha enam otsima alternatiivseid lahendusi, kuidas hoida enda positsiooni regioonis või rahvusvahelisel tasandil, seda eriti aga linnad, kelle kodanike elatus ja heaolu on minevikus sõltunud peamiselt just tööstussektori edust ja tootlikkusest. Sellised linnad peavad muuhulgas pakkuma lahendusi, mis aitaksid kohalikku kogukonda olukordades, kus töötleva tööstuse osakaal majanduses on vähenenud, töötute inimeste arv suurenenud ning linna

olulisus majandusliku keskusena samuti kahanenud. Paljude selliste (peamiselt) tööstuslinnade kõrval on ka Narva linn, kes on viimase kümnendi jooksul samuti kogenud töötleva tööstuse kahanemist ning töötuse määra suurenemist. Lisaks sellele on linn ka mitmete teiste sotsiaalsete ja majanduslike probleemide kütkeis. Aspa Gospodini linnaplaneerimise, linnaruumi morfoloogia ja linnaturismi seoseid kajastava artikli järgi peaksidki sellised linnad vaatama alternatiivsete sissetulekuallikate poole. Muuhulgas on üheks alternatiiviks turism, mis omakorda eeldab aga ajaloolise linnasüdame või arhitektuuri pärandi olemasolu, mis eristab konkreetset linna teistest ning mille vastu turist võiks huvi tunda. (Gospodini 2001, 928) Idee turismist kui linna arendamise vahendist tekkis tõsisemalt juba kaheksakümnendatel, kui paljud linnad kogesid traditsiooniliste tööstusharude kokkukuivamist ning otsisid alternatiivseid sissetuleku allikaid. Kui varasemalt nähti linna peamiselt andministratiivsete keskustena, mis polnud turismi sihtkohtadeks, siis kriisist tulenev muutus linnade strateegiatel (ning inimeste vaatenurgas) tõi linnad, kui ajaloolise kultuuri kandjad, taas inimeste huviorbiiti. (Mikulic, Petric 2014, 381)

Üldiselt igatsevad ja otsivad inimesed kiiresti muutuva ja maistele väärtustele keskenduvast maailmast võimalusi taastada seda, mis on nüüdseks kadunud või teisalt, mida kunagi pole eksisteerinudki. (Lengkeek 1995, 34) See mõttekäik toimib ka linnaplaneerimises ja avaldub turismis. Inimesed, kes elavad igapäevaselt monotoonsetes keskkondades soovivad kogeda midagi, mis erineb neid igapäevaselt ümbritsevatest vormidest. Turistidele populaarsete linnaruumi vormide hulgas on peamiselt ajaloolised linnapiirkonnad ning teemapargid, eriti aga *Disneyland* ja *Disneyland'i* sarnased teemapargid. (Gospodini 2001, 4/928) Sellised autentsete või siis tehnilikud ajaloolised linnaruumid on üldjuhul huvitavaks visuaalseks alternatiiviks harjumuspärasele elukeskkonnale, milles enamus turiste igapäevaselt viibivad. Turistide suurenevat huvi linnade arhitektuuripärandi, kuid ka rekonstrueeritud või taasloodud ajalooliste linnapiirkondade vastu alates 1970. aastatest võib näha kui indiviidi nostalgia väljendust selle suhtes, mis on kadunud. (Gospodini 2001, 928)

Võib väita, et samalaadne analoogia kehtib nii uuel kui ka vanal mandril, kus autentset ajaloolist arhitektuuri on rohkem kui *Disneyland'i* laadsete teemaparke. Siiski võib ka Euroopa riikides kohata linnapiirkondi (peamiselt ajaloolised vanalinnad), mis hävinesid Teises maailmasõjas, kuid mis taastati vahetult sõjajärgsel või isegi hilisemal perioodil. Just viimaste puhul võib paralleeli tuua *Disneyland'i* laadsete teemaparkidega, sest tegemist on ajaloolisi hooneid imiteerivate uusehitistega, mis enamikel juhtudel on püstitatud kaasaegseid ehitusvõtteid kasutades. Samas on aga märkimisväärne erinevus. Nimelt on Euroopas taastatud linnade puhul tegemist ajaloolis-

kultuurilist konteksti järgivate koopiatega, mis annavad edasi võrdlemisi autentse visuaalselt tajutava kogemuse. Seega Euroopa kontekstis ning antud uurimuse raames viitab Gospodini kontseptsioon *Disneylandi* laadest teemapargist just kaasajal taasehitatud ajaloolistele hoonetele või hoonete kompleksidele, mis Lengkeek'i kohaselt taotlevad ajaloolist autentsust rahuldumaks inimeste igatsust kaotatud (kultuuripärandi) osas. Gospodini nendib, et kuigi *Disneyland* ja *Disneiland'i* sarnased teemapargid ei ole rikkad enda olemuselt, vormilt või ajaloolt, võivad nad omandada tähenduse (turistidele) läbi ruumikülluse, mis väljendub vormis ja funktsioonis ehk võimes pakkuda indiviidile valikuvõimalusi. (2001, 928) Teisisõnu pakuvad sellised teemapargid mitmekesisemaid vaba aja veetmise võimalusi, pakkudes sealjuures samalaadset visuaalset emotsiooni võrreldes autentse ajaloolise linnasüdamega. Euroopa kontekstis võib sellistel juhtudel siiski kõneleda ka lisandväärtusest vormi ja ajaloo seisukohalt, kuid erinevate autorite ja spetsialistide seisukohad selles küsimuses lahknevad. Teatud konflikt turismi ja kultuuripärandi vahele on juba eos sisse kirjutatud. Nähtavad konfliktid on ka eesmärkides, miks ajaloolised linnad üldse loodud on. Paljudel juhtudel leiavad küsimused nagu „mis on pärand?“ ja „kelle pärand?“ mitmeid eri vastuseid. Pärand on seega paljuski selektiivne ning selle määratlemisel on kõrvale jätmine omane valiku protsessile, seda kas avalikult või mitte. (Ashworth, Tunbridge 2000, 136) Kuigi kultuuripärandi ning ehitismälestiste määratlemisel ja nende hoidmisel tegelevad selleks ettenähtud ning pädevad rahvusvahelised ja kohalikud institutsioonid, toimub mitteametlik valikuprotsess huvigruppide hulgas, kes hindavad pärandi väärtust lähtuvalt enda eesmärkidest ja normidest. Üheks selliseks huvigrupiks on turistid, kes omistavad ühele või teisele pärandile, muuhulgas ka linnaruumile ja ehitistele teatud väärtuse eraldiseisvalt ametlikest institutsioonidest. Kuna sellistel gruppidel pahatihti puuduvad erialased teadmised ja täielik informatsioon kultuuripärandi või seda imiteeriva koopia osas, võivadki nad omistada teatud väärtuse näiteks *Disneyland'i* sarnastele teemaparkidele nagu seda selgitas Gospodini. (2001, 928)

Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO) ja Rahvusvaheline Kinnismälestiste Nõukogu (ICOMOS), kes on peamised rahvusvahelised organisatsioonid arheoloogia ja arhitektuuripärandi kaitsmisel ja säilitamisel, on ajalooliste hoonete taasehitamise osas pigem taunival seisukohal või välistavad selle täielikult. Enda seisukohtades sarnase tegevuse osas tuginevad nemad ning teised muinsuskaitsega tegelevad organisatsioonid eeskätt Mälestiste ja ajalooliste paikade konserveerimise ja restaureerimise rahvusvahelisele hartale (Veneetsia harta) ja Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioonile (Valetta konventsioon), mis üldjoontes sätestavad arheoloogiapärandi ning ajaloomälestistega (sealhulgas ka ajalooliste ehitistega) ümberkäimise. Veneetsia harta artikkel 15 välistab arheoloogiapärandi

rekonstrueerimise *a priori*, lubades ainult eraldi asetsevate osade kokkupanemist autentsel moel. (Veneetsia harta artikkel 15) Narva kontekstis tähendaks see peamiselt olemasolevate ajalooliste hoonete säilitamist, võimaldades erandkorras rekonstrueerida hooned, mis omavad märgilist ajaloolist tähtsust, muutes ajaloolise hoonestuse täieliku taastamise võimalikkuse vähetõenäoliseks.

2.1.2. Edukas linnaplaneerimine kui turismi arendamise vahend

Erinevate Euroopa rahvusvahelise linnasüsteemi funktsiooni ning eri linna gruppide arenguperspektiive käsitlevate uuringute kohaselt kohtavad enamik väiksemaid linnu piiranguid saamaks kaasatud uude konkurentsikeskkonda. Nendel väiksematel linnadel, kus on puudu piirkonnale omastest või muudest ressurssidest (kasutatav kultuuripärand, atraktiivne looduskeskkond, infrastruktuur, kvalifitseeritud inimkapital jne) enda majandustegevuse ümber korraldamaks perspektiivsemate majandustegevuste suunas (uue tehnoloogia tööstus, teenused, kultuuritööstus, turism) on eriti ebasoodsad arengu perspektiivid. Selliste linnade jaoks on esile tõusvad uued paradigmad linna planeerimises, linnaruumi morfoloogias ja linnaturismis võimaluseks ja väljakutseks – neil on võimalus kasutada linnaplaneerimist vahendina linnaturismi arendamiseks. (Gospodini 2001, 932)

Illustreeriva näite ajaloolise linnakeskkonnaga ümberkäimisest toob Gospodini Bilbao linnast ning sellest, kuidas linnaplaneerimist saab kasutada eeskätt linnaturismi arendamiseks. Nagu Narva, tugines ka Bilbao kohalik majandus peamiselt vananevale ja alla käivale tööstusharule. Linna keskmes jõe kaldal asunud vähest kasutust leidnud endine tööstuskompleks muudeti läbimõeldud arendustegevuse, avalike hoonete ja ruumi uuendusliku disaini ning eriti Guggenheim'i muuseumi uuendusliku disaini tulemusena edukaks rahvusvaheliseks turismi sihtkohaks. Seda kinnitab selgelt väliskülaliste arvu märkimisväärne suurenemine. (Gospodini 2001, 932)

2.1.3. Taaselustamise roll muutuste tekitajana

Taaselustatuse (*ing. k. gentrification*) mõiste võttis kasutusele Inglise sotsioloog Ruth Glass (1964), kes kirjeldas protsessi, milles mõned Londoni linnaosad hõivati keskklassi poolt, kes tõrjusid välja vaesemad tööliklassi elanikud. Restaureeritud hooned mitte ainult ei omandanud oma esialgse väärtuse ja funktsionaalsuse, vaid samuti muutsid ja parandasid enda staatust ja positsiooni üüriturul. (Diappi 2013, 8) Diappi kohaselt on taaselustamise protsess mitmemõõtmeline (*Ibid.*, 8):

- Sellel on geograafiline mõõde, sest heakorrastatus leiab aset kesksetes linnaosades, puudutab mahajäänud piirkondi ning omandab linnaosa mõõtme.
- Sellel on sotsiaalne mõõde, sest ülevõtmine soosib jõukamaid inimesi ja seetõttu omandab Marksismi mõistes „klassi“ tunnused.
- Sellel on füüsiline dimensioon, sest hooned saavad järk-järgult korrastatud ja seeläbi paraneb linnaruumi väljanägemine, -majanduslik baas/väärtus ning atraktiivsus.

Teisisõnu, taaslustamine leiab tavaliselt aset linnapiirkondades, kus eelnev alafinantseeritus linna infrastruktuuris loob hilisemad eeldused kasumlikuks taas-arenduseks /.../ ja ühiskondades kus tööstussektori kahanemine ja teenindussektori tõus on viinud keskklassi laienemisele ning soovile elada linna kesksetes osades (Slater 2011, 572). Seega sobib antud protsess hästi kirjeldamiseks trende post-tööstuslikus linnas, mille kesksed rajoonid ei ole veel täielikult välja kujundatud või mille arendamine on alles algusjärgus. Ruth Glassi taaslustamise teooria, selle peamised põhjused, mõju, vormid, vaidlustamine ja tõlgendused on viimase kolme aastakümne vältel olnud vast kõige rohkem debati allikaks linnadest kirjutamisel. Kuigi see on olnud arutelude allikaks üle poole sajandi, ei ole taaslustamine olnud kunagi olulisem kui tänapäeval globaalse linnakeskkonna jõuna. (Schafran 2014, 321)

Smith (2002) keskendub enda töös neoliberaalsele linnastumisele ning linna ja rahvusvahelisuse omavahelisele suhtele. Tema üheks argumendiks on, et rahvusvahelistumine toob kaasa ka linnastumise ümberdefineerimise ehk uue linnastumise. (Smith 2002, 430) Samuti räägib ta üleüldisest taaslustamise protsessist kui rahvusvahelise linnastumise strateegiast. (*Ibid.*, 437) Ta nendib, et kuigi enamus õpetlasi käsitleb taaslustamist protsessina nagu seda kirjeldas Ruth Glass kuuekümnendatel, siis kolmkümmend viis aastat hiljem ning jällegi Londonis võis rääkida juba linna renessansist, mis kujundas peamised linna arendamise seisukohad. (*Ibid.*, 438) Kui Glassi teoorias olid võtmetegelasiks linnaossa sisse rännanud kesk- või kõrgema keskklassi inimesed, siis regeneratsiooni eestvedajad enam kui kolmkümmend aastat hiljem on pigem valitsusasutused või ettevõtted. Smith'i viidatud *Urban Task Force* raport toob samuti esile vajaduse anda kohalikele võimudele ja nende partneritele rohkem vabadust suunata pikaajalisi ressursse valdkondadesse, mis vajavad uuenemist. Linnadele suunatavate investeeringute suurendamiseks peaks raportist tulenevalt muuhulgas muutma linnaruumi renessansi võtmeülesandeks. (1999, 5) Taaselustamise protsess on seega arenenud alates selle tutvustamisest Glass'i poolt märkimisväärse kiirusega ning kui varasemalt sai sellest rääkida kui mõnes üksikus suurlinnas aset leidvast nähust, siis nüüd on see sisuliselt ülemaailmne tendents (Smith 2002, 439), mida võiks

kasutada teadlikult ka väiksema suurusega linnad enda mahajäänud või aeglaselt arenevate piirkondade arendamisel.

Kuigi tunnustanud Glassi teooria olulisust viimase viiekümne aasta vältel, ei soovi Schafran, et seda tähistatakse veel ka järgmise viiekümne aasta pärast. Vastupidi, ta leiab, et paljud vanad linnakeskkonda käsitlevad teooriad on veel liigagi elujõulised, liiga paljud institutsioonid linnades vastu muutumisele ja kriitikud rahulduvad vaid kritiseerimisega. (Schafran 2014, 322) Ta tõdeb, et kriitiline urbanistika on oma olemuselt tark, korrektne, kuid nõrk ning neoliberalistlik käsitlus oma kasulikkuse minetanud. Selle asemel peaks keskenduma võimu akumulereerimisele, sest linnakeskkonnas võib iga hea idee saada ellu kutsutud läbi võimu ja seega peaksime küsima endalt, kuidas saada piisavalt võimu, et kutsuda ellu toimivaid ideid loovusest, ettevõtlikkusest, jätkusuutlikkusest ja teistest mõtetest, mis võivad olla kasulikud. (*Ibid.*, 323) Siinkohal tundub Schafran enda mõttekäigult üpriski elitaarne ning tema pakutu meenutab paljuski tehnokraatlikku poliitikat (Madden 2015, 3), kuid võimalik, et just sellist jõulist lähenemist vajavad post-tööstuslikud linnad, muuhulgas ka Narva. Linnad, mis võitlevad allakäimisega püüdes leida uut väljundit ja „taaselustamist“, mis muudaks nad atraktiivseks ja elujõuliseks, mitte ainult regionaalsel, vaid ka rahvusvahelisel tasandil.

Taaselustamine on kahtlemata globaalne fenomen, kuid eeskätt selle negatiivses aspektis, mis puudutab turu poolt esile kutsustud ümberpaigutamist ja rendituru tõusu. Kuigi taaselustamise pooldajad väidavad, et elanikkonna väljavahetamise protsessid on globaalsel kinnisvaraturul aset leidvad ning kuigi neid võib kujutada taaselustamise egiidi all, on nad siiski eraldiseisvad ning kapitalismi tingimustes turu poolt tekitatud. (Ghertner 2015, 552-553) Ghertner'i hinnangul on taaselustamise üks suuremaid puudujääke selle omandikesksus või eeldus, et eraomand on omandi eksklusiivseim vorm kohtades, mida teooria üritab kirjeldada. Globaalses mõttes jätab taaselustamise teooria paljuski käsitlemata omandiküsimuse erisused eri (lõunamaade ja idamaade) ühiskondades, mis ei toimi täielikult läänelike printsiipide kohaselt. (*Ibid.*, 553) Akadeemilises kirjanduses on levinud arusaam, et taaselustamine põhjustab otseselt töölisklassi ümberpaigutamist. Kuigi mõnedel juhtudel see on kahtlemata tõene, siis Londoni näitel on töölisklassi väljavahetumine tingitud selle üleüldisest aeglasest kahanemisest ja keskklassi kasvamisest (Hamnet 2003), seega pigem klasside loomuliku asendumise, mitte niivõrd pealesurutud ümberpaiknemise tulemus. Hamnet toob lisaks näite, mille kohaselt on taaselustamine Londonis pea täielikult muutnud Notting Hill'i, Islington'i ja Hackney piirkondi, mille majad on peamiselt Victoria ajastust pärinevad. (Hamnet 2003, 2422). Taaselustamise

puudujääke ja selle hoo raugemisele on ka varasemalt viidatud, tuues esile teooria võimetust avada uusi teadmisi ning kaalutud selle lagunemist ise enda kaalu all (Bondi 1999, 255), kuid nagu näitavad jätkuvad diskussioonid selle ümber ning paikapidavus vähemalt läänelikus kapitalistlikus ühiskonnas, võib eeldada, et taaselustamine püsib jätkuvalt aktuaalne ning koostoimes Smithi linnakeskkonna renessansi ja Shafrani pakutud pragmaatilise võimu akumulierimise ideega, on tegemist linnadele kasuliku vahendiga.

Kuid kas taaselustamisel ja linnaruumi uuendamisel tuleks lähtuda olemasoleva säilitamisest, kadunud hoonestuse ning linnaruumi taasehitamisest või hoopis uue kontseptsiooni ja disaini tutvustamisest? Linnavormide ajaloo vältel on disaini uuendused linnaruumis ilmunud linnade ja/või riikide majanduskasvu tulemusena. Majandusliku rahvusvahelistumise ja Euroopas aset leidva integratsiooni ajajärgul võib näha aga vastupidist trendi – innovaatilised disainilahendused võivad olla ja neid saab kasutada kui meediume linnade majandusarengus. (Gospodini 2002, 30) Vaatamata sellele leiab Gospodini, et innovaatilise (uudse) disaini mõju linnade, eriti aga väiksemate linnade arenguperspektiividele on seotud nende potentsiaaliga saada märgitud Euroopa linnade kaardile kui kohad, mis on atraktiivsed ettevõtetele, elanikele ja eriti linnaturistidele. (*Ibid.*, 31) Seega võib öelda, et eesrindlikud ja uudsed disainilahendused samalaadselt juba ehitatud kultuuripärandiga võivad kaasa aidata linna majanduslikule arengule ja seeläbi genereerida omalaadse „sotsiaalse solidaarsuse“ kohalike elanike ja ettevõtjate vahel enda isiklikes majanduslikest kasudest lähtuvalt. (*Ibid.*) Ka siinkohal on Gospodini viidanud muuhulgas Bilbaole, kui linnale, kus uudne disain on suurendanud linna külastajate arvu ning toonud majanduslikku kasu. Tuues paralleele antud töös uuritava linnaga võib nentida, et nii Bilbaol kui Narval on palju sarnaseid jooni. Mõlemad linnad on oma riigi kontekstis suured linnad, mõlemad asuvad merre suubuva jõe kaldal ning mõlemal juhul on jõe läheduses hüljatud ajalooline tööstuskompleks (pidades Narva puhul silmas Kreenholmi manufaktuuri). Kuigi Gospodini viitas linna külastajate arvu märkimisväärsele suurenemisele peale Guggenheimi muuseumi rajamist Bilbao endisesse tööstuskompleksi (Gospodini 2001, 932), tuleb arvestada ka asjaoluga, et lisaks uudse ja eesrindliku disainiga muuseumile on Bilbaol ka mitmekülgne ning üpris suur ajalooline vanalinn, mis Narval kahjuks puudub. Seega oleks linna mitmekülgset arengut silmas pidades asjakohasem mitte keskenduda küsimusele, kas eelistada olemasoleva arhitektuuripärandi säilitamist taasehitamisele või pigem uudse disainiga hoonestuse rajamist koopiaste asemel, vaid pigem taotleda kõikide võimaluste arendamist olukorras, kus linnaruum seda võimaldab. Ka *Urban Task Force* raport viitab samuti asjaolule, et hea disain ei ole pahatihti piisav, et peatada linna (linnaruumi) allakäimine. Lisaks soovitab see arendada riikliku linnaruumi kujundamise

raamistiku heade tavade levitamiseks ning rakendada valitsuse toetatud näidisprojekte, mis kehtestaks integreeritud lähenemise linnaruumi kujundamisest lähtuvale regeneratsioonile. (Regan 2000, 116)

2.2. Taaselustamine ja turismimajanduse arendamine kui tee rahvusvahelistumiseni

Turismi majanduslik tähtsus sihtkoha kogukonnale on paljuski alahinnatud. See ulatub märkimisväärselt kaugemale majutus- ja transpordisektorist. Paljude uuringute kohaselt on turism edukaks majandusmootoriks väikestes kogukondades. (Tourism Economic Impact ...) Samuti omab turism mõju kui mitte terve linna, siis teatud turistide poolt aktiivsemalt külastatavate piirkondade taaselustamisele. Selline mõju kutsub kahtlemata esile taaselustamise teoorias välja toodud elanikkonna ümberpaiknemise. Samas on selline mõju pigem kaudne kui otsene (Cocola-Gant 2015, 8) väljendudes piirkonna väärtuste ja suunitluse (elukeskkonnast kaubanduskeskkonnaks) muutumises.

Kommertskasutuse suurenemist võibki pidada peamiseks põhjuseks, mis kutsub esile teatud piirkonna iseloomu ja kasutuse vahetumist ehk teisisõnu, teguriks, mis mõjutab piirkonna senist elukorraldust ja muudab selle jõukamale tarbijaskonnale meeldivaks meelelahutus- ja vaba aja veetmise keskuseks. (*Ibid.*, 9) Taaselustamine, mille kohaselt madalama sissetulekuga elanikkonna vahetab pikema aja möödudes välja jõukam elanikkond, väljendub lisaks inimestele ka ettevõtetes – vaesemale elanikkonnale keskendunud ettevõtted vahetatakse välja kommertsettevõtete poolt, mida eelistab jõukam klientuur. (*Ibid.*, 10) Sarnane tarbimise tava muutus tekitab lisaks kultuurilise surve, mis aitab kaasa ümberpaiknemise protsessile (Cocola-Gant 2015) väljendudes uuele klientuurile orienteerunud poodides, restoranides, muuseumides ja galeriides (Zukin 1995), millest saab kindlasti kasu lõigata mitte ainult uus elanikkond vaid ka linna külastavad turistid. Kuigi kommertslik taaselustamine tundub esmapilgul „lihtsa elaniku“ suhtes tõrjuv ja vaenulik, mõjub see positiivselt linna (või selle piirkonna) sotsiaalmajanduslikule arengule ning loob teatud laadi potentsiaali ka turismimajanduse arendamisele. Zukini mõttekäigu kohaselt ei ole selline protsess küll veatu, kuid tekitab võimalusi uute töökohtade loomiseks, pakkudes seeläbi kohalikele elanikele tööd sektori eri sfäärides – transport, majutus, meelelahutus, toitlustus, koolitus ning kaubandus. Paljudel juhtudel ka madalapalgalisi kohti, näiteks restorani personal. Lisaks personalile pakub turism ka kultuurikapitali ruumi näol, kus saavad kohtuda

ettevõtjad, kultuuriinimesed jt. (Zukin 1995, 155) Lisaks eelnimetatule loob taaselistamise protsess ja turismi elavnemine võimalused kohaliku kogukonna suuremale seotusele rahvusvahelise kogukonnaga. Samuti toimub muudatus kogukonna mentaliteedis – kui seni oli tegemist isoleeritud kogukonnaga suurema üksuse äärealadel, siis läbi turismi suurenemise tunnetatakse tihedamat seotust laiemal rahvusvahelise kogukonnaga. (Bennett 2014)

Turismist tulenev taaselistamine (ing. keeles *tourism gentrification*) viitab sotsio-ruumilisele muutuse protsessile, kus piirkonnad muutuvad lähtuvalt jõuka tarbijaskonna, elanike ja külaliste (turistide), vajadustest ühtviisi. Ülevaade turismi ja taaselistamist puudutavast kirjandusest näitab, et mõlemad protsessid on post-industriaalse linna loomisel kaasosalised, mõlemad on osa strateegiast tuua kapital ja tarbijad tagasi linna ning mõlemad protsessid „toidavad“ teineteist ning aeg-ajalt nad kattuvad. (Cocola-Gant 2015, 4) Ideaalis võiks arvata, et eelpool kirjeldatud muutused ja turistide arvu suurenemine tähendab ka alternatiivset tulu, mis on kohalike kogukonnale oluline peale varasemate tuluallikate kadumist. Lisaks võiks loota, et taaselistamisest ja turismist tulenev piirkonna elavdamine võib viia linna üldise majandusolukorra paranemiseni, mis aitab omakorda linnal muutuda jõukamaks ja konkurentsivõimelisemaks. See on eelkõige oluline Narva suguse linna kogukonnale, mis on aastaid sõltunud ühelaadse majandussektori (peamiselt raske- ja töötleva sektori) käekäigust. Turism tundub seega ideaalseks mooduseks kohalike elanike sissetulekuallikate mitmekesistamisel ning investeeringute meelitamisel nende elukeskkonda. Mida rohkem külastavad turistid konkreetset piirkonda, seda rohkem panustatakse muu hulgas ka kohaliku infrastruktuuri arendamisse, millest omakorda saavad tulu kohalikud elanikud. Samas nendib Zuluaga (2015), et turismis esinevad omavahelised seosed on keerulisemad kui ette pannakse. Palju debatte on olnud turismi mõjudest ja kasudest arengumaades ning kriitikast turismiga tegelevate hegemoonilistel positsioonidel olevate rahvusvaheliste turismiettevõtete suunal. Kohalike turismiagentide sõnul ei oleks aga turismi arendamine ilma nende rahvusvaheliste ettevõtete olnud võimalik (Ochoa Zuluaga 2015, 27) ning seega peaks turismi arendamisel silmas pidama rahvusvahelist koostööd, mis selle valdkonna edukal arendamisel on möödapääsmatu. Kuigi Zuluaga keskendub enda töös pigem globaalse turismi mõjudest perifeeriatele, mis asuvad kaugemal suurematest linnadest, on tema seisukohad käsitletavad ka väiksemate linnade osas nagu Narva. Lisaks tutvustab ta ka jätkusuutliku turismi ideed, mis küll ligi kaksikümmend aastat peale selle formuleerimist ei ole sellises globaalses majandusharus veel täielikult ellu rakendatud. Jätkusuutliku turismi üks probleeme on tema arvates selle kahandamine pelgalt majanduslikule ja keskkonnaalasele jätkusuutlikkusele, vähendades seega tema haaret. (Ochoa Zuluaga 2015, 29) Sellele vaatamata on rahvusvahelise

turismi jõud märkimisväärne ning majanduslike hüvede otsinguil võib kohalik kogukond olla sunnitud kasutama kultuuri pelgalt majanduslikel eesmärkidel (*Ibid.*, 35), mis läheb teatud mõttes vastuollu nii jätkusuutlikkuse kui ka (kohaliku) kultuuri identiteedi printsiipidega.

Aylin Orbasli kohaselt on turismisektori jaoks muutunud ajalugu tooteks, mida saab turustada, müüa ja uuesti luua. Ajaloolisi asulaid ja linnapiirkondi käsitletakse seega kui vara, mis on ümber kujundatud toodeteks, mida müüakse tarbijatele, kes soovivad "kogemusi". (Orbasli 2000, 2) Lisaks viitab Heide Imai enda uuringus Truemann ja Cook'le, kes leiavad, et linnade taaselustamise projektidele investeringute tagamisel, näevad nii suuremate kui ka väiksemate linnade mahajäänud linnaosad vajadust mõelda oma mainele kui turistidele mõeldud vaatamisväärsusele ja kasumiallikale ning sellest lähtuvalt kuidas kaasata uusi enese (linna) turundamise ideesid (Imai 2012, 152). Osalt võib sellist tendentsi käsitleda kui linna ja selle ajaloolist pärandit degradeeriva nähtusena, mis oma põhiolemuselt keskendub pelgalt kasumlikkuse taotlemisele. Teisalt ei saa märkimata jätta, et selline suundumus on linnadele osaks saanud juba nende tekkeperioodist, kui nad täitsid oluliste kaubandus- ning usukeskuste rolli ning meelitasid oma ehitiste ja vaatamisväärsustega ligi palverändureid, kes elavdasid kohaliku majandust ja töid linna globaalset mõõdet nagu turistid tänapäeval.

Kokkuvõtlikult kirjeldab linna taaselustamine keskkonnasõbralike, sotsiaalsete, kultuuriliste ja majanduslikult jätkusuutlike linnapiirkondade taastamise protsessi linna nendes piirkondades või keskustes, kus on tekkinud mitmesugused languse vormid (Gotham 2001; Ugochukwu 2006), seega protsessi, mida võiks oskuslikult suunates kasutada ka Narva vanalinna ala arendamisel. Samas on oluline leida tasakaal linnade taaselustamise vajaduse, ajalooliste piirkondade säilitamise ja nende edendamise vahel lähtuvalt sotsiaalsetest ja majanduslikest põhjustest (Imai 2012, 154)

2.2.1. Linna identiteedi kujundamine ja brändimine

Kasvavalt läbipõimivas Euroopas, kus rahvuslik identiteet on hägustunud, leiab Gospodini, et linnad orienteeruvad üha enam enda kohalikule imago loomisele ehk bärändimisele (ing. k. *branding*) – nii ehitatud kui ka kultuuripärandile. Samas nendib ta, et ehituspärandit käsitletakse enamikel juhtudel rahvusliku identiteedi kandjana ning seega on raske käsitleda seda kohaidentiteedi kandjana post-modernses ning multi-etnilises ja -kultuurses Euroopa linnaühiskonnas. (Gospodini 2004, 2/226) Samas on kultuuriline võime luua kuvand ja kujundada visioon linnast muutunud üha olulisemaks, kuna üldsus on muutunud liikuvamaks ja

mitmekesisemaks ning traditsioonilised institutsioonid, nii sotsiaalsed klassid kui poliitilised parteid, on identiteedi väljendamise protsessis üha ebaolulisemad (Zukin 1995, 3). Ehituspärandi olulisust on rõhutatud selle potentsiaali pärast aidata kaasa majanduskasvule linnades, eriti aga linnaturismi arendamises. Linnadevahelise konkureerimise tingimustes on linna haldamine üha enam muutunud atraktiivsete tingimuste (füüsiliste ja majanduslike) loomiseks, meelitamaks investeringuid. Selles võtmes on linna imago ja eriti ehituspärand olulised linna omanäolisuse kujundajana, eristades seda teistest linnadest. (Gospodini 2004, 3/227) Kui lähtuda eelpool esitatud mõttekäigust, mille kohaselt Euroopa kontekstis omavad koopiad algupärasest ehituspärandist samuti ajaloolist-kultuurilist ning vormilist väärtust (seda ennekõike turistide puhul), oleks majanduskasvu ja turismi arendamise seisukohalt samaväärselt mõistlik kasutada koopiaid ning teemaparke linna mitmekesisuse ja atraktiivsuse suurendamisel. Seda muidugi juhul, kui sealjuures ei taotleta autentsust, vaid linna identiteedi muutmist mitmekesisemaks ning majanduslikult tulutoovamaks.

Viimase argumendi vastu kõneleb kaudselt aga Evans, kelle kohaselt on määr, milleni bränditud meelelahutuskeskused linnades suudavad areneda ja hoida linna identiteeti ja imagot, kujunemata näotuks teemapargiks, vähem ilmne, seda vaatamata enda rahvusvahelise haardele ja mitmekesisusele (2003, 5/421). Linnad, kes soovivad olla kaasavad ning mitmekesised nimetavad enda linnaosi, mida varem seostati mahajäämuse ja allakäiguga, /.../ ümber kultuurilistele assotsiatsioonidele viidates (*Ibid.*). Ühelt poolt võib selline tendents tähendada uue kultuurilise identiteedi ja brändi loomist, teisalt võivad linnad seda kasutada lihtsalt mainekujunduslikel põhjustel, mis ei oma sügavamat eesmärki kui pealiskaudne ümbernimetamine sisutühja kultuuriruumi varjamiseks. Sellele mõttele viitab jällegi Evans, kes märgib, et brändi alla käimine on mõnel pool ilmne, tuues näitena Glasgow, mis oli Euroopa kultuuripealinnaks 1990. aastal. (2003, 421) Ka Gjoko Muratovski märgib, et linnad, millel on oma eristatav kultuuriline taust ja arhitektuuriline nägu on populaarsemad kui linnad, millel need puuduvad. Lisaks toob ta välja selle, et paljud linnad, muuhulgas Bilbao, Singapur, Dubai, Shanghai ja Peking, on teadlikult muutnud enda arhitektuurilist ilmet, et selline eristatav identiteet kujundada ja rahvusvahelisel areenil silmapaistvamad olla. (2011, 198) Kavaratzis juhib tähelepanu eeskätt sellele, et kavandama ei pea mitte niivõrd linna ennast, kui tema imagot ning see imago on just brändimise objektiks (2004, 63). Edukas linna brändimine eeldab aga võimalikult lähedase seose loomist brändi, milleks on linn, ning tarbija, kelleks võib olla ka linna külastav turist, vahel sellisel moel, et tarbija psühholoogilised vajadused ja eelistused kattuksid linna funktsionaalsete tunnuste ja sümbolsete väärtustega (Kavaratzis 2008, 39). Tulutoova ja linna sotsiaalmajanduslikku heaolu

parandava olukorra mõttes, tuleks siinkohal mõista eeskätt massiturismi ning seda, mida suurem osa turiste soovib ühes linnas näha ja kogeda. Enamikel juhtudel oleks selleks ajalooline linnasüda ning nagu Gospodini on varasemalt nentunud, ka taasloodud linnasüda, millele on omistatud samalaadne kultuuriline tähendus nagu varasemalt autentsele, kas siis eesmärgipärase brändingu või puhtalt inimeste psühholoogiliste eelistuste pinnalt.

Seega võib nentida, et kuigi linnade puhul, kus puudub ajalooline ehituspärand või kus see on hävinud määrani, mil uute samalaadsete hoonete ehitamine muutuks teemapargi loomiseks, oleks imago kujundamisel ahvatlev kasutada ka *Disneyland'i* sarnase teemapargi kontseptsiooni, ei taga see ilmtingimata edu linna turundamisel, küll aga loob selleks siiski märkimisväärsed eeldused.

2.3. Võrdlusmaterjalid mujalt Euroopast

Teise maailmasõja tulemusena said kannatada paljud linnad, eriti aga Ida-Euroopa ajaloolised vanalinnad, mis hävinesid rohkete õhurünnakute ja/või aktiivse piiramise ja tänavalahingute tulemusena. Kui Nõukogude Liidu territooriumil asuvate purustatud vanalinnade rusud koos taastamiskõlbulike hoonetega üldiselt likvideeriti, siis paljudes teistes riikides asuti vanalinnu vahetult peale sõja lõppemist taastama. Tuntumad näited on kindlasti Varssavi vanalinn ja kuningaloss, samuti ka Gdanski vanalinn ning Marienburgi linnus. Saksamaal aga Kölni katedraal ning osa vanalinnast, kuid ka paljude väikelinnade ajaloolised linnasüdamed. Ka tänapäeval, ligemale seitsekümmend aastat peale laastavat sõda, on asutud uuesti üles ehitama kas üksikuid ajaloolisi hooneid või suisa linnaosaid. Saksamaa on siinkohal üks eesrindlikumaid riike, kus taastatud või taastamisel on näiteks Berliini linnapalee, Potsdami linnapalee, Dresdeni ajaloolise turuplatsi ümbrus. Taastatud on ammu kadunud hooneid ka Eestile lähemates riikides. Lätis taastati 2003. aastal Riia Mustpeade maja, Leedus 2013. aastal Vilniuse suurvürstide palee, Venemaal näiteks juba 1931. aastal õhitud Moskva Lunastaja Kristuse katedraal ning Kaliningradis (endine Saksa linn Königsberg) asuv katedraal ning sünaagogg. Samuti on Kaliningradi linnavõimudel plaanis lähiaastatel taastada ka endise Königsbergi lossi läänefassaad. Selliseid suuremahulised taastamistööd ei ole ajaloos aga harvaesinev nähtus. Juba 19. sajandil asuti Prantsusmaal taastama keskaegset Carcassonne kindluslinna ja Mont Saint-Micheli katedraali, kusjuures esialgsete jooniste puudumisel kasutati palju kaasaegsete kunstnike kujutlusvõimet, et saavutada võimalikult autentne tulemus. Kuigi Narva ajaloolise vanalinna hoonestus mõne üksiku erandiga on hävinud, on vanast linnast säilinud võrdlemisi palju

fotomaterjale ja kaarte. Samuti on maapõues säilinud vanade hoonete vundamendid ja tänavavõrk, mis aitavad kaardistada kunagi seal olnud hoonete täpse asukoha. Seega on teoreetiliselt võimalik Narva vanalinna ajaloolise hoonestuse taastamine koopiatena sarnaselt Berlini ja Potsdami paleede, Dresdeni turuplatsi ümbruse või Poola ajalooliste vanalinnadega. Seda muidugi juhul, kui selleks on ilmne avalik huvi ning linnavõimude ja huvigruppide tahe.

Kontrast taastatud/renoveeritud linnade ning linnade, kus ajaloolised hooned kas lammutati, asendati uute tüüpprojekti järgi tehtud hoonete või jäeti lihtsalt tühjalt seisma ja lagunema, on eriti märgatav endiste Saksa linnade puhul Poolas ja Venemaal. Eesti Ekspressis ilmunud artikkel ning kriitilise sisuga video, milles võrreldi Poolas asuvat heakorrastatud vanalinnaga Bartoszyceet ning Kaliningradi oblastis asuvat lagunevate hoonete ja tühjade kruntidega *Železnodorožnõi*, tõi teravalt välja kõnealuse kontrasti. Väidetavalt on seitsmekümne aastaga kunagine kena paik muutunud tõeliseks kummituslinnaks, kus kohalikud kasutavad väheste säilinud keskaegsete hoonete telliseid ehitusmaterjalina. (Erinevused: ...) Samal ajal on Poolas asuvad endised Saksa linnad heakorrastatud, nende ajaloolised vanalinnad taastatud – kas läbi vanade hoonete renoveerimise või keskaegse arhitektuuriga uute hoonete ehitamise. Hetkel langeb Narva vanalinna ala pigem veel sellesse kategooriasse, mida iseloomustab *Železnodorožnõi* Kaliningradi oblastis.

Näiteid ajaloolise arhitektuuriga hoonetest või hoonete kompleksidest, mis on ehitatud tänapäevaseid ehitusvõtteid kasutades, on leitavad ka teistes Poola linnades - Piszi (endine Johannsburg) linnas, Biskupieci (endine Bischofsburg) linnas, Braniewo (endine Braunsberg) linnas, Kwidzyni (endine Marienwerder) linnas, Pasleki (endine Preussish Holland) linnas, Elbingi (endine Elblag) linnas, Mikolajki (endine Nikolaiken) linnas ja Krynica Morska (endine Kahlberg) linnas, kuid samuti Kaliningradis (endine Königsberg). (Scyscraper City) Kõikide nende näidete puhul on tegemist endiste Saksa linnadega, mis suures osas hävinesid Teises maailmasõjas sarnaselt Narvale ning mille ajalooliste hoonete koopiad on ehitatud vanade hoonete vundamentidele tänapäevaseid ehitusvõtteid kasutades. Kuigi mainitud linnad ei ole rahvusvahelisel tasandil sugugi tuntud, on nad siiski heaks näiteks linnadest, mida on tabanud Narvaga sama saatus ning kus on võetud sihiks vana arhitektuuri taastamine koopiatena

3. JUHTUMIUURING: NARVA VANALINN

Mõistmaks arengusuundi Narva turismimajanduse ja rahvusvahelistumise vallas on eeskätt vajalik analüüsida Narva üldist arengustrateegiat ning loomaks seoseid, kuidas mõjutab antud protsesse konkreetselt vanalinna areng, tuleb selle lisaks analüüsida ka praegust Narva vanalinna ala üldplaneeringut ning seal algatatud detailplaneeringuid.

3.1. Narva arengustrategia ning vanalinna ala üldplaneeringu analüüs

Narva linna ja vanalinna järgnevate aastate peamised arengusuunad on kirjeldatud eeskätt Narva linna arengukavas, mis muuhulgas käsitleb ka linna peamiseid vaatamisväärsusi ja turismipotentsiaali. Lisaks arengustrategiale, keskendub vanalinna alale Narva Vanalinna linnaosa üldplaneering ning algatatud eraldiseisvad detailplaneeringud, mille kohaselt peaks ala läbima omamoodi taaselustamise protsessi, muutudes seeläbi linna südameks. Alljärgnevad peatükid keskenduvadki eeskätt mainitud dokumentide teemakohasele analüüsile toetatuna teemat puudutavatest meediaartiklitest.

3.1.1. Narva linnasüdame kujundamine

Eesti Vabariik 100 arhitektuuriprogrammi „Hea avalik ruum“ raames asuti juba 2017. aastal leidma lahendust Narva linnasüdame avaliku ruumi kujundamiseks. Ala hõlmab endast raekoja küljel asuvat Stockholmi platsi, millest peaks kujunema linna uus peaväljak, Raekoja platsi ning selle ees asetsevat Raekoja parki. (Vesi kui ...) Narva toonase linnapea Tarmo Tammiste hinnangul peaks arhitektuurivõistluse tulemusena sündima tänapäevane ja sobiv lahendus Narva vanalinna südame taas ellu äratamiseks, mis muudaks selle praegu üsna unise keskkonna huvitavaks nii narvalastele kui ka linna külalistele. Samuti muutuks see piirkond huvipakkumaks ehitusettevõtjatele ja annaks uusi võimalusi väikeettevõtlusele. (Narva otsib parimat ... 2017) Narva linna peaarhitekti Ivan Sergejevi hinnangul peaks Stockholmi platsist kujunema Narva linna uus peaväljak. „Narvakad on laias laastus jagunenud kaheks: spektri ühes otsas on need, kes ütlevad, et Narva tuleb taastada sellisena, nagu ta kunagi oli, aga teised ütlevad, et maailm läheb edasi ja nii peaks olema ka Narva vanalinnas. Kuid see, et vanalinn on meie jalge

all kuskil olemas, on kõigi hinnangul suur väärtus.” (Peegel 2017) Arhitektuurikonkursi võidutöö võtabki eeskätt aluseks kaasaegse lähenemise ja tänapäeval eksisteeriva linnaruumi, kuid üritab samas tuua nähtavale ka ajaloolist kihistust. Võib tõdeda, et kuigi arhitektuurikonkursiga ei taastata ajalooliseid hooned, võtab võitnud lahendus siiski arvesse pinnase all olevaid hävinud hoonete müüre, et paremini siduda ajaloolist Narvat tänasega. (Vesi kui ...) Hetkel ei ole aga täielikult selgunud, millises mahus plats lõplikult valmib. Samuti ei anna võidutöö kirjeldus alust eeldada, et tegemist saaks olema linna tõmbenumbriga, mis mängiks rolli turistide meelitamisel, sest lahendus keskendub eeskätt meeldiva linnaruumi loomisele kohalikule elanikkonnale ilma turistidele mõeldud eriliste vaatamisväärtusteta.

Analüüsides Narva Vanalinna linnaosa üldplaneeringut võib näha, et kavandatud hoonestus võtab samuti eeskätt arvesse juba olemasolevat, peale sõda ehitatud hoonestust, üritades teatud vanalinna piirkondades järgida siiski ka varasemat tänavajoont. Hoonete maht on aga mõnevõrra suurem, kui hävinud ajaloolistel hoonetel. Nimelt on uued hooned valdavalt kolme kuni nelja korruselised, kõrgusega kuni kuusteist meetrit. Seda eeskätt Rüütli tänava äärde kavandatud hoonestuse osas. Raekoja platsist kaugemal asuvate hoonete maht jääb mõnevõrra väiksemaks, olles kaks kuni kolm korrust. Uushoonestus on lähtuvalt üldplaneeringust kavandatud läbivalt kogu vanalinna alale läbisegi olemasoleva hoonestusega. Raekoja esisele haljasalale suuremahulisi hooned siiski kavandatud ei ole. (Narva vanalinna linnaosa ...)

Üks hiljutisimaid algatatud detailplaneeringuid on raamatukogu ja selle lähiala detailplaneering, mis näeb ette Tartu Ülikooli kolledžihoone kõrvale kahekorruselist raamatukogu funktsiooni täitvat hoonet. Seda ümbritsev haljasala on plaanis kujundada aga avalikuks pargiks, mille osas tuleb läbi viia eraldi konkurss. (Hiob, Hansson 2018) Tulenevalt enda keskest asukohast vanalinnas ning seal asunud varasemast hoonestusest, omab ala potentsiaalselt olulist rolli vanalinna kui turismimagneti kujundamises. Kuna läheduses on nii raekojahoone kui kolledžihoone, on just antud piirkond selleks, kuhu peaks turismi arendamisest lähtuvalt kõige enam rõhku panema. Võimalik, et osaliselt ka lähtuvalt sellest aspektist on antud detailplaneeringu puhul võetud üheks eesmärgiks markeerida vanade hoonete asukohad ja kunagine tänavavõrk maapinnale piirjoontena (Hiob, Hansson 2018, 14). Samas viitab Gospodini *Disneyland'i* laadseid teemaparke käsitledes sellele, et tavalisele turistile ei pruugi imponeerida niivõrd vanade hoonete kontuurid sillutisel, kuivõrd visuaalselt tajutavad kolmemõõtmelised ehitised, mis paraku ei ole autentsed ehitismälestised, kuid millele turistid omistavad samuti teatud väärtuse (Gospodini 2001). Olgugi, et Narva raamatukogu ja selle lähiümbrust puudutava hoonestuse puhul ei ole veel

võimalik näha lõplikku valmivat visuaalset lahendust, on Jaak Juske enda raamatus toonud esile hea näitena Narva kolledži õppehoone, millises võtmes tuleks Narva vanalinna teised, veel lagedad alad taashoonestada. Tema hinnangul võiks hävinud sümbolhoonete fassaadid taastada, andes hoonetele aga tänapäevase mahu ja funktsiooni. (Juske 2014, 157)

Osaliselt seetõttu ning samuti lähtuvalt linna üldplaneeringust on plaanis taastada Peeter I maja ning raekoja kõrval asetsenud vaekoda. Lisaks sellele on võetud sihiks tähistada ja eksponeerida ajalooliselt oluliste hoonete varemed (säilinud peamiselt vundamendid). Peamiselt on nendeks hooneteks vanalinna territooriumil asunud kirikud – Jaani kirik, Issandamuutmise kirik, Mihkli kirik, Peetri kirik ja Antoniuse kirik (Narva vanalinna linnaosa ...). Olgugi et ajalooliste hoonete tähistamine ning säilinud vundamentide eksponeerimine on igati tänuväärne tegevus ning aitab linnakodanikel paremini mõista vanalinna ajalugu ning seal asunud hoonete paiknemist ja mahtu, on Gospodini varasemat argumenti silmas pidades küsitav, kuid võrd antud tegevus aitab kaasa turistide meelitamisele Narva. Seda aitab paremini mõista muuhulgas ka turismi arengut puudutav Narva arengustrateegia. Kuigi igasuguse mastaapse projekteerimise ja ehitamiseni Narva vanalinnas on veel pikk maa, muutub Narva südalinn kahtlemata ka antud projektide raames palju heakorrastatumaks ja turisticõbralikumaks, kuid kas ka määral, mis kujundaks Narvast rahvusvaheliselt olulise turismisihtkoha.

3.1.2. Turism Narvas

Narva arengustrateegia kohaselt on Narval lähtuvalt oma ajaloost, ehitistest ning geograafilisest positsioonist suurepärased eeldused turismi arendamiseks (Narva linna arengukava ..., 10). Narva peamiste vaatamisväärsustena on välja toodud esiteks Narva Hermannii linnus ning bastionid, mis lähtuvalt nende sõjalisest otstarbest olid üldsusele suletud pikki aastaid. Nüüdseks on linnus kasutusel muuseumina, kus on linna ajalugu puudutavad püsinäitused ning kus toimub ka erinevaid kultuuriüritusi. Suviti tegutseb ajaloolise käsitöö keskus, palju huvilisi toob augustis kokku festival „Narva lahing“, kus elustatakse Põhjasõja sündmused. Muuseum korraldab ekskursioone ka Kreenholmi manufaktuuri ja Narva kolledžisse. (Narva ja Narva-Jõesuu ...) Bastionikäigud on suuremas osas konserveeritud või konserveerimisel ning võimaldavad külalastajal tutvuda linna maa-aluse ajaloo (Nikolajev 2015). Lisaks loetletakse peamiste vaatamisväärsustena ka linna kunstigaleriid, Pimeaeda ja mälestusmärki „Rootsi lõvi“, Aleksandri ja Ülestõusmise kirikuid, Kreenholmi manufaktuuri, Narva vana haiglahoone, memoriaale Vabadussõjas ja Põhjasõjas langenuile, ning Tank T-34 monumenti. (Narva linna arengukava ..., 10-11) Lisaks muudab linna huvitavaks selle paiknemine lääne ning ida tsivilisatsioonide

kokkupuute joonel. Ida ja lääne vastasseis väljendub vägagi selgelt Narva jõe kallastel vastakuti seisvates Hermanni ja Jaanlinna linnustes. Maaliline vaade kahele linnusele avaneb korrastatud ja kaunilt jõepromenaadilt, mis on nii kohalike kui ka linna külaliste üks lemmikumaid ajaviitmise kohti. Strateegias on turistide meelis külastuskohana välja toodud Hermanni linnus ja seal asuv ekspositsioon. Narva vanalinna kui eraldi turismi atraktsiooni mainitud ei ole.

Linnas on olemas ka turistidele vajalik infrastruktuur – seitse majutusettevõtet ning kümnekond restorani ja kohvikut. Kuigi dokument on iga-aastaselt ajakohastatud, pärineb sealne turismistatistika aastast 2011 ning on seega tänaseks aegunud. Kuigi peamiste linna külastavate turistidena on välja toodud eestlased, nenditakse kasvu ka Vene turistide hulgas. Samuti nähtub toonasest statistikast, et nii sise- kui välituristide peamine külastuspõhjus oli valdavalt töölähetus ning sellele järgnevalt puhkus. Eraldi on välja toodud ka Narva-Jõesuu lähedust, mis on kuurortlinnana populaarsust koguv ning mille lähedus suurendab turistide arvu ka Narva linnas. (Narva linna arengukava ..., 13)

2016. aasta turismistatistika kohaselt suurenes 2016. aastal Narvas turistide arv 2015. aastaga võrreldes 18,3 % võrra. Narvas veedetud ööde arv vähenes aga 2,3 % võrra. Need numbrid näitavad seda, et Narva saabunud turistid püüavad vähem kulutada ja ööbida. 2016. aastal suurenes siseturistide arv 22,1% võrra (või 2 141 inimese võrra). Kasv oli nähtav eeskätt Venemaa, Läti, Saksamaa, Norra, Ameerika Ühendriikide, Itaalia ja Hispaania turistide seas. (2016.a. turismistatistika Narvas ... 2017) 2017. aastal suurenes Narvas turistide arv eelneva aastaga võrreldes 14,9% võrra ning veedetud ööde arv 18,9% võrra. Seega on turistide arvu tõusu märgata teist aastat järjest. Kõige suurem turistide arvu kasvu protsent oli aga 2011. aastal ning moodustas vastavalt sellele eelneva aastaga võrreldes 43%, ööbimiste kasv aga 63%. Praegust turistide arvu võib aga hinnata 2013. aasta tasemele. (2017.a. turismistatistika Narvas ... 2018) Kui siseturistide arv on pidevalt suurenenud (13577 inimeseni), siis vene turistide arv on püsinud 2013-2014.a. tasemel, lisaks on kasvanud näitajad Läti, Rootsi, Poola ja Ameerika turistide seas. „Kui võrrelda Narva majutusstatistikat üle-eestiliste numbritega, siis on näha, et turistide arv suurenes ka Eestis üldiselt (+6,6%). Eesti majutusettevõtetes peatus 2017. aastal 3,5 miljonit turisti, kes jäid majutusettevõtetesse kokku 6,5 miljonit ööks. Siseturism jõudis uue rekordini juba viiendat aastat järjest. Kõige rohkem ööbimisi välisurgudelt on Vene ja Läti turistide ööbimisi. Enamus turistidest on puhkusereisil, neljandik tööreisil.“ (2017.a. turismistatistika Narvas ... 2018)

Ühest küljest võib eeldada, et Narvat puhkuse eesmärgil külastavate siseturistide väike arv on tingitud kontsentreeritud ja eduka turunduse puudujäägist. Teisalt tuleks aga küsida, mis on Narva kui linna kuvandil valesti, et siseturistid (enamuses eestlased) seda külastada ei soovi. Paljuski käsitletakse Narvat kui venelaste linna, mille külastamine on pigem ekstreemturism, mitte aga meelte avardamine kultuurilistel või harivalt meelelahutuslikel eesmärkidel. Sama kehtib ka Eestit külastatavate välituristide puhul. Olles Eestis, soovitakse pigem kogeda seda „eestlaste Eestit“ – tema kultuuri, ajalugu ja loodust. Seega jõutakse pigem Narva-Jõesuu spaadesse ning kui aega jääb üle, tehakse kiire õhtune külastus ka Narva linna. Narval on aga potentsiaali rohkemaks, kui olla pelgalt läbijalutushoov.

Turismiveebide andmetel on Narvas tegutsevaid reisibüroosid 14 (Citrus Project OÜ, Travel SOL OÜ, Balticland OÜ, HEINO TOURS OÜ, Juventa Tuud Reisibüroo OÜ, Kindlus Tour OÜ, Lorita Reisibüroo OÜ, Meridian Travel OÜ, Narva Tour OÜ, Nefertiti Travel OÜ, Okeania Travel OÜ, Serene Reisibüroo OÜ, Vertrag OÜ ja Viktoria Reisid/Silver Dream OÜ). (Turism, reisibürood Narvas ...) Seda on üpriski palju Narva suuruse linna kohta. Vaadates Narva 2016 ja 2017 aasta turismistatistika, võib eeldada, et turismiagentuurid vahendavad eelkõige turismipakette välisriikidesse. Samuti vahendavad nad turismireise Narva, seda eeskätt Venemaalt pärit külalistele. Narva arenduse ja ökonoomika ameti vanemspetsialisti hinnangul on Narva tänu oma geograafilisele asendile oma turismiarenduse plaane koostades arvestanud ennekõike siia saabuvate reisijatega Peterburist ja teistest Venemaa piirkondadest. (Turism ilma piirideta ... 2016). Ka turismistatistika kohaselt on enamus väliskülastajatest just Venemaalt. Jääb aga küsimus, kas see, mida Narval hetkel pakkuda on, on piisav, et luua mitmekesine turisticõbralik kuvand, mis tõstaks Narva esile ka rahvusvahelisel areenil ning kutsuks linna külastama rohkem inimesi erinevatest riikidest. Kuigi Narva on Eesti suuremaid linnu, puudub linnal tõmbekeskus, mis meelitaks ligi külalisi nii siseriigist kui ka välismaalt. Ainuüksi Hermannii linnus, korrastatud promenaad ning arhitektuuriliselt huvitav Tartu Ülikooli kolledž ei ole piisav, et Narvat muuta rahvusvaheliseks turismikeskuseks võrreldavalt Tallinnaga. Linnuseid on Eestis teisigi – Rakveres ja Kuressaares. Kaunid rannapromenaadid on Haapsalus ja Pärnus. Huvitavat arhitektuuri leidub aga Tartus ja Tallinna eri paigus. Sellest järeldades oleks mõeldav, et taastatud vanalinn muudaks linna kuvandit märksa huvitavamaks ja turisticõbralikumaks. Võrreldes moodsa linnasüdame ehitamisega omaks taastatud vanalinn koostoimes juba olemasolevate vaatamisväärsustega mõju, mis tõstaks linna rohkem esile rahvusvahelise turismilinnana.

3.2. Ekspertide seisukohad Narva vanalinna hoonestamise ja turismist lähtuva rahvusvahelistumise osas

Lõputöö raames viidi läbi 12 poolstruktureeritud ekspertintervjuud, mille eesmärgiks oli anda Narva vanalinna ja turismi arendamisega kõige enam kokku puutunud isikutele võimalus tutvustada enda senisele kogemusele põhinevaid arusaamu ning nägemust võimalikest arengusuundadest. Selleks esitati intervjueeritavatele kolm avatud küsimust, kolmes peamises valdkonnas, milleks olid linnaplaneerimine, turism ning rahvusvahelistumine. Küsimustele eelnevalt tutvustati ekspertidele ka uurimustöö tagapõhja, kajastamisele tulevaid teemasid ning töö eesmärki. Samuti küsiti nõusolekut ütluste kasutamiseks töö raames ning teavitati vestluse lindistamisest.

Intervjueeritavalt küsitud kolm peamist küsimust, mis olid ühtlasi ka töö kesksed uurimusküsimused:

1. Millisena nad näevad Narva vanalinna arengut lähtuvalt kehtestatud üldplaneeringust ning millisena (potentsiaalse) ajaloolise hoonestuse osalise või täieliku taastamise korral?
2. Kuidas võib intervjueeritavate hinnangul üldplaneeringust lähtuv uushoonestus mõjutada turismi arengut ning kuidas ajaloolise hoonestuse taastamine võib seda mõjutada?
3. Milliseks nad hindavad turismi mõju linna rahvusvahelistumisele ning kuivõrd relevantseks nad seda peavad?

Intervjuude läbivaks iseloomustavaks jooneks oli ekspertide mahukas kirjeldav hinnang esimesele küsimusele, mille raames kajastasid kõik intervjueeritavad vanalinna **ajalugu**, selle praegust **seisukorda** ning vastakaid seisukohti, mis puudutavad **selle taastamist ning uute hoonete ehitamist** vanalinna alale. Mitmed intervjueeritavad käsitlesid juba esimese küsimuse raames ka **turismi** ning **rahvusvahelistumise aspekti**. Selline kõikehõlmav vastus võis osaliselt olla tingitud küsimustele eelnevast lõputöö ja intervjuu teemade tutvustusest, kuid ka teemade (vanalinna ala areng, turism ja rahvusvahelistumine) loomulikust omavahelisest seotusest. Seega ei olnud mitmel juhul võimalik küsida teist ja kolmandat küsimust varasemalt ettenähtud kujul, vaid juba täpsustava küsimusena või neid hoopiski ära jättes. Intervjueeritud ekspertide nimekiri on välja toodud lisas 1 ning intervjuude transkriptsioonid lisas 2. Kuna intervjueeritavate puhul oli enamikel juhtudest vene keelt emakeelena kõnelevate isikutega, on transkribeeritud tekst mõnevõrra eklektiline ning ei vasta kõikidele eesti keele õigekeelsusnõuetele.

3.2.1. Narva vanalinna ajalooline perspektiiv

Käsitledes Narva vanalinna ala ajalugu, alustas Narva muuseumi endine direktor Andres Toode vanalinnaga seonduvate müütide kummutamisest. „Narvaga on seotud kolm suurt müüti. Esiteks, et Märtsi pommitamine oli linnade vastu suunatud terroriakt, mis seda muidugi polnud. Teine, katkestus linnaelus /.../ Kolmas müüt on see, et Vana Narvat ei ehitatud üles, sest Nõukogude Liidu ideoloogia ei soosinud seda, kuna oli tegu mittesobiliku arhitektuuriga.“ (Toode 2018) Toode sõnul on vanalinna taastamine olnud alati päevakorras. Esmalt vahetult peale sõda, siis peale Eesti taasiseseisvumist, mil oldi juba astumas reaalseid samme näiteks börsihoone taastamiseks ning ka täna. (Toode 2018) Ajaloolane Jaak Juske viitas esiteks sellele, et kuigi vanalinna hoonestest hävinesid sõjas praktiliselt kõik, on vanast Narvast siiski üllatavalt palju alles – bastionid, Hermannii linnusekompleks, õigeusu- ja luterlik Aleksandri kirik ning Kreenholmi asula. „Kuigi viiekümnendatel lammutati suur osa vanalinnast, millest on muidugi kahju ja meile on see oluline, kuid Euroopa kontekstis pole see erand. Vaidlus ajaloolaste seas on alati olnud, kas taastada hooned koopiana või sobitada uued hooned ajaloolise keskkonnaga. Eestis on suund, et pigem vältida koopiate tegemist võrreldes näiteks Poola või Saksamaaga.“ (Juske 2018) Sama kinnitas muinsuskaitse ekspert Madis Tuuder, kelle sõnul on see ka tänapäeva muinsuskaitse ideoloogia, et me ajaloolisi hävinud hooneid üks ühele ei taasta. Lisaks leiab ta, et taastada võib keskkonda ja ruumi, kuid mitte vana kihistust. „Ka see linn, mis Teises maailmasõjas hävis on kunagi olnud uus, vana hävingu järel tekkinud. Vaatame sellele kui igivanale, kuigi see on vaid mõned sajandid püsinud.“ (Tuuder 2018) Antud mõtet illustreeris Tuuder lisaks väitega, et Narvas on ka uus elanikkond, kes ei seosta end vana linnaga ning täna tuleks uuesti nullist alustada, mis tähendab, et saja aasta möödudes saab see juba ajalooks.

Ida-Virumaa Ettevõtluskeskuse Narva konsultant Stanislav Pirk nentis aga seda, et Narvas on palju neid, kes sooviksid ajaloolise linna taastamist. Teisest küljest tõdes ta seda, et Narva vanalinna arendamine on pikk protsess ja aasta-kahe pärast ei muutu midagi. (Pirk 2018) Tema arusaama toetab ka MTÜ Vana Narva juhataja ja Narva maketi autor Fjodor Šantsõn, kelle hinnangul on uued hooned enamjaolt külmad ja hallid monoliitsed karbid. Olles töötanud Narva maketi kallal aastaid, teab ta rääkida, et Vana Narva arhitektuur erineb selle poolest, et sellel oli erinev stiil, mida tunti nimega Narva barokk. See on omaette väärtus, mida tuleks säilitada (ning vajadusel taasluua koopiana) ja see on aspekt, mis eristab Narvat tšehhi linnadest, kus kasutatakse tüüpilisi kaasaegseid lahendusi. (Šantsõn 2018)

3.2.2. Vanalinna edasine arendamine

Lisaks ajaloolise puudutasid intervüeeritavad spontaanselt ka erinevaid käimas olevaid projekte, mis enamjoalt näevad ette uushoonestust, kuid ka ajalooliste hoonete koopia taastamist.

Linna peaarhitekt Ivan Sergejev viitas esiteks üldplaneeringule ja käimasolevatele projektidele, mille kohaselt renoveeritakse raehooned ning rajatakse selle taha Stockholmi plats. Raekoja esisele haljasalale aga arheoloogia park, kus on plaanis vanalinna ajaloo jutustamine. Samuti on plaanis taastada Peeter I maja linna muuseumiks. Sergejev peab võimalikuks ka vaekoja taastamist, kuid kindlasti mitte kogu vanalinna taastamist. „Narvas on ainult paar kohta, kus saaks taastada vanalinna /.../ planeerimine on rakenduslik protsess, planeeritakse midagi, mida on võimalik taastada. Lisaks on taastamine eetilise küsimuse, seda esiteks muinsuskaitsele“ (Sergejev 2018) Peaarhitekt peab seega mõistlikuks linna volikogu poolt vastu võetud ja kehtestatud planeeringu realiseerimist, mis ühtlasi esindab ka linnaelanike huve.

Šantsõni sõnutsi on Narvas aga kolme tüüpi inimesi: „need kes sooviksid taastada vanalinna, need kes tahavad uut ja huvitavat ning need, keda teema absoluutselt ei huvita.“ Seega on märgata, et linnaelanikud antud küsimuses üprisli lõhestatud ning volikogu vastu võetud üldplaneering ei väljenda kõikide, Šantsõni sõnul kaugeltki mitte enamuse huve vanalinna tuleviku osas. Stanislav Pirk peab kahetsusväärseks, et vanalinna osas on suhtumine nagu poleks vaja midagi oodata ja tuleks ehitada uued hooned, millel pole vanalinnaga mingit seost, vanade peagi amortiseeruvate hruštšovkade vahele. „Nõnda jääb vaid nimi vanalinn, millel ei ole aga vanalinnaga enam mingit seost.“ (Pirk 2018) Tartu Ülikooli Narva Kolledži haldusjuht Jaanus Villiko sõnul ei ole aga peale kolledžihoonet vanalinna midagi kvaliteetset ehitatud ning see (muuhulgas ka inimesed) vajaks hädasti uusi ehitisi. Vanade taastamise osas on ta palju skeptilisemal sesukohal, esiteks nende ebaselge funktsiooni ning teiseks juba tänapäevaste ehitus ja ohutuslaste nõuete tõttu.

3.2.3. Turismi arendamine

Juba enne vastava küsimuse esitamist, käsitlesid kõik eksperdid ka turismi aspekti, mida nad hindasid tihedalt seotuks vanalinna arendamisega üldiselt, olenemata sellest, kas arendus näeks ette uute hoonete ehitamise või vanade koopiate rajamise.

„Faktiliselt kogu Narva linna arendamine turistide meelitamise seisukohalt ongi seotud vanalinna arendamisega. Kõik suuremahulised projektid on kas vanalinnas sees või selle vahetus läheduses.“

(Ignatov 2018) Smas nendib Narva linna Arenduse ja Ökonoomika Ameti direktor Georgi Ignatov, et vanalinna taastamine tooks rohkem turiste. „Kui turist näeb hoonet, mis näeb välja vana hoonena, ta ei tea, millal see täpselt on ehitatud. Kui me taastame Peeter I maja, näeb ta keskaegset hoonet ning ta tunneb selle vastu huvi. Kui ta näeb aga kaasaegset hoonet, läheb ta mööda ja ongi kõik.“ Ignatov tõi ka teise näite: „Võtame Veneetsia San Marco väljaku. Seal asub keskaegne torn, mis ehitati tegelikult u. 100 aastat tagasi. Kuid kas turistid seda teavad. Kui hoone näeb välja vana, saab seda müüa. Kui rääkid juurde, et see on uus, ei ole see ka eksitav. Selles mõttes on mõistlik eelistada vanade hoonete rajamist, kuid mitte kaasaegsete rajamist.“ (Ignatov 2018) Georgi Ignatov selgitas täpsustavalt, et ta ei pea silmas, et vanalinnas juba olmasolevaid hooned peaks lammutama. Linna peaarhitekt nendib aga, et: „Turiste toob mitte planeering, vaid funktsioon. Planeerida võib mida iganes, kuid kui pole funktsiooni, pole mõtet ka tulla.“ (Sergejev 2018) Tema nägemuse kohaselt üldplaneering juba loob tingimusi, mis oleks turistidele huvitavad ning pigem on vaja head programmi, mitte niivõrd planeeringut. Viktoria Lutus, kes on Narva Kultuuriosakonna juhataja nentis, et Narvas kasutatakse juba praegu paljude kultuuriürituste ja tegevuste läbiviimisel ajaloolisi hooned. Selline vana arhitektuur meelitab kindlasti turiste nii Eestist, kui ka välisriikidest. Sellest tulenevalt eeldas Lutus, et vanalinna ajalooliste majade, näiteks erinevate kirikute ja ajaloolise väärtusega elamute, koopia taastamine oleks kultuuriturismi arendamiseks tõesti suureks tõukeks, mis looks Narva kultuurikorralduses uusi võimalusi ja teeks Narva kultuurielu rahvusvahelisemaks ja konkurentsivõimelisemaks. (Lutus 2018) Samuti aitaks see tema hinnangul korraldada rohkem siseüritusi, tõstaks linna külastajate arvu ja oleks tõukeks loomemajanduse arengule. Ka ajaloolane ja poliitik Lauri Vahtre oli seda meelt, et vanalinn tuleks taastada ning see tooks sisse kordades rohkem kui uushoonestusega kesklinn. Samuti nentis ta, et turistid Peterburist juba käivad läbi Narva, kuid vaja oleks neid rohkem sinna ööbima meelitada. Planeeritav arhitektuuri park, kus oleks vana ja moodne vusserdisena koos, seda eesmärki aga ei täidaks. (Vahtre 2019) Samale probleemile viitas ka Narva Muuseumi direktor Ivo Posti, kelle kohaselt turistide voog küll läbib Narvat, kuid vaja oleks nad peatuma saada. Samas nentis ta aga seda, et need inimesed, kes tulevad Narva, tulevad nagunii. Posti hinnangul võiks aga vanade ja uute hoonete kooslus sarnaselt kolledžihoonele olla linna edasiviivaks jõiks ning rajada varemete park Herculanearmi või Pompei eeskujul. (Posti 2018)

Sarnaselt linna peaarhitektile ja Narva Muuseumi direktorile, juhtis ka Madis Tuuder tähelepanu asjaolule, et välja töötades läbimõeldud strateegia, saaks ka olemasolevat linnaruumi ja Narva ajalugu edukalt omaette turismiatraktsioonina pakkuda. Tema hinnangul on Narva lugu küll traagiline, kuid seda mitte varjates, vaid pigem kontekstis olemasoleva linnaruumi ja kavandatava

arheoloogiapargiga turistidele eksponeerides, oleks see pigem tugevuseks, mitte nõrkuseks. „Vanalinn peab eelkõige elustuma, see tähendab, et kui on asutusi, kus on põhjust käia kohalikel, on ka turistidel põhjust käia“ (Tuuder 2018)

Pirk teisest küljest leiab, et kui renoveerida raekoda ja Stockholmi plats, ei muuda see turismi valdkonnas midagi, sest sinna kõrvale tulevad uued linna administratiivhooned. „Et areneks turism ja oleks huvi ettevõtlusele, see on väga pikk protsess. /.../ kui Vana Narva territooriumile ilmuvad büroohooned ja kaubanduskeskus, oleks see mugav ja arendaks veidi kinnisvara, kuid turismi arengut see ei too. Turistid lähevad sinna, kus on vaadata ajaloolisi objekte.“ (Pirk 2018) Samuti nendib Pirk, et ka *Disneyland* oleks turismi ja ettevõtluse seisukohald väärtuslikum. „Uus ei too turiste, areneb vaid kinnisvara. Kui tuleb turismiobjekt, saab sel tänaval avada kümneid kohvikuid ja kunstigaleriisid, mis on seotud kreattiivse ettevõtlusega nagu disain ja käsitöö.“ (Pirk 2018) Ajaloolase Jaak Juske arvates tuleks Narvat turismi mõistes vaadelda laiemalt. Eeskätt peaks silmas pidama kuidas areneb Kreenholm ning Narva-Jõesuu, mis on populaarne suvituspiirkond. Samuti on väga lähedal miljonilinn St. Peterburg, mis kasvatab piirilinna potentsiaali veelgi. Narva vanalinn on vaid üks osa. (Juske 2018) Andres Toode viitab turismipotentsiaalile seoses Peterburi ning Narva-Jõesuu lähedusega, kuid siiski leiab, et koopiate ehitamine ei pruugi turiste meelitada ja seetõttu näeb tema pigem ajastutruude hoonete ehitamist, mis tulevikus muutuvad ajaloolisteks. „Ka gooti arhitektuur oli kunagi uus /.../ 19. sajandi tööstusarhitektuur oli uus ja funktsionaalne võrreldes varasemaga, kuid nüüd me imetleme seda“ (Toode 2018) Seega võib nentida, et omapärase arhitektuurse lahendusega hooned võivad tulevikus samuti omandada ajalooliste hoonete staatuse, mis tõmbavad ligi turiste. Küsimus on sellisel juhul aga ajas, mille jooksul see juhtub. Šantsõni nägemus on sellele mõttele vastanudv, sest tema hinnangul turistid esmalt ajaloolist arhitektuuri hindavadki. „Turist tuleb ja vaatab ilu ning kujundust sama loogika kohaselt nagu turist läheb muuseumisse vaatama vana maali, mis on aga tegelikult enamjaolt koopia vanemast originaalist.“ (Šantsõn 2018)

3.2.4. Turismi ja rahvusvahelistumise seosed

Käsitledes turismi ja rahvusvahelistumise seoseid, leidsid enamus küsitletutest, et turismi areng tõstab linna esile ka rahvusvahelises plaanis.

Stanislav Pirk tõi näite ajaloost, viidates sellele, et Narva oli rahvusvaheline kaubanduslinn, kus oli kuni kaheksa töökeelt. Samuti lõi ta paralleeli juba rahvusvahelistunud Tallinnaga, kus on nii kesklinn kui ka vanalinn. Pirk leiab, et ka taastatud vanalinn võiks Narva muuta jälle

rahvusvahelisemaks ning tuua turiste Hiinast, Jaapanist ja mujalt. (Pirk 2018) Peaarhitekt Sergejev leiab aga, et Narvast ei saa kunagi sellist *Disneylandi* nagu on Tallinn. Üldplaneering loob piisavalt ajaveetmise tingimusi ja põnevust turistidele, kuid Narvat ei ole mõtet Tallinnaga võrrelda. (Sergejev) Sama mõtet kannab ka Toode. „Rahvusvahelist turismi on mõistlik edendada sellega, mis sul olemas on ja ma arvan, et Narval on palju olemas.“ Samas ei välista Toode seda, et kui vanalinna taastamine tõesti palju juurde annab, siis tuleks seda teha, kuid mitte ennatlikult. (Toode 2018) Rääkides Narva muutumisest rahvusvaheliseks turimilinnaks, tõstatab Jaanus Villiko mõtte, mille kohaselt on linnal turismi pealt teenimiseks vaja massiturismi, kuid võib-olla ei ole massiturism see, mida Narva vajab. Narva on end defineerinud eeskätt piirilinnana, mida läbivad tuhanded inimesed ning kelledest paljud peatuvad siin ka turistidena. Villiko viitas hoopis Raul Eametsa ja Indrek Neivelti üleskutsele teha Narva IT kolledž, mis üheskoos Tartu Ülikooli kolledžiga võiks soodustada õpiturismi ning muudaks seeläbi Narvat rahvusvahelisemaks. Ajaloolane Lauri Vahtre meenutas, et narva oli kunagi mitmerahvuseline linn. Hetkel on ta aga monorahvuseline ning selleks, et ta muutuks uuesti multirahvuseliseks, tulekski arendada just turismi, mille eelduseks on just vanalinna taastamine. Lisaks nentis Vahtre, et kunagist suurt elanike arvu ega nn. Kreenholmi aegu ei tule enam kunagi tagasi ning keskendumine peaks turismile, mis narva uuesti jalule aitaks. (Vahtre 2019)

3.2.5. Intervjuude järeldused

Vestluste jooksul ilmnis, et kõikidel intervjuueeritavatel on enda üpriski kinnistunud seisukohad, mis puudutavad eeskätt Narva vanalinna hoonestust. Vähemal määral aga turismi ning rahvusvahelistumist puudutavates küsimustes. Kaheteistkümnest intervjuueeritavast 4 pooldasid Narva vanalinna ala taastamist, 1 intervjuueeritav leidis, et mõistlikum oleks rajada uushoonestus lähtuvalt üldplaneeringust ning 7 nentisid kompromisslahenduse vajadust antud küsimuses. Kõik eksperdid leidsid, et vanalinna ala arendamine mängib olulist rolli ka turismi arendamisel, kusjuures 9-l juhul nenditi, et pigem mõjuks taastatud vanalinn turismile kasvule positiivsemalt kui uushoonestusega vanalinn. Pea kõik eksperdid leidsid, et turismi areng mujutab ka rahvusvahelistumist, kuid samas tõid 3 eksperdi välja, et massiturism ja rahvusvahelisus ei peaks olema see, mille poole Narva peaks ilmingimata pürgima. Kõige enam mainitud märksõnad ja mõjutegurid seonduvalt vanalinna alaga ja turismiga olid ressursside nappus, taastamise eetilised, autentsus, brändi puudumine, Vana Narva kui väärtus, turismi olulisus, Narva kui piirilinn ning lähedus St. Peterburile.

Sellest nähtub, et eksperdid kasutasid samu märksõnu ning töid välja samalaadseid mõjutegureid, kuid vaadates intervjuude sisuanalüüsi, siis paigutasid need erinevatesse kontekstidesse, enda isiklike seisukohtade kinnitamiseks. Lisaks saab intervjuudest järeldada, et vanalinna taastamise vastu olid pigem need eksperdid, kes on seotud linnaplaneerimise või arhitektuuriga ning taastamise ja kompromisslahendusega pigem need, kellel on kas ajaloo, ettevõtluse või turismi taust.

3.3. Uurimistöö järeldused

Intervjuud ekspertidega töid selgelt välja, et Narva vanalinna taastamise osas ei ole ühtset seisukohta ega parimat lahendust, mis oleks hetkel vastuvõetav nendele, kes sooviksid seda taastada, ega ka nendele, kes kes seda võimalikuks ei pea. Kuigi kõik küsitletutest peavad Narva vanalinna kaotamist sõjategevuses kahetsusväärseks, nähakse peamiste takistustena vanalinn taastada esiteks **ressursside nappust** ning teiseks **taastamise eetilist kaalutlust**. Koopiate ehitamise eetilise on välja toonud eeskätt linna peaarhitekt, muinsuskaitseexpert ning Narva muuseumi endine direktor. Peamiselt nähakse koopiate ehitamises teatud mõttes tehniliku keskkonna loomist, millel pole kaasaegse linnaga enam mingit seost. Sama probleemi, tõstatas ka Aspa Gospodini, käsitledes koopiate ehitamist kui omamoodi *Disneylandi* loomist. Samas möönas Gospodini, et sellised kunstlikud teemapargid võivad omandada teatud väärtuse turistide hulgas, kes eelistavad pahatihti vormi autentsusele. Et koopiad võivad paeluda turiste, tunnistasid ka intervjuueeritavad. Kuid siin tõstatub jällegi eetilise küsimus – kas luua keskkond, mis sisuliselt on fiktsioon, lihtsalt soovist meelitada turiste. Seda lisaks olukorras, kus läheduses asuva ja turismi mõttes konkureeriva Tallinna bränd on just selle vanalinn. **Narval oma konkreetne bränd aga puudub** ning hruštšovkade vahele koopiana ehitatud vanalinn seda kindlasti ei ole. Siiski leiavad taastamise pooldajad nagu Fjodor Šantsõn, et **Vana Narva on omaette väärtus**, mida tuleb hoida ja mis ei kahane ka koopiaid ehitades. Vastupidi, tema hinnangul seoks see praeguse linna oma ajaloo, parandaks elukeskkonda ning oleks huvitav turistidele, sest vanalinnas olevad vanad hruštšovd on eemaletõukavad ja peagi amortiseerunud. Samuti on sealne elanikkond pigem vanemapoolne ning vaba aja veetmise võimalusi seal palju ei ole. See mõttekäik viib paratamatult linnaosa taaslustamise juurde, millele enda arutlustes viitasid ka Diappi, Smith jt. käsitledes Ruth Glassi taaslustamise teooriat. Selle kohaselt on praktiliselt paratamatu, et teatud linna piirkonna arendamisel ja taaslustamisel luuakse küll kvaliteetsem linnakeskkond, kuid protsess viib aegamisi varasema elanikkonna väljavahetumiseni. Ka Narva vanalinna ala arendamise puhul võib

eeldada taaselustamise protsessi mitmemõõtmelisuse ilmnemist, millele viitasid (küll kaudselt) ka intervjueeritavad. Olenemata sellest, kas vanalinna rajatakse üldplaneeringu järgsed uued hooned linnavalitsusele ja raamatukogule või rekonstrueeritakse Teises maailmasõjas purustatud hooned, leiab aset muutus keskses linnaosas ning hõlmab mahajäänud piirkonda; uutesse hoonetesse kolivad uued asukad, kelle jõukus on suurem võrreldes vanalinna praeguste elanikega; samuti paraneb linnaruumi üldine väljanägemine ning seega kasvab selle atraktiivsus ja väärtus. See omakorda viib aga mõjudeni, mis käsitlevad lisaks linnaruumilistele ka sotsiaalseid, majanduslikke ja osaliselt ka kultuurilisi muutusi vanalinna alal, mis olulisel määral mõjutavad ka linna rahvusvahelistumist.

Keskendudes Narva vanalinna arendamise **sotsiaalsetele mõjudele** on oluline arvestada, et linnaelu sisu ja ulatus on tihedas seoses linnaruumi kvaliteediga. /.../ Linnaelu paranemine loob tingimused linnaruumis toimuva kõikvõimaliku sotsiaalse tegevuse kasvuks. (Gehl, 2010, 22) Selline kasv peaks aga linna üldist arengut arvesse võttes olema suunatud nii kohalikule kogukonnale kui ka linna külastavatele turistidele. Arvestades Narva potentsiaali rahvusvahelise turismisihtkohana, tuleks sotsiaalsete tingimuste parandamisel silmas pidada võrdväärselt nii kohaliku elanikkonna kui ka turistide huve, eriti juhtudel, kus turistide huvid ja vajadused kattuvad suurel määral kohalike elanike omadega. Eeskätt väljendub see võimaluses kogeda kohalikku kultuuri, kokakunsti, näha kohalikke vaatamisväärsusi, veeta kvaliteetset aega heakorrastatud linnaruumis, lõõgastuda ning sotsialiseeruda meeldivas õhkkonnas ning hankida endale meeneid ja mälestusi erinevatest poodidest. Nii üldplaneeringus sätestatud lahendused kui ka taastatud hooned tooks vanalinna piirkonda rohkem inimesi, soosides inimestevahelist läbikäimist ning luues tingimused, milles kohalik kogukond puutuks tihedalt kokku linna külalistega. Loodud tingimustest sõltub suuresti see, kas linnaruumis tekib elu ning võimalus läbikäimiseks, muuhulgas ka turistide ja teiste linnas viibivate rahvusvaheliste külalistega (nt. tudengid). Nagu vihjas ka Zukin (1995), mõlemad lahendused, nii uus kui vana, muudavad linnaosa senist elukorraldust.

Majanduslike mõjude arvestamine etteulatavalt on sellelaadse suure projekti puhul keeruline ning loob võimalused eksimusteks. Samas sõltuvad majanduslikud mõjud Narva vanalinna ala hoonestamise puhul paljuski sellest, millise kasutuse leiavad ehitatavad hooned. Kas nad täidavad pigem ühiskondlikke funktsioone, on mõeldud elamiseks või hoopis ettevõtluseks. Osade intervjueeritavate arvates omaks kõige suuremat majanduslikku mõju vaieldamatult Narva vanalinna taastamine. Seda eeskätt ehitustööde mahukuse tõttu, kuna varasem hoonestus oli märksa kompaktsem (hooned asusid suure osas külj-külje kõrval) ning hooneid oli võrreldes

praeguse olukorraga märksa rohkem. Seega saaks seal arendada nii väikeettevõtlust, huvitegevust kui ka uusi elamispiindu. Loodaks mitmekesine keskkond, mis oleks huvitav ja pakuks tegevust ka turistidele. Gospodini teisest küljest viitas aga innovaatilistele lahendustele kui meediumitele linnade majanduslikus arengus (Gospodini 2002, 30), mida kindlasti ei tohiks alahinnata ega tähelepanuta jätta rääkides uushoonestuse potentsiaalsetest kasuteguritest linna arendamisel.

Olulist mõju mängib ka **kultuuriline aspekt**. Sharon Zukini raamatu „The Culture of Cities“ kohaselt kritiseeritakse linnu, sest nad esindavad inimühiskonna nõ. baasinstinkte. Samas on nad aga vaieldamatuteks kultuuri keskusteks, hõlmates muuseume, kontserdisaale, kunstigaleriisid ja kohvikuid, eri kultuuride restorane, usukeskuseid ning kultuurisündmusi. Samuti on kultuur autori sõnul võimas linna kontrollimise vahend. Piltide ja mälestuste allikas, mis defineerib kogukonna kuuluvuse. Arhitektuuri teemade kogumina mängib see olulist rolli linnaarenduse strateegiatel, mis põhinevad ajaloolisel konserveerimisel või kohalikul pärandil. (Zukin 1995, 1) Sama kehtib ka Narva puhul, mis on piirkonna suurimaks linnaks ning asub ida ja lääne kultuuriruumi ristumiskohal. Olenemata sellest, milline hoonestus kerkib tulevikus praegusele vanalinna alale, hakkab see mängima olulist rolli kohaliku kogukonna kultuurilise mentaliteedi kujundamises. Tänapäeval domineerivad linnas pigem Nõukogude Liidu aegsed hallid paneelmajad (ning stalinistlikud telliskivihooned), mis kannavad endas paratamatult edasi nõukogude kultuuripärandit ja dikteerivad visuaalsete märkidena linnakodanike kultuurilise minapildi kujunemises. Ekspertintervjuus ilmestas Jaanus Villiko seda aspekti näitega, mille kohaselt vaatasid narvalased nõukogude aja lõpus aknast välja, oli üks pilt, läksid magama ja hommikul ärkasid Eesti Vabariigis, vaatasid aknast välja ja ikka oli sama pilt. Selle mõtte kohaselt vajavad inimesed visuaalset ja tuntavat muutust, et kogeda arengut ning leppida kuulumisega teise kultuuriruumi. Seda visuaalset (arhitektuurilist) muutust võivad pakkuda võrdväärset nii uushoonestus kui ka ajalooliste hoonete taastamine. “Narva kolledžihoone koos promenaadi rajamise ja bastionite korrastamisega on olnud esimene samm, millele kahjuks pole järgnenud mitme aasta jooksul järgmist.” (Villiko 2018) Reaalsete muutuste jaoks on aga vaja astuda järgmised sammud linna arendamises, mis looksid uue kvaliteedi mitte ainult turismi silmas pidades, vaid eeskätt kohaliku kogukonna sotsiaalmajanduslikku ja ka kultuurilist heaolu silmas pidades.

Võttes kokku ekspertide arvamused, ei saa üheselt järeldada, milline eelnimetatud arengusuund omaks kõige positiivsemat mõju Narva turismisektori üldisele arengule ning linna enda muutumisele rahvusvaheliseks turismikeskuseks. Seda eriti olukorras, kus mõnede ekspertide

hinnangul toetaks rahvusvahelistumist eeskätt massiturism, mis tõstatab aga järgneva küsimuse, kas see on just see, mida Narva linnal vaja on. Võimaliku alternatiivina pakutud õpiturism oleks näiteks üks viisidest, mis tõstaks linna rahvusvahelisel areenil esile ilma suurenenud turistide hulgata. Linnapildis tähendaks see aga ühe või kahe hoone ehitamist, kas siis vanalinna alale või mujale. Eeldatavalt oleks rajatav hoone aga kaasaegsel arhitektuuril põhinev ning rajatuna vanalinna alale, tõstataks samalaadse diskussiooni vanalinna taastamise pooldajatega, mis toimus Narva Kolledži rajamisega – kas see uus hoone on ikka sobilik ajaloolises vanalinnas või mitte. Samuti ei omaks ühe haridusasutuse rajamine seda majanduslikku mõju, mida läbimõeldud ja jätkusuutlik turismi arendamine endaga kaasa tooks ning küsimus ülejäänud vanalinna ala tuleviku osas jääks samuti lahendamata.

Kuigi intervjuueeritud eksperdid nentisid, et ilmselt tooks koopiana taastatud vanalinn rohkem turiste, ei võimalda küsimuse eetiline aspekt anda ühest ammendavat vastust antud uurimustöö peamisele küsimusele, kas Narva turismimajanduse arenemiseks ja linna rahvusvahelistumiseks oleks otstarbekas rekonstrueerida ajalooline vanalinn, selle osa, mõned üksikud hooned või jätkata vanalinna arendamist lähtuvalt linna arengukavast ja Vanalinna linnaosa üldplaneeringust. Nagu vestlused ka näitasid, on erinevatel isikutel, huvigruppidel ja asutustel selles osas oma kinnistunud veendumused. Kindlasti aitaksid uurimusküsimusele vastust leida turismi arengut ja vanalinna ruumi arendamist puudutavad praktilisemat laadi lisauuringud, mida aga seni tehtud pole, vähemalt mitte kujul, mis arvestaks ka linna üldist arengut rahvusvahelises plaanis. Lisaks sellele on ekspertide poolt välja toodud laiapõhjalise turismistrateegia ning arengut puudutava visiooni puudumise, mis kindlasti oleks vajalik nii Narva linna rahvusvahelistumise kui ka sotsiaalmajandusliku arengu aspektist. Seega olukorras kus puuduvad laiapõhjalised uuringud ning pikaajaline visioon linna arengust ja suunast, on raske lahendada ka vanalinna arendamise küsimust, seda eriti olukorras, kus pooldatakse nii selle taastamist kui ka uusarendust. Seega aitaksid fookusuuringud, mis keskendusid eeskätt ajaloolise vanalinna taastamise sotsiaalmajanduslikele mõjudele ning nende võrdlemine mõjudega, mis kaasneksid uusarendusega, loomaks seoseid ja teha asjakohasemaid turismimajandust puudutavaid otsuseid.

KOKKUVÕTE

Narva ajaloolise vanalinna taastamine omab paljuski sentimentaalset väärtust nendele inimestele, kes peavad Teise maailmasõja järgset otsust varemeis linn lammutada ning ajaloolise miljööväärtusega alale sobimatud tellis- ja paneelmajad ehitada ebaõigeks. Ajaloolise hoonestuse taastamine ei saa olla aga ajendatud pelgalt sentimentaalsetest tunnetest ning soovist seada jalule minevikus korda saadetud ebaõiglus Narva linna, selle elanike ja kultuuriväärtuste/mälestiste suhtes. Olgugi, et paljud eestimaalastest sooviks ajaloolise hoonestuse taastamist, peab kaotatud vana taasehitamine olema põhjendatud mitte ainult ajaloolis-kultuurilisest, vaid ka sotsiaalmajanduslikust seisukohast lähtuvalt. Teisisõnu, et ehitada üles enam kui kuuskümmend aastat tagasi hävitatud hoonestus, peab selleks olema mitte ainult tahe ja vahendid, vaid ka arusaam sellest, milleks ja kuidas vana hoonestuse taasehitamine sotsiaalselt ning majanduslikult hea ja kasulik on ning kuidas see toetab linna üldist sotsiaalmajanduslikku arengut vastukaaluks tänapäevastele lahendustele.

Linnasüdame arendamisel tuleks kindlasti silmas pidada asjaolu, et seda läbivad igapäevaselt kohaliku kogukonna liikmed ning seega mõjutab linnasüdames olev arhitektuurne lahendus eelkõige nende sotsiaalset, kultuurilist ja kunstilist tunnetust, kujundab seisukohta kohaliku omavalitsuse ja ka riigi tegevusest või tegevusetusest ning üldisest suhtumisest. Samuti saadab linnasüdame kontseptsioon ning arhitektuurne lahendus signaale linna külalistele. Seeläbi defineeritakse linna ajalugu, olulisust, jõukust, meeldivust ning turisticõbralikkust. Vanalinna, kui linnasüdame kontseptsioon võiks olla aga avaram. Kuna Narva linnas kohtuvad mitmed ajastuspetsiifilised arhitektuurivormid (põhjamaade barokk, 19. sajandi tööstusarhitektuur, stalinistlik imperialism ning hilisem kommunistlik minimalism), mis on üksteisest üpris selgete piiridega linnajaoti eraldatud, oleks mitmekesisemaid turismiprogramme silmas pidades asjakohane arendada mitmekeskuselise ja mitmekesise Narva kontseptsiooni. Mitmekeskuseline tähendab antud kontekstis aga seda, et lisaks vanalinnale, tuleks arendada ja taaselustada ka teisi Narva võtmepiirkondi nagu Kreenholm või Joaoru, mis ühiselt looks heakorrastatud keskkonna nii kohalikele kui turistidele, muutes Narvat rahvusvahelisemalt atraktiivsemaks ja konkurentsivõimelisemaks. Seda võimestab omakorda mitmekesisuse printsiip, mille kohaselt

peaks arendama ka teisi turismi valdkondi lisaks massiturismile, antud juhul näiteks välja pakutud õpiturismo, mis kindlasti annaks võimaluse Narval rahvusvahelises plaanis esile tõusta ja eristuda.

Antud magistritöö üritas leida vastust küsimustele, millised on esiteks Narva vanalinna praeguse üldplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ja rahvusvahelistumisele ning millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ja seeläbi ka rahvusvahelistumisele. Mõjude tuvastamiseks uuriti eelkõige praegust Narva vanalinna ala puuduvat üldplaneeringut ning viidi läbi ekspertintervjuud, mis peegeldasid asjasse puutuvate ekspertide hinnangut nii uushoonestuse kui ka ajalooliste hoonete rekonstrueerimise mõjudele. Nagu näitas läbi viidud intervjuude analüüs, on eksperdid eri seisukohtadel uushoonestuse ning ajalooliste hoonete taasehitamise osas. Küll aga tunnistati mõlemal juhul ulatuslikke sotsiaalmajanduslikke mõjusid kohalikule kogukonnale. Mõjusid, mis puudutasid spetsiifilisemalt turismi kasvu, turismisektori üldist arengut (muuhulgas ettevõtlus) ning linna muutumist rahvusvaheliseks turismisihtkohaks, hindasid eksperdid enamasti tuntavamaks ajaloolise hoonestuse taastamise puhul, kuid nentisid, et muutused on antud linnaosas selgelt oodatud ja vajalikud. Mõlemad, Narva linna arengukava ega ka üldplaneering ei käsitlenud selgelt turismi ja selle pikemaajalist mõju Narva arengule. Pigem on turismiga seonduvad aspektid, nagu mainis ka Narva Linnavalitsuse Arenduse ja Õkonoomika Ameti direktor Georgi Ignatov, kirjutatud sisse erinevatesse projektidesse ning arengukava üldistatusse aste ei võimalda põhjanevate järelduste tegemist antud valdkonnas ilma selliseid projekte ja detailplaneeringuid põhjalikult uurimata. Kahe vanalinna arendamise alternatiivi puhul, mis toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist oleks parimaks lahenduseks eeskätt see, mis vastab kõige enam mõlema alternatiivi pooldajate nägemusele parimast võimalikust kompromissist.

SUMMARY

THE IMPACT OF THE RESTORATION OF NARVA'S HISTORIC OLD TOWN ON TOURISM AND INTERNATIONALISATION

Silver Stõun

The question concerning the restoration of Narva's historic old town has a lot of sentimental value for those people who want to restore the former glory of Old Narva and who see the Soviet era buildings as foreign bodies that are unsuitable in the historic milieu of the old town area. However, restoration of historic buildings cannot be motivated by mere sentimental feelings and the desire to undo injustice in history. Moreover, the aspects of modern city planning strongly indicate that building copies of long lost buildings is not acceptable and that every era in history should leave it's own inherent mark in city architecture.

This master's thesis tried to find answers to the questions about the expected impacts of the current general plan of Narva old town compared with the potential restoration of the old town, more specifically on the development of Narva's tourism sector and thus on it's internationalization.

In order to identify the impacts, the general plan concerning the current Narva old town area was examined. In addition, expert interviews were carried out, reflecting the assessment of relevant experts on the effects of both new buildings and the reconstruction of historic buildings. As shown by the analysis of the interviews conducted, the experts have different views on new buildings and the rebuilding of historic buildings regardless of it's connection with tourism and internationalization. In both cases, however, extensive socio-economic impacts on the local community were recognized. The impacts, more specifically on tourism growth, the overall development of the tourism sector (including entrepreneurship) and the city's transformation into an international tourist destination, were generally perceived by experts to be more significant in the restoration of historic buildings. Despite this recognition, it could not be agreed, that the building of new buildings would affect the tourism sector in a significantly lesser and if mass

tourism and internationalization were the goals that Narva should pursue in the first place. It was also clear, that more in depth studies and research on this matter is needed in order to change the current course of the development plan, which foresees new buildings in the old town.

As mentioned by Georgi Ignatov, Director of the Narva City Government Development and Economy Office, tourism related aspects have been written into various projects and the overall status of the development plan does not allow fundamental conclusions to be drawn in this area without thoroughly examining such projects and detailed plans. Considering the two alternative ways of developing the old town, the most favorable solution would be the one that best corresponds to the vision of the best possible compromise of both alternatives.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Ashworth, G.J., Tunbridge, J.E. (2000) *The Tourist-Historic City. Retrospect and Prospect of Managing the Heritage City*. New York: Routledge.
- Bennett, T. (2014) *7 Advantages of Tourism in an Economy*. Kättesaadav: <https://blog.udemy.com/advantages-of-tourism/> (19.04.2017)
- Bondi, L. (1999) Between the Woof and the Weft: A Response to Loretta Lees. - *Environment & Planning D: Society & Space*. Vol. 17, pp. 253-255.
- Cocola-Gant, A. (2015) *Tourism and commercial gentrification*. University of Lisbon, Centre of Geographical Studies, Lisbon.
- Diappi, L. (2013) *Emergent Phenomena in Housing Markets. Gentrification, Housing Search, Polarization*. New York: Physica-Verlag. Springer Company.
- ENSV Arhitektide almanahh (1946). /Toim. V. Meigas, L. Haljak, M. Kaiv, R. Kaljo. Tallinn: Teaduslik kirjandus.
- Evans, G. (2003) Hard Branding the Cultural City – From Prado to Prada. – *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 27.2, pp. 417-440.
- Erinevused: ilusate Balti linnade saatus venelaste ja poolakate käe all* (2017). Eesti Ekspressi veebileht. Kättesaadav: <http://ekspress.delfi.ee/lisalood/erinevused-ilusate-balti-linnade-saatus-venelaste-ja-poolakate-kae-all?id=77453412> (13.03.2017)
- Gehl, J. (2010) *Cities for People*. Washington, DC: Island Press. Pp. 285.
- Ghertner, A. (2015) Why gentrification fails in `much of the world`. – *City*. Vol. 19, no. 4, pp. 552-563.
- Gospodini, A. (2001) *Urban Design, Urban Space Morphology, Urban Tourism: An Emerging New Paradigm Concerning Their Relationship*. – *European Planning Studies*. Vol. 9, no. 7, pp. 925-934.
- Gospodini, A. (2002) European cities and place-identity. *Discussion Paper Series*. Vol. 8(2), pp. 20-36.
- Gospodini, A. (2004) Urban Morphology and Place Identity in European Cities: Built Heritage and Innovative Design. – *Journal of Urban Design*. Vol. 9, no. 2, pp. 225–248.
- Gotham, K. F. (2001) *Critical perspectives on urban redevelopment*. Amsterdam & London: JAI.

- Hamnett, C. (2003) Gentrification and the Middle-class Remaking of Inner London, 1961–2001. – *Urban Studies*, Vol. 40, no. 12, pp. 2401–2426.
- Hiob, M., Hansson, K. (2018) Raamatukogu ja selle lähiala detailplaneering. Kättesaadav: http://www.narvaplann.ee/docs/Raamatukogu_ja_selle_lahiala_DP_2018_seletuskiri.pdf (12.11.2018)
- Ignatov, G. Narva Linnavalitsuse Arenduse ja Ökonoomika Ameti direktor. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Narva. (28.11.2018)
- Imai, H. (2012) Balancing urban revitalization, tourism, and development issues in times of crisis: Kawagoe's historical district as a self-sustaining and resilient community. *Contemporary Japan - Journal of the German Institute for Japanese Studies, Tokyo*. Vol. 24 Issue 2, p 149-178.
- International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964). ICOMOS. https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (19.04.2017)
- Juske, J. (2014) *Lood unustatud Narvast*. Tallinn: Kirjastus Pegasus.
- Juske, J. Ajaloolane. Ekspertintervjuu transkriptsioon. Tallinn. (23.11.2018)
- Kavaratzis, M. (2004) From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brands. *Place Branding*. Vol 1, pp. 58-73. Kättesaadav: https://www.academia.edu/24049074/From_city_marketing_to_city_branding_Towards_a_theoretical_framework_for_developing_city_brands (27.04.2019)
- Kavaratzis, M. (2008) From city marketing to city branding: An interdisciplinary analysis with reference to Amsterdam, Budapest and Athens. Kättesaadav: <https://www.rug.nl/research/portal/files/33151144/volledigedissertatie.pdf> (27.04.2019)
- Laherand, M. (2008) *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lengkeek, J. (1995) *Materializing the imagined: on the dynamics and assessment of tourist-recreational transformation process*. *Tourism and Spatial Transformations – Implications for Policy and Planning*. Wallingford: CAB International, pp. 17-36, ref. 23.
- Lutus, V. MTÜ Narva Linnavalitsuse Kultuuriosakonna juhataja. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Narva. (30.11.2018)
- Madden, D. (2015) There is a politics of urban knowledge because urban knowledge is political: a rejoinder to `debating urban studies in 23 steps`, *City*. Vol 19 (2-3), pp. 297-302.
- Mets, A. Mis oleks, kui koliks... Narva? <http://kodu.postimees.ee/4021761/mis-oleks-kui-koliks-narva> (28.03.2017)
- Mikulic, D., Petric, L. (2014) Can culture and tourism be the foothold of urban regeneration? A Croatian case study. University of Split, Faculty of Economics. Split, Croatia. Kättesaadav:

https://www.researchgate.net/publication/287267099_Can_culture_and_tourism_be_the_foathold_of_urban_regeneration_A_Croatian_case_study (20.04.2017)

Muinsuskaitse seisukoht Narva vanalinna arengustrateegis ja linnaosa üldplaneeringu lähteülesande juurde. Muinsuskaitse Selts. <https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q&esrc=s&source=web&cd=9&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi79Mrj8qvSAhWqJ5oKHRe-DUwQFghdMAg&url=https%3A%2F%2Fdokregister.narva.ee%2Findex.php%3Fpage%3Ddocshow%26docid%3D9959&usg=AFQjCNEgzRWdpoBPEhCX0u6plsp6UX-ykw&sig2=YY919C7xxGpYGumHhyoyIw> (27.02.2017)

Muratovski, G. (2012) The role of architecture and integrated design in city branding. *Journal of Place Branding and Public Diplomacy*. Vol 8(3), pp. 195-207.

Mutso, M. (2013) *Narva?! ...* Kättesaadav: <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/narva/>, 13.03.2017.

Narva ja Narva-Jõesuu. Kättesaadav: <https://www.puhkaeestis.ee/et/ponevad-paigad/pohjaeesti/narva-ja-narva-joesuu> (14.03.2017)

Narva linna arengukava 2008-2022. RT IV, 02.10.2018, 15. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/aktiivis/4021/0201/8015/m16-14lisa.pdf#> (08.10.2018)

Narva otsib parimat ideekavandit vanalinna südame ümberkujundamiseks (2017). Narva linna Arenduse ja Ökonoomika Amet. Kättesaadav: <http://narva.ee/ee/linnakodanikule/index:2/page:8748> (13.03.2017)

Nikolajev, J. (2015) *Narvas taasavati renoveeritud bastionikäigud*. Kättesaadav: <http://kultuur.err.ee/309660/narvas-taasavati-renoveeritud-bastionikaigud#autoplay> (28.03.2017)

Ochoa Zuluaga, G. I. (2015). *Global tourism chains and local development in the Amazon: Implications for community wellbeing*. Hertogenbosch: BOXPress BV.

Orbasli, A. (2000) *Tourists in historic towns. Urban conservation and heritage management*. London and New York: E&FN Spon, Taylor & Francis Group. Kättesaadav <https://epdf.tips/tourists-in-historic-towns-urban-conservation-and-heritage-management.html> (8.10.2018)

Peegel, M. (2017) *Värske ilmega linnasüda peaks Narva elule äratama*. Kättesaadav: <http://digileht.epl.delfi.ee/kultuur/varske-ilmega-linnasuda-peak-narva-elule-aratama?id=76890366> (13.03.2017)

Pirk, S. Ida-Viru Ettevõtluskeskuse Narva osakonna ettevõtluskonsultant. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Tallinn. (21.11.2018)

Posti, I. Narva Muuseumi direktor. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Tallinn. (04.12.2018)

Regan, S. (2000) Towards an urban renaissance: The final report of the Urban Task Force. – *Political Quarterly*. Vol. 71. Issue 1, pp. 115-118.

- Schafran, A. (2014) Debating urban studies in 23 steps. – *City*. Vol.18, pp. 321-330.
- Sergejev, I. Narva Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Ameti peaarhitekti direktori ülesannetes. Ekspertintervjuu transkriptsioon. Narva. (28.11.2018)
- Slater, T. Gentrification of the city. – *The New Blackwell Companion to the City*. (Eds.) Bridge, G., Watson, S. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Smith, N. (2002) New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. – *Antipode*, Vol. 34 Issue 3, pp. 427-450.
- Sündmused* 2017. Tere tulemast Narva veebisait. Kättesaadav: <http://tourism.narva.ee/et/vaatamisvaarsused> (14.03.2017)
- Toode, A. Narva Muuseumi linnuse püsinäituse ja avastuskeskuse projekti juht. Ekspertintervjuu transkriptsioon. Narva. (28.11.2018)
- Tourism Economic Impact*. Tourism Economics. Kättesaadav: <http://www.tourismeconomics.com/economic-impact/tourism-economic-impact> (14.03.2017)
- Turism ilma piirideta: Narva ootab turiste Venemaalt* (2016). Sputnik. Kättesaadav: <https://sputnik-news.ee/tourism/20160609/2065628.html> (14.03.2017)
- Turism, reisibürood Narvas*. 16366 infotelefoni veebileht. Kättesaadav: <http://www.16366.ee/p/G200-KULTUUR-VABA-AEG-Turism-reisibürood/CD-Narvas> (14.03.2017)
- Tuuder, M. Narva Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse vaneminspektor. Narva. (28.11.2018)
- Tõnisson, J. (2010) *Miks ei taastatud Narva vanalinna?* – *Kultuur ja Elu*, 2/2010, lk 42.
- Urban Task Force (1999) Towards an Urban Renaissance. <http://dclg.ptfs-europe.com/AWData/Library1/Departmental%20Publications/Department%20of%20the%20Environment,%20Transport%20and%20the%20Regions/1999/Towards%20an%20Urban%20Renaissance.pdf> (19.04.2017)
- Vaatamisväarsused*. Tere tulemast Narva veebisait. Kättesaadav: <http://tourism.narva.ee/et/vaatamisvaarsused> (14.03.2017)
- Veebilehekülg Scyscraper city. Kättesaadav: <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1540294&page=73> (13.03.2017)
- Vesi kui Narva linna sümbol ... Stockholmi platsi võidutöö. Kättesaadav: https://www.dropbox.com/sh/feh956i9p45nfd/AABEPa7Qv15AgkwiDqye806Ga/NARVAINEN?dl=0&preview=NARVAINEN_planetid.pdf&subfolder_nav_tracking=1 (5.11.2018)

Šantsõn, F. MTÜ Vana Narva juhatuse liige ja Narva vanalinna maketi autor. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Narva. (30.11.2018)

Zukin, S. (1995) *The Cultures of Cities*. Malden and Oxford: Plackwell Publishing.

Vahtre, L. Ajaloolane ning Narva vanalinna taastamise eestvedaja. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Tallinn. (30.04.2019)

Villiko, J. Tartu Ülikooli Narva Kolledži haldusjuht. Ekspert intervjuu transkriptsioon. Narva. (30.11.2018)

Yin, R.K. (1994) *Case Study Research. Design and Methods*. 2nd ed. London: Sage Publications.

2016.a. turismistatistika Narvas, koostatud 8 majutusettevõtte andmete alusel. Kättesaadav: http://tourism.narva.ee/sites/default/files/Turismistatistika%202016_EST.pdf (14.03.2017)

2017.a. turismistatistika Narvas, koostatud 7 majutusettevõtte andmete alusel. Kättesaadav: http://tourism.narva.ee/sites/default/files/Turismistatistika%202017_EST.pdf (12.11.2018)

LISAD

Lisa 1. Intervjueeritavate nimekiri

Ekspert	Kvalifikatsioon
Ignatov Georgi	Narva Linnavalitsuse Arenduse ja Õkonoomika Ameti direktor
Juske Jaak	Ajaloolane. Raamatu „Lood unustatud Narvast“ autor
Kohlhof Eduard	Livonia Tours OÜ juhatuse liige.
Lutus Viktoria	Narva Linnavalitsuse Kultuuriosakonna juhataja
Pirk Stanislav	Ida-Viru Ettevõtluskeskuse Narva osakonna ettevõtluskonsultant
Posti Ivo	Narva Muuseumi direktor
Sergejev Ivan	Narva Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Ameti peaarhitekti direktori ülesannetes
Toode Andres	Narva Muuseumi linnuse püsinäituse ja avastuskeskuse projekti juht
Tuuder Madis	Narva Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse vaneminspektor
Šantsõn Fjodor	MTÜ Vana Narva juhatuse liige ja Narva vanalinna maketi autor
Vahre Lauri	Poliitik ja ajaloolane. Narva vanalinna taastamise eestvedaja.
Villiko Jaanus	Tartu Ülikooli Narva Kolledži haldusjuht

Lisa 2. Intervjuude transkriptsioonid

Ekspertintervjuu – Georgi Ignatov

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Faktiliselt peaaegu kogu Narva linna arendamine turistide meelitamise seisukohalt oligi seotud vanalinna arendamisega. Kõik suuremahulised projektid olid kas vanalinna sees või selle vahetus läheduses. Näiteks promenaad või Narva kindlusega seonduv. Pimeaia ja raekoja rekonstrueerimise projekt samuti. Järgmisel aastal läheb raekoda rekonstrueerimisele ja see on tähenduselt üks olulisemaid projekte. See asub vanalinna südames ja sinna kolib linnavolikogu ja linnaeap esinduskabinet. Pea kõik Narva linna hotellid asuvad ka kas vanalinna sees või läheduses. Tuleb ka mainida Viktoria bastioni renoveerimist. Tulevasest plaanidest rääkides, siis alati kõlab selline idee nagu arheoloogiapargi ja Peetri maja taastamine, mis on täielikult hetkel hävinenud.

Kuid ikka, sellest räägitakse ja kui võimalus tekib, siis hakkab ka see realiseerima. Kui vaatame üldplaneeringut ja raekoja lähialade ideekonkurssi, siis on ette nähtud raekoja taha aed rajada - Stockholmi plats, kuhu on eri hoonetega plaanis viia linnavalitsus koos erinevate ametitega. Plaanis on ka rajada uus raamatukogu. Iseasi, kas kõik need plaanid, mis üldplaneeringus või konkursil, saab realiseerida. Ka Stockholmi platsi ei saa realiseerida täies mahus, sest see eeldab olemasoleva ühiselamu lammutamist. Seal elab aga kümneid perekondi ja neid ei saa seal ümber asustada. Peame hetkel mõtlema mitte täislahendusele vaid kolmandikul, mis oli mõetud. See puudutab ka teisi projekte. Igal pool on vanad hruštšovkad ja lammutada hooneid, kus on kümneid kortereid, on keeruline. Võib olla vanalinna taastamine peaks toimuma mitte täismahus, vaid valikuliselt nende hoonete restaureerimisega, mis on säilinud. Vanalinna hotelli puhul või näiteks Peetri maja, kus oli tühi koht ja kus oli kunagi ajalooline maja. Lähiaja protsessidest ongi raekoda ja ajalooline park ja Peetri maja. Muid plaane vanalinnaga pole, vähemalt millel Euroopa Liidu rahastamine.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Loomulikult tooks taastamine rohkem turiste. Kaasaegne hoonestamine, ma ei tea. Turistide jaoks see ei too lisaväärtust, kuid kui me taastame hooneid, mis olid kunagi sellel kohal (lammutamata olemasolevaid) siis see oleks turistidele kindlasti magnetiks. Võtame näiteks, et kui turist näeb hoonet., mis näeb vana hoone, ta ei tea ju, millal see hoone oli rajatud. Kui ehitame välja Peeter I maja, siis turist tulles näeb silme ees keskaegset hoonet. Ta tunneb selle vastu mingit huvi. Kui näeb kaasaegset hoonet, siis ta läheb mööda ja on kõik. Võtame Venezia San Marco väljaku. Kus torn asub, see pole vana hoone, ehitati 100 aastat tagasi, kuid kas turistid seda teavad. Kui on hoone, mis näeb välja nagu vana, siis saad seda müüa. Saad rääkida, et see on uus ja see ei ole pettus, kuid see tekitab huvi. Selles mõttes on mõistlik eelistada vanade hoonete rajamist, kuid mitte kaasaegsete rajamist. Muidugi me ei räägi siin, et seal olevaid hooned peaks lammutama. Sellist juttu ei käi.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Iga linn, mis tahab üldse tegeleda turismi arendamisega., tal on visioon, kuis meelitada mitte ainult sise- vaid ka välituriste. Kuna Narva asub piiril, kus on ka Venemaa kõrval ja turistid St Peterburist tulevad läbi Narva, siis peamiseks sihtrühmaks ongi välituristid. Kõikide projektide puhul, mida finantseeritakse läbi Euroopa Liidu on meil konkreetsed plaanid, mida tahame

projektiga saavutada turistide poolest. Kui tahame teha kasematid, siis et tahame suurendada turistide arvu 6 % võrra. Ka raekoja renoveerimisel, kirjutame juurde, et selle projekti raames kaasneb 10% turismi suurenemine. Kui võtame kõik vanalinnaga seotud projektid, siis kõik nad toovad juurde rahvusvahelistumist turismivaldkonnas Narvas. Et kuhu turistid tulevad, neil ongi 3 suunda. Vanalinn koos kindluse ja promenaadiga ja oruga. See on vanalinna osa. Teine suund on Narva-Jõesuu. Või vastupidi, need kes tulevad spaadesse, nad tulevad ka Narva, sest Narva-Jõesuus midagi teha pole. Kinos ja restoranis käimiseks tullakse Narva. Ja kolmas suund on eksootilisem turism nagu Kreenholm. Nende üritustega seal nagu Kremli ööbikud, plus Narva Station. Kreenholm on kujunemas selliseks kultuurimagnetiks. Vanalinna arendamine toob kaasa turismivoolu suurendamise.

Kohalikud on konservatiivsed ja valivad vanalinna ilmselt. Selles mõttes me saame aru, et kui ehitame välja vanad hooned, siis tehakse seda betoonist, mitte paekivist. Kohalikele meeldib see rohkem kui uus klaasist karp. Kuivõrd nad tunnevad huvi just üldplaneeringu realiseerimiseks. Nad tunnevad huvi pigem projektide vastu. See on inimlik käitumine. See pole nagu Tartu või Pärnu, kus inimesed nõustuvad uuega.

Millised muud tegurid omavad teie hinnangul olulisemat rolli Narva muutumisel rahvusvaheliseks linnaks?

Muidugi aitaks kaasa väga kui võrdleme puht majandusliku analüüsi puhul. Et kui kulutame 10 miljonit, meil on võetud see suund et arendame turismi vanalinnas, siis arendame niikuinii. Kindlasti sinna tekivad hotellid ja kohvikud ja käsitöökodad ja need loovad töökohti ja mis on tähtsam, see toob elu sellesse piirkonda. Sest nendes hruštšovkades elavad peamiselt vanad inimesed, kes tahavad vaikust. Nad ei käi tänavatel. Noori on seal vähe ja kes seal on, on seotud Narva kolledžiga. Tore, et selline hoone on noortega sinna rajatud. Kui me saaksime sellele lisada ka teisi tömbekohti noortele, see idee poolest soodustaks ka uute turistide tulekut.

Kas Narval on ka üldine turismistrateegia?

Iga konkreetse projekti jaoks taotlus kus on konkreetsed numbrid. Eraldi turismi strateegiat pole.

Ekspertintervjuu – Jaak Juske

- 1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?**

Inimesed, kes ütlevad, et vanast Narvast pole miskit alles, tunnevad seda linna halvasti. Vaatamata sõjale on üllatavalt palju alles. Samas kõrval on Eesti kõige võimsamad bastionid. Muidugi Hermanni linnuse kompleks, mis on tehtud kenasti korda, õigeusu ja Aleksandri kirik ja Kreenholmi asula, mis on suures osas säilinud. Ja Narvast kui turistide meelispaiigast rääkides, siis Narva vanalinn on üks osa laiemapst piltist. Peaks vaatama, kuidas areneb Kreenholm ja veel laiemast plaanist vaadates on Narva Narva-Jõesuuga seotud, kus on Eesti pikim liivarand. Narva pluss on see, et ta on piirilinn, Vene turg on kiviga visata ja miljonilinn Peterburg on lähedal. Kreenholm võimaldab saarele ehitada meelelahutuskeskuse. Potentsiaali võiks Narval olla. Piirilinna staatust arvestades. Tuleb vaadata tervikut, mille üks osa on õnnetu saatusega vanalinn. Olgugi, et vanalinn põles maailmasõja ajal, olid müürid püsti ja ta võeti ka kaitse alla ja oli plaan taastada. Kuid viiekümnendate alguses tõmmati suur osa maha, millest on kahju. Meile on see oluline, kuid Euroopa kontekstis pole see erand. Vaidlus ajaloolaste seas on alati, kas taastada hooned koopana või sobitada uued hooned ajaloolise keskkonnaga. Eestis on pigem suund, et vältida koopiate tegemist, võrreldes näiteks Poola ja Saksa linnadega, kus on ehitatud koopiatena Varssavi, Gdansk või Berliini loss. Põhimõtteliselt koopiate rajamine pole välistatud. Võtame näiteks Vilniuse kuningaloss, mis hävis 200 aastat tagasi ja taastati eelmisel kümnendil. Mina koopiate vastu pole, kuid Narva taastamise puhul muudab keeruliseks see, et sinna on kerkinud nõuka kortermajad ja tekib omandivaidlus ja suur osa vanalinnast on hoonestamata. Võiks leida mõistliku kompromissi nagu Narva kolledži hoone. Võinuks taastada ka börsihoone, kuid ta varjas vaadet raekojale ning ta taastati negatiivina ja tähistab vana hoone piire. See on hea sümbioos vanast. See uushoonestus peaks arvestama ajaloolist kinnistute ja tänavate võrgustikku, sest need ka hävitati. Sinna võib ka ehitada uut, mis sobituks vana looga. Sinna ei saaks rajada kõrghooneid. Ja võib olla mõningate hoonete puhul võib ka teha koopiaid. Mõningaid võiks taastada ka koopiatena. Pigem teha need just raekoja platsi äärde, kus on tühjad kinnistud ja ei tekita omandi küsimus. Kui oleks raha ja tahtmist võiks selle sümbioosina taastada. Ka raekoda taastata. Väidetavalt kuulutati seal Eesti töörahva kommuun ja see aitas kaasa taastamisele. Kuid üks seal ole sellist unistust nähtavasti rohkem kui on raha. Ka Kreenholmi arendus. Kuskilt tuleb alustada ja Narva kolledž oleks teenäitaja. Isegi rääkides välisturismist siis tuleks hakata pihta siseturismiga ja Narva-Jõesuu taasärkamisest. Rand on kihvt, kuid popp pole. Neid linnu peaks komplektina müüma, nagu seda üritati teha kolmkümnendatel aastatel. Puhatakse Narva-Jõesuus ja päeval Narvas. Sellises vormis võiks olla ka äge.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Kui ma oleks turist, et miks ma peaks Narva minema. Kui tegu oleks suvitushooajaga, siis läheks Narva-Jõesuusse. Läheks Narva, kuid seal peaks olema ka miskit teha. On Narva linnus. On piir ja vaade, kuid tahaks veel. Narva puhul on see, et kultuuriasutusi ja restorane on ,aga võiks olla edasi. Promenaad on suur hüpe edasi. Kuid just seda tegevust peaks olema rohkem. Kui vana planeerida, siis võib olla põnevad muuseumid. Kahtlemata ka kolledž aitab Narvat rahvusvahelisemaks muuta ja on räägitud, et riik oleks kohal. Et tuua püsivamalt inimesi kohale õppima või äri tegema (vabalaava) võiks olla rohkem võimalusi. Arvestades, et Peterburi on lähedal, võiks olla potentsiaali. Muidu sõidad linnast läbi, kuid et ka aega veedaksid.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Siseturismi seisukohalt on eestlaste seas müüt ilusast Narvast olemas. Kui mõned hooned taastada ja anda neile sisu, siis ma arvan, et see toob eestlasi Narva. Narvakad ise peavad alustama sellest, et raekoja saalis on makett ja ei leita väarikat asukohta, mis on piinlik. On oht, et pannakse kastidesse hoiule. Kasvõi sellele, et leida väarikas koht, mis on turismimagnet. Kui see leida, parem kui lasteaed, kasvõi sellisest piasjast hakkab asi pihta. Ma kujutan ette, et kui vanalinn kasvõi osaliselt taastata on huvi suurem. Kui seal praegu jalutada tuleb ka nutt peale, et mis seal oli ja mis saanud on. See Vene turist tuleb Narva ikkagi pigem siis, et minna puhkama Narva-Jõesuusse ja kui Kreenholmi meelelahutuskeskus saaks valmis, võib-olla sinna. Lihtsalt Narva kui linna pärast ta vaevalt, et tuleb. Narvalastele on olulisem see, et on töökohad. Turismisektor võiks seda pakkuda. Seda enam, et potentsiaal on olemas. Seda lugu pakkudes ja arvestades, et Narva on venekeelne linn, peaksid nad ka ise Vene poole vaatama. Ei tohi samas ka ülejäänud Eestit ära unustada. Narva puhul selline julgeoleku aspekt on olemas. Kõige parem julgeolekugarant on see, kui elatustase on siin kõrgem kui seal. Turism seda võimaldaks. Ise olen Pelgulinna Seltsis. Kokkupuude on ka narvakatega, kes tahaks ka asumiseltsi asutada. Üks aspekt, kus tahaks proovida on Kreenholmis. Seal olid töölikasarmud ja seal annaks seda arendada. Narvakad mõtleavad kogukondliku arenduse peale. Aga see läheb seal üpriski vaevaliselt.

Ekspertintervjuu – Eduard Kohlhof

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Nägin kunagi vanu postkaarte. Olin suur Peterburi fänn ja seal ma nägin vana Narva pilte. Pärast vaatasin raamatukogus ja olin üllatunud, et on nii ilus linn meil ja kui sinna läksin oli teine üllatus, et see on nagu pelgurand. Mul oli kogu aeg see mõte, et tahaks restauraator olla ja taastada see linn. Õppisin Peterburis ja minu töö oligi Põhja-Euroopa barokk. Näidised Stockholm ja Narva. Magistritöö Narva vanalinna taastamine, et kuidas võib seda teha. Juhtus nii, et mul oli veel üks magistritöö - Veneetsias muinsuskaitse ja restaureerimine. Kohtusin endise linna arhitekti Ülari Markiga. Tal oli oma visioon, et mis saab. Pärast oli konflikt, et uus direktor oli lihtsalt ametnik. Oli küsimus, et kuidas taastada börsihoone. Tema oli vastu ja ma ei näinud perspektiivi enam seal. Turismis olles seal, et mida ma näitan. Töötan rohkem välismaalastega, näiteks sakslastega. Piir ja linnus on tõesti uhked, kuid praegu on minu meelest parim vaatamisväärsus Eesti-Vene piir. On küsimused, et kui tuleme Narva, et mida me veel vaatame seal. Sekundaarne on ka kindlust, kuid Narva kui objekt pole ka näiteks kuurort nagu Narva-Jõesuu. Sakslased rohkem ja ka austerlased, et seal oli natuke nostalgiturismi. Tihti tulevad sugulased hauda vaatama. Ekstra Narva sõitmist pole. Venelased ka mitte, kuid neil on programmis, et linnus on programmis, kuid mitte Narva kui sellisesse, kuid mingisse objekti. Hetkel ma ei usu, et midagi muutub ja kui ka muutub, et mis ma nägin seal. Uued ehitised seal muudavad provintslikuks ja Vene moodi. Kui tahate natuke võrrelda, kui Venemaaga. Varlamov.ee. On arhitekt, kes sõidab Venemaal ja võrdleb piiripealseid regioone. See on hea saade, et kuidas nad näevad. Seal on rohkem positiivsust. Seepärast on küsimus, et kuidas edasi läheb. Uus arhitekt. Ma saan aru, et praegu ta läheb ära. Tal olid plaanid, kuid jälle vanalinn see on suur küsimus. Kui minu ajal, rohkem kui 10 aastat tagasi, siis oli, et taastada ei saa. Ma näen näiteks Saksamaal, et praegu rohkem taastatakse, kui et ehitatakse modernset ja minu jaoks on huvitav näide Dresden ja Gdansk, et kuidas võib seda taastada.

Vanasti oligi see dilemma, et kas uus või vana vanalinn. Kui näiteks Tartusse rüütli tänavale sobib uus maja, siis Narvas, kui nad ehitavad, siis oli tõesti üllatus börsihoone. Kuid mis edasi ja kas sobib. Pole ühtset vaadet ja kui nad tahavad arendada Stockholmi platsi, mis juhtub raekoja platsiga ja kumb olulisem ja see on jälle küsimus. Isiklikult ma arvan, et vaja midagi taastada. Näiteks vertikaalid ja võimalus on olemas. Vaatan, et õigeusu kirik on aktiivne ja ka raha on olemas, võiks ka katedraal ja Jaani kiriku vertikaali taastada. See juba annab, et inimesed näevad, et midagi on olemas. Oli Jevgeni Kaljundi projekt perestroika ajal, taastada Rüütli tänav, et ühendada promenaad ja plats ja see ongi võimalus, et näidata, kuis oli vana Narva. Küsimus, et kuidas ehitada. Tuleb provintslik, vaata Varlamovit. Kuidas Venemaal ehitatakse jalakäijate alad, kardan, et juhtub nii ka Narvas. Näiteks ma ei näe siin Tallinnas ka, see siin ka suur probleem.

Terve Eesti vaatab, kuis siin toimub. Kui võrdleme linnaruumi, siis Tartus parem. Kardan et Narva võtab Vene ja Eesti vahel.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Näiteks artikkel, mis kirjutas Dubovik, näiteks turismimaks. Turistid lähevad vanalinna. Modernsed hooned ei huvita. Kui tuleb nagu Noblessner või Rotermann, kuid seal on sümbioos vanast ja uuest, mis on huvitav. Terve Euroopa ehitab nii. Kui turistid lähevad Dresdeni, siis nad taastavad vanalinna. Hetkel on see nagu Potjomkini küla, kuid see on ka huvitav ja see toob turiste ja nad vaatavad, kuidas taastatakse vana linnasüdan. Kui töötan kruiisilaevaga, siis neil peatus Gdanskis. Kui olen muinsuskaitse esteet, siis ütlen, et see on kits ja butafooria, kuid inimesed käivad ja kui inimestele pakkuda Rotermann ja vanalinn, siis nad lähevad vanalinna. Venelased ja ukrainlased reageerivad nii, et on ainult vanalinnas. Hiinlastel on kama kus nad on. Nad lihtsalt käivad. Neil on teine mentaliteet. Narva kontekstis on vaja mõelda turistile, kellest esimene on venelane idast ja lääne turist on transiit, kes võib-olla käib piiri pildistamas. Turistid, eks tulevad Saksamaalt - neile on see nagu loomaaed. Mis toimub Narvas piiril. Paljud ajakirjanikud käisid ja lootsid näha Abhaasiat. Ja küsitlesid venelasi. 90% vastasid, et Narva on Eestis ja ajakirjanikud pettusid. Soomlastega on nii, et Vana Narva projekt, et rootslased tulid, sest see kool, kes õpetab inimesi arvutiga töötama. Inimene kes oli ühe juhataja, tal on ka tunne, et vana Rootsi Narva, kuid ta on ka ainult üks inimene.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Esimene samm, et oli ka küsimus, on tõesti suur atraktsioon, vaatan, et kus on UNESCO objektid, et kas on läheduses ja ma vaatan võib-olla seda objekti. Narvas on nii suur potentsiaal, need kaks kindlust. On poliitilised probleemid Venemaaga, kuid Peterburis on nii aktiivne Eesti konsul et võib midagi teha. Narvas pole inimest, kes teeb sellist ja ma ei tea kas nad mõtlevad. Ongi vaja selliseid objekte. UNESCO esimene samm. Narvas pole potentsiaali kui võrrelda Rotermanniga. See oli ka uus linn ja arhitektuur, mis toob turiste ja ta pole ka suur linn. Kus ta asub, kõrval Kesk-Euroopa. Rotermanni moodi see sureb ära. Praegu ei näe potentsiaali. Narvas on teine mentaliteet. Teine, mis üllatas mind Narvas, et seal on linna patriotismus, mis Eestis harv. Seal on inimesed oma linna patrioodid, see on ka paradoks. Sealsed inimesed pole eesti päritolu, kuid armastavad linna. Võrdlus Kaliningradiga, et inimesed mäletavad Königsbergi.

Narvas probleem, et eestlased tahavad näha Rotermanni, kuid narvakad ise pigem vana Narvat. Turistide jaoks see on transiidi koht, kui see väike Rotterdam, ok teeme 1 tund rohkem, kui Rütüli tänav, peatume 2 tundi rohkem, nii on vaja leida. Narvale on vaja mingit objekti, mis näitab vana. Börsihoone filosoofia meeldib mulle ja see on huvitav, kuid liiga ekstravagantne. Vanad räägivad, et see on kole. Kui näitan inimestele Narva börsihoone pilti näidates 90% vanematest leiab, et see on kole. Tausta avades on ok. Kuid on rohkem kellele ei meeldi. Kas see toob turiste. Sakslased, näiteks nende jaoks on taastamine normaalne asi ja kui nad vaatavad koopiat siis see ei sega üldse. Rahvusvaheline linn, jällegi ma olen skeptik. Võib-olla kümne aasta pärast, mitte ainult Narvas vaid ka Eestis. Juba praegu kõlab Narva, minu sõbrad eestlased, kui kuuleb Narvat, nendele see on eksootika. See pole Eesti linn, kuid tunne on nagu indiaanlased seal tantsivad. Praegu ma näen palju inimesi Tallinnas, kes on Narvast pärit. Nad ei taha tagasi Narva. Esimene tööpäev sain Narva vanalinnas peksa ja viimasel päeval ka. Ka narvalased on rohkem skeptikud.

Mul oli hea kontakt Vana Narva seltsiga kes elavad. Neile on Narva teistsugune. Ka nostalgia nagu Königsbergis. Cottbus ja Schwedt on kaks Ida Saksa linna, mida sakslased võrdlevad Narvaga. Narva on aga venelastele lääne linn. Läänelastele aga Venemaa. Venemaalt tagasi tulles on see aga Euroopa. Oleneb kuhu poole liikuda. Gdansk, Elbing, Jelgava. Turistl on vaja „vau“ tunnet. Seda „vau“ arhitektuuri on vaja. Börsihoone on, kuid on vaja juurde. Narva on hall niigi ja juurde pole vaja Pompeid. Rakvere on Disneyland. Narva mentaliteet - giidid kui kalasilmadega.

Ekspertintervjuu – Viktoria Lutus

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Narva, üks Eesti vanemaid asulaid, on rikkaliku ajaloo linn, mida kunagi nimetati Läänemere barokk-pärliks. Sajandeid Ida ja Lääne tsivilisatsiooni piiriks peetud Narva jõe kaldal kõrgub keskaegne Hermann linnus, mis vaatab tõtt vastaskaldal asuva Ivangorodi kindlusega ning on ümbritsetud võimsate kaitseehitiste kompleksiga – Narva bastionidega. Aastasade kaupa on siin läbi põimunud erinevate rahvaste ja riikide kultuur, kõrvuti on eksisteerinud vana ja uus. Seega on vana Narva ajalugu, arhitektuur ja kultuur on vastastikku väga tihedalt seotud. Ka tänane ja tulevane vanalinna areng (taastamine või uute hoonete rajamine) mõjutab kindlasti positiivselt kultuuri valdkonda, sh ka selle rahvusvahelistumist.

Kuidas hindate turismi (ja kultuurivaldkonna) arenguid juhul kui vanalinna rajatakse uushoonestus (nagu seda üldplaneering ette näeb) või kui taastatakse ajaloolised majad koopiana.

Kultuurikorralduses on tihti tähenduslik ruumi valiku küsimus, millel on kultuurisündmuste kujundusel tähtsat rooli. Narvas kasutatakse paljude kultuuriürituste ja –tegevuste korraldamiseks ja läbiviimiseks just ajaloolisi hooneid, millel on oma huvitav ajalugu. Selline Narva rikkast ja omapärast ajalugu väljendav ja säilitav arhitektuur meelitab kindlasti turiste nii Eestist, kui ka välisriikidest. Seega võib eeldada, et vanalinna ajalooliste majade, näiteks erinevate kirikute ja ajaloolise väärtusega elamute, koopiana taastamine oleks kultuuriturismi arendamiseks tõesti suureks tõukeks, mis looks Narva kultuurikorralduses uusi võimalusi ja teeks meie kultuurielu rahvusvahelisemaks ja konkurentsivõimelisemaks. Vanalinna kui kultuurilis-ajaloolise pärandi taastamine tähendab meie linnas vaba aja veetmiseks ja suuremate siseürituste läbiviimiseks võimaluste loomist, mis aitavad kaasa linna külastajate suurendamisele ja loomemajanduse arengule (enam külastajaid huvitub ajaloost ja kultuurisündmustest, uued sihtrühmad).

Kuid ka uute hoonete vanalinna alla ehitamine ei välista kultuurivaldkonnas uute suurepärase võimaluste tekkimist. Selline praktika on Euroopa kultuurielus täitsa kasutusel ning see näitab tõesti häid tulemusi. Igal juhul on Narva vanalinna arendamisel kindlasti olulist potentsiaali, mis aitavad oluliselt kaasa linna kultuurilisele edenemisele ning linna tähtsuse kasvule külastuskohana Ida-Virumaal.

Ekspertintervjuu – Stanislav Pirk

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

See on pikk protsess ja aasta pärast midagi ei muutu. Kui muutub siis Peeter I maja, mis võiks ilmuda 2-3 aasta pärast. Teine asi on see, et kui renoveeritakse raekoda ja tehakse Stockholmi plats, siis tuleb administratiivne osa selline vanalinnas, kuid see ei muuda turismi valdkonnas midagi, selleks, et turism areneks ja oleks huvi ettevõtlusele, see on väga pikk protsess, 10-30 aastat. Narva linnas on eri arvamised, kuidas seda territooriumi arendada. Mina olen selle poolt, et kuna raha ei ole, peame ootama ja leidma vahendid, et soodustada seda, et taastada, mida on võimalik taastada. Meil on vaba pinda. Tulevikus, kuna paljud majad on amortiseeritud ja tuleb rohkem investoreid, vaja oleks 150 miljonit, siis oleks vaja niigi uusi kortereid pakkuda inimestele, kes seal täna elavad. Need on strateegilised plaanid. Teine arvamus on selline, et sellele

territoriumile ei ole vaja midagi oodata, vaid arendada nii nagu saame ja plaanis ehitada täitsa uued majad, mis ei ole seotud keskaegse arhitektuuriga. Mina pean seda mõttetuks, kuna Vana Narva territooriumil ei ole säilinud päris need majad, mis on säilinud enne Teist maailmasõda. Neid on ainult sitse tükki. Ja meile jääb vaid nimi Vana Narva, kuid see ei oma seost Vana Narvaga. Tuleb lihtsalt administratiivne keskkond. Võib-olla ka mõnus, sest on uus ja ilus, kuid ma kahtlen, et turiste toob.

Ettevõtlusega on see, et kui ilmuvad bürooruumid Vana Narva territooriumile, oleks see mugav ja natuke arendab kaasaegset kinnisvara. Sest Narvas pole uusi maju ehitatud. 20 aastat pole keegi midagi uut ehitanud. Kaubanduskeskusi ilmub. See arendab kinnisvara, kuid turismi arengut see ei too. Mina seda ei näe. Turistid lähevad, kui on vaadata ajalooliseid objekte. Ja probleem on selles, et kui ehitada uued hooned, siis vana hoonet sa enam kunagi ei ehita, seega kaob ka teoreetiline võimalus. Nõrk koht selles mõttes on, et kust leida raha sellise maja taastamiseks. Ei olegi. Seal on selline sünergia efekt. Üks asi kui taastatakse viis maja ja absoluutselt teine, kui taastatakse terved tänavad, viiskümmend maja näiteks. Ilmuvad võimalused, et jalutada ja vaadata, milline see oli. Väga paljud narvalased unistavad jalutada Vana Narva tänavatel, kuid praegu see on vaid unistus. Me ei saa arvestada ELi rahadega. Maksta rahaga, selleks on vaja leida investoreid. Tuleb töötada selleks. See on suur kinnisvara projekt, mis on realiseeritav. Võtab palju ressursse, kuid on reaalne.

Millisel määral võib selliseid koopiana ehitatud maju käsitleda Disneylandi loomisena?

Disneyland - kui vaadata maailmas, siis igasuguseid on loodud palju. Varssavi ja Saksamaal. Narvas on oma väga ilus näide. Meil on kaks projekti - Hermannii linnus ja Aleksandri kirik. Aleksandri kirikul oli torn täielikult taastatud ja ma ei ütleks, et keegi tuleb ja vaatab, et on taastatud torn, See on austatud ja väärtustatud objekt ja turistidele meelepärane. Kui vaadata Narva kindlust pildidel, siis Narva kindlus oli teine ja nõuka ajal ta oli renoveeritud ja sai uue kujunduse, mis ei oma seost päris kujuga, mis oli enne, kuid see on Narva sümbol ja keegi ei räägi, et see on taastatud. Kõik lähevad ja vaatavad Narva kindlust.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Ka Disneyland oleks turismi ja ettevõtluse seisukohalt väärtuslikum. Uus ei too turiste, areneb vaid kinnisvara. Kui tuleb turismiobjekt, siis sel tänaval saab avada kümneid ja kümneid kohvikuid ja kunstigaleriisid, mis on seotud kreatiivse ettevõtlusega nagu disain ja käsitöö. Siin peab jällegi

olema see, et peab olema lõpuni viidud projekt. Ei ole nii ahvatlev kui jäävad seisma nõuka-aegsed hruštšovkad, mis pole seotud vanalinnaga. Kui sinna investeerida pikaajaliselt, siis tuleb kasulik. Tuleb leida sellist investorit, kuid selles suunas pole tööd tehtud veel. Kui teeksime seda kiiremini kui kerkivad uued majad. Seepärast otsime uusi aktiivseid inimesi ühingusse.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Vanas Narvas oli kaheksa töökeelt, isegi araabia keel. Sest Narva linn oli kaupmeeste ja rikas linn. Praegu on kolm keelt. Eesti-, vene- ja inglise keel. On ka legende kaupmeesete pidudest. Kuidas meil on vana Tallinnaga. Meil on Vana Tallinn ja seal kõrval kesklinn. Ma arvan, et kui Narvas tuleb just vana Narva arhitektuuriga seotud vanalinn, siis sarnane asi ilmneb ka Narvas. Kus on hiina, jaapani jt turistid. Vaadates seda uus kvartalid, me pole New York, et vaadata neid uusi maju, et tulla välismaalt ja spetsiaalselt vaadata. Oli naljakas juhtum aastaid tagasi. Jalutasin tänaval. Mulle tuli üks mees vastu ja küsis saapaid kandes inglise keeles, et kus siin on kingsepp. Välja nägi nagu joodik. Tuli välja, et oli Soome pensionär.

Kas vanalinna taastamine ja turismi areng võiks omada ka muid mõjusid, näiteks sotsiaalmajanduslikke?

See on majanduslikule küsimusele suunatud. Sotsiaalmajanduslik mõju kindlasti. Töökohad. Kohvikutesse, võib-olla näiteks ka juristid ja hambaarstid. Kuna sinna tuleb rahvusvaheline turist, kes toob raha, see võimaldab luua uusi töökohti turistidele. Kui teha kaasaegne administratiivkeskus, avame uued bürood, kuid turist sinna ei tule, avatakse bürood.

Tulevikku arvestades on argument, et meil on Tartu Ülikooli Narva kolledž ja tänu oma tegevusele on ta kõvasti mõjutanud Narva linna. Seal toimuvad suured sündmused, kohtumised ja arutelud. Väga tihti rahvusvahelised, kuid mina arvan, et kolledž võiks ilmuda teises kohas ja teise arhitektuuriga ja töötada nii hästi kui praegu tegutseb. See pole seotud sellega, et ta asub Vana Narva südalinnas, vaid sellega, et ta väga hästi töötab.

Ekspertintervjuu – Ivo Posti

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Esiteks Narva vanalinna taastamine täismahus on eri põhjustel võimatu. Ma ei arva et Narvast on vaja teha uus Varssavi. Neile oli see rahvusliku uhkuse küsimus ja ma arvan, et Eestil ei ole selle järgi samasugust vajadust. Sellele puudub ka igasugune ratsionaalne põhjendus olukorras kus rahvastik kukub 1000 inimest aastas. Kui küsitakse, et kelle jaoks, siis inimesed hakkavad rääkima büroo ruumidest ja galeriidest, kuid kelle jaoks. Ma ei näe seal ratsionaalset põhjendust. Kuid alati ei pea lähtuma ka ratsionaalselt. Totaalsele taastamisele pole põhjendust. Aga koopia. Mida see üldse tähendab, kas fassaadid ja sisse uus. Me teame et see pole päris. See läheb maitse küsimuseks. Siin on veelahe Põhja ja Ida Euroopa vahel, Ida-Euroopas tahetakse turistile atmosfääri jätta, kuid tegelikult petetakse. Tekitatakse mulje nagu teatris ja Narva vanalinn on olulisemalt rohkem väärt kui teatri dekoratsioon. See on oluliselt rohkem väärt. Kui lühidalt edasi minna, siis minu jaoks esindab seda väärtust Narva Kolledži uus hoone. See on flirt vanaga modernses lahenduses ja võib olla nii peakski edasi liikuma. See on päris, mis tõukub baroksest vanalinnast ja Narva olemusest, kuid väljendub uuena. Ta tõuseb vana tuha seest fööniksina ja nii võiks edasi liikuda. Pluss, osaliselt võiks selle avada varemte pargina nagu on Herculaneum või Pompei. Kaevata välja ja konserveerida, kuid seal on ilmastiku küsimus. Niipea kui katsus peale teha niipea muutub kummaliseks, kuid õhu käes hakkab murenema ja pragunema. See lahendus on teisejärguline. 21 võimalus on see. Kolmas võimalus on taastada alumise kihi konserveerituna nagu vanad börsihoone keldris on. Need on kolledži kaudu sisse pääsetavad ja kasutatavad. Kui peaks tehtama Stockholmi väljak, siis see on sama lahendus, mis Tallinnas Vabaduse platsil. Ma arvan, et sellisena oleks Narva oma arhitektuuri poolest pärl. Kellega me konkureerime. Selle barokiga, mis seal oli, sellega ei suuda konkureerida. Tegu oli keskaegsete hoonetega, mis oli gootikast ümber ehitatud barokiks. Tallinna ei ehitatud nii palu ümber. Selliseid linnu on terve Euroopa täis. Selline vana stiilipeal flirtiv ja samas ometi uus modernne arhitektuur oleks ka väljastpoolt autentsem. Need turistid kes tulevad Narva, tulevad niikuinii. Mis see uus meelitaja oleks. Kas teater või barokist tõukuv arhitektuur. Narva elustamine on väga oluline, kelle jaoks me totaalse taastamise teeks. Inimesed ju ei koli sinna. Paljudel pole selliseks korteri vahetuseks vahendeid. Mida vana korteriga teha kui inimesi väheneb. Me ei saa ka sunni korras inimesi viia ja pähklimäge maha lükata. Ma ei näe seda võimalust. Loomulikul teel paljud koliksid vanalinna, kuid see peaks toimuma loomulikul teel. Kui antakse krunt välja ja arhitektuurikonkursi toel konkursi tingimustes uus hoone. See toimub kümnete aastate jooksul, mitte tapi korras. Ma ei välista võimalust, et mingit maja ei võiks taastada. Kõige enam räägitakse Peeter I majast, kuid need peaks olema üksikud ja põhjendatud, et miks me seda teeme. Näiteks, kui näidatakse asju, mis on linnale olulised, siis on põhjendatud. Kuid ratsionaalsel puhul.

Taastamine peaks käima läbi eri meetodite, vana taastamine ja uuena. Kuid see on väga hell teema ja tuleb aru anda, et see on hell teema kohalikele ja seda enam tuleks võtta ettevaatlikult, sest inimeste emotsioonidega ei tohi mängida ja ära kasutada. Ükski pool ei tohiks väita, et tal on õigus. Kuid tõde on vahepeal ja kompromissina peaks see olema leitud. See linn on ju kohalike oma, mitte oma kuid nad elavad seal. Iga linna elanik peab suutma elada. Ükski tavainimene pole arhitektuuri spetsialist. Maitseid on väga erieivaid. Kui anda otsustus ainult neile, võime lõpetada hoopis selle linnaga, mida tullakse teistel põhjustel vaatama. Kes ütleb nii või naa, ajab oma agendat ja pole süvenenud. Need lätted tuleb kokku segada.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Narva on turismi linn ja peab aru saama, et ta on seda. Nii kaua kui ma olen seal olnud, olen püüdnud selgitada, et suurtööstuse aeg on möödas. Kreenholm ja Baltiets ei tule enam kunagi tagasi ja tõmbub koomale. Paljud üldse ei ela Narvas ja tegelik elanike hulk on kuskil 50 000. Ainuke alternatiiv, kes linna tulevad on turistid. On inimesi kes räägivad teaduspargist ja Silicon Valleyst, mul on tunne et inimesed pole aru saanud, et see on asi, mida tuleb alles luua. Silicon Valley laskuks ufona maapeale, me lihtsalt kukuks seda tegema ilma eeldusteta. See on nõuka mõtlemine, et paneme tehase Keilasse ja toome kõik asjad mujalt ja viime mujale. See on alternatiivina mõtteta sellisel kujul. Loomulik on turism, sest sealt voolab läbi turismi toru – Tallinn-Peterburg. Minnakse Toilasse, Sakka ja Narva-Jõesuusse. On ostuturistid. Selles mõttes see on juba kohapeal olemas ja see tuleks ära kasutama ja tuleks hakata porist välja tõmbama. Probleem on selles, et nad ei peatu. Või see, et nad sõidavad Narva-Jõesuusse. Kolmas probleem on see, et tulevad sealt küll Narva, kuid ei jäta raha, sest nad lähevad tagasi, sest pole midagi Narvas teha. Neil peab olema seal midagi teha. Sellest peab küll peale hakkama, kuid viimase aastate jooksul on arenenud ja võimalusi tuleb täiesti juurde ja seda tuleb tõest juurde. Järgmisena teise astme küsimus, et kuidas saada inimesed peatuma Narvas nii et sihtpunktiks pole vaid Narva. Narvas endas ühtegi päris spaad ja korralikku hotelli pole. On tavalised 3 täрни hotellid. Hakkame juba sellest kasvõi peale. Nüüd teeme uuendatud muuseumi juuni algusest. Ta tuleb muuseumisse, sest see on ving. Kui punkte on rohkem, siis tuleb ka ööbima ja seal loetakse ka raha, sest kaudsete maksudena tuleb kohalikele omavalitsustele raha. Sealt laheneb esimese tasandi küsimus, et kui inimestel pole Narva sihtkoht, kuidas saada inimesed peatust tegema. Käib muuseumis söömas ja jätab raha ja sõidab edasi. Ma arvan, et see on äraspidine süsteem. Sealt see lahendustena rullub.

3. Milline vanalinn arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Vanalinn on üks objekt selles rollis. Kui teeme piisvalt hea objekti, varemete park või avatud uste ring. Pole muuseumit vaid ettevõtte. Ta teab et on 5-6 kohta, et tuleb keldrit vaatama. See on ka võimalik. Et võib teha avatud kohtade variandi. Nii et ma näen vanalinnal erinevaid võimalusi. Maailmas on ära proovitud ja osad on jäänud tööle, osad on võimalik korporeerida ja uut ei pea lahendama.

Ma olen öelnud kolledžis, et kui teie midagi ei tee, tullaakse mujalt Eestist ja tehakse asi ära. Kõik need ärid on väljast tulnute käes. Alternatiiv, on et jäävadki tegemata. See pole ka lahendus. Oluline, et kohalikud hakkaksid liigutama ettevõtluse kohapealt. See on puudulik. Ida-Virumaal on Eesti madalaim initsiatiivi tahe. See elanikkond on tulnud peale teist maailmasõda Venemaalt suures osas. Nende inimeste perekonna ajalugu on olnud selline, et nad on olnud suures osas palgatöölised ja pole eraomandit olnud ja neil sellega tegelemise teadlikkus puudub. 1917 Venemaal lõigati eraomand läbi ja polnud seda ka enne. Seal on see probleem, et pole eraomandit. Eestlasel on see alati olnud. Oli ka enne Teist maailmasõda Narvas olemas. Inimestele tuleb õpetada, et kuidas hakata eraomanikuks ja see on õpetamise küsimus, et kuidas õpetada inimesele eraomandit. See on sotsiaalne küsimus.

Raekoja platsi ei saa taastada, taastada saaks mujal, kuid mul on küsimus, et miks peaks tulema sinna taha muu Eesti. Kes see muu Eesti on. Mul on küsitav, et miks peaks tulema riik sinna taha. Mis see avalik huvi on. Peame vaatama üldises plaanis, et see on võrdsuse printsiip. Et kui ühele kohale anname, peavad ka teised saama. Narvast ei tohi teha sellist ainulaadset printsiipi, et see on nagu eraldiseisev. Mina lahustaks mulli üldise printsiibina, kuid peaks jääma omapära. Kuid asju aetakse samadel printsiipidel nagu teiste omavalitsustega. Muu Eesti peaks olema erasektor, kes leiab ratsionaalse asja ka taha ja paneks selle elama. Narvas on neid objekte, mis on eroremonditud ja korda tehtud. Kutsehariduse kompleks, mis konserveeriti ja nüüd seisab., sest pole vaja - see on jube raha raiskamine. Riik võib aidata, kuid mitte raha matta. Ma leiaks samasuguseid objekte mujalt Eestist ka. Vabadussambad saadi kõik kohalike rahadega püstitatud. See tehti kohalike rahadega. Sellisel juhul rahvahääletus. Siis on rahvas otsustanud selle, kas Narva vanalinn tuleks taastada. See ei saa olla, et valitsus otsustab, saamata aru, mis printsiip on. Ma tahaks, et see oleks läbipaistev ja selge. Et kui see avab ukse, siis oleks ka teistel omavalitsustel võimalik seda sama teha. Tartus on kaasav eelarve. Hakkas väikse summaga. Hakkas 10 000 eurot. Et kuhu linna eelarves see peaks minema ja tehti ideed, saadeti ja tehti rahvahääletus, et mida teha. Ja see oli

väga edukas. Nüüd on see juba 50 või 100 000 eurot. Et kuhu me selle paneme. Samamoodi võime nii teha, et riigi eelarvest 10 miljonit on ja et nüüd rahvas saab hääletada ja näiteks Narva vanalinn konkureerib millegagi. See on võrdsel alusel. Mulle ei meeldisk selle asja otsustamine veidral alusel.

Ekspertintervjuu – Ivan Sergejev

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Turism pole teemaks. On teemaks „Is Narva next“, kuna oleme kontinentide murdejoonel. Turismile ma küll ei keskenduks. See ei ole peamine teema. Kui üldplaneering on vastu võetud siis ta on ka kehtestatud. Kui linna volikogu on vastu võtnud, siis nii see on. Volikogu esindab elanike huve ja nii see on ja punkt. See et inimesed unistavad linna taastamisest, need on toredad asjad. Ja meie olemasolev üldplaneering näeb ette mõne hoone taastamist. Kui kellelgi on huvi, siis võtku ja tehku. Tore on unistada.

See ei ole võimalik. Tallinnas on vanalinn olemas, Narvas ei ole. That's it. Narvast ei saa mitte kunagi selline *Disneyland* nagu on Tallinna vanalinn. Kas ta saab olema turistidele atraktiivsem läbi üldplaneeringu? Absoluutselt. Siis tekib kohti ja võimalusi, mida külastada, kuid Tallinna vanalinnaga pole võimalik võrrelda. Turistidele raekoja renoveerimine ja Peeter I maja taastamine ja arheoloogia park, mis kerkiks raekoja platsi ja Victoria bastioni alale. Seal on ette nähtud ajaloo jutustamine. Peeter I maja taastamine linna muuseumiks, seal on plaanis eksponeerida Vana Narva struktuure.

Millised võiksid siiski olla praeguse üldplaneeringu ja taastatud vanalinna mõju turismile ja rahvusvahelistumisele?

Turismist rääkides oleks see turismi objekt. Ta oleks pargi stiilis Vana Narvalik Pompei. Minu arust üldplaneeringu pole selle ülesanne. Ülesanne on struktureerida meie ümber nii, et ta toimib. Turiste toob mitte planeering vaid funktsioon. Ma võin planeerida mida iganes, kuid kui pole funktsiooni, pole mõtet siia tulla. Üldplaneering juba loob tingimusi, mis oleks turistidele huvitavad. Pigem on vaja programmi, mitte planeeringut. Kas koopiategemine on ok? See on muinsuskaitse ja suhtumise teema. Minu meelest ei ole ok. See on võlts. Kas me tahame võltsis elada. See on esimene eetiline küsimus ja see peab olema lahendatud kõrgemal tasemel. Ja räägime eetikast edasi. Kui otsustame tagasi ehitada. Vaatame finantsi. Pole kehandeid, pead looma nullist.

Finants- kes seda teeb, mis teeb ja nullist. See on pärast eetilist ja muinsuskaitse küsimust. Üldine paradigma Eestis on see, et see ei ole ok. Narvas on ainult paar kohta, kus saaks taastada vanalinna. Ülejäänud ruum on jagatud eraomandisse. Sinu ehitise maksumus taastada läheb veel kallimaks.

See on võimalik põhimõtteliselt, kuid statistiliselt võimatu. Planeerimine on rakenduslik protsess, planeeritakse midagi, mida on võimalik taastada. Plaanis on taastada paar hoonet ja ülejäänud uushoonestuse alla. Rajada uushoonestus tõenäosus on suurem kui taastada mida. See on kõik.

Ekspertintervjuu – Andres Toode

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Kunagi oli sihtasutus Pro Narva raekoja platsi kividele. See aga ei läinud käima. Kapitali polnud. Täna võib-olla saaks parema efekti. See hulk, mis me raha kokku kogusime, olid inimesed, kel oli isiklik seos jne, kuid see ei muutunud üldrahvalikuks. Saime väikse summa, millest jätkus paarikümne ruutmeetri katmiseks. See oli 1100 ruutu. Ostsime kivid ja praegu on raekoja keldris. Kui mingi EU projekti kaudu läheb tõsse, siis platsile need kivid ka pannakse. Eesmärk oli tähelepanu tõmbamine vanalinnale. See on kummaline linnaosa, mis kunagi oli linna tšenter, kuid nüüd puudub funktsioon, tegu on magalaga. Seal polnud miskit, mis linnasüdames on. Paar kauplust nagu ka korterelamute rajoonis. Juuksur, paar teenust. Nüüd kolledž on seda paradigmat muutmas, kuid me ei tea veel. Tuleks oodata, et mida veel tuleb. Pro Narvaga tegemine aitas ka kolledžihoonet sinna planeerida ja Katri oli selle sihtasutuse nõukogus. Mingil hetkel jäi seda tööd vähemaks sest ei läinud nii hästi käima, tegime konverentse ja ettekandeid. Võib-olla sellisel kombel pole mõtet ka jätkata. Nüüd tänu kolledžile ja vanalinna üldplaneeringule, mida Peeter tegi peaarhitektiga. Alus on loodud sellele, et vanalinna areng võiks alata. Vaja oleks head mänedžeri. Alus on luua ligitõmbav keskkond. Privaatrahaga võiks katta seda.

Nõuka aja lõpust on Narva ajaloo kohta on kolm suurt müüti. Üks on, et märtsipommitamine oli linnade vastu suunatud terroriakt, mida see polnud. Teine, et katkestus linnaelus, et sakslased evakueerisid 1944. aastal elanikkonna lääne poole, sest oli näha, et lahingud jõuavad siia. Täna on müüt, et neid tagasi Narva ei lubatud. Elanike tagasipöördumise keelamise kohta pole mingit infot. Kui pole dokumente säilinud, jääb ruumi legendideks. Kui vananarvakatega intervjuusid teha, siis ei tule välja, et oleks keelatud tulla. Sünnijärgseid Eesti kodanikke oli sõjajärgselt enam. Migratsioon siia algas 1946, sest oli vaja taastada tööstust ja kuna eestlane ei tahtnud Narva tulla,

siis tööjõud toodi Venemaalt. See oli impeeriumlik mõtteviis, teeme tööstuse ja võtame inimesed ja toome. Põlevkivi oli kogu aeg kahjumlik ettevõtmine. Poleks põlevkivi basseini arengut toimunud, oleks Eesti elatustase 10-15 % kõrgem. Venemaalt tulnud olid reevakueeritud narvakad. Üks põhjus, miks eestlased ei tulnud oli see, et oli meeletu eluaseme kriis, sest linn oli korralikult pihta saanud. Inimesed elasid isetehtud keldrites ja sarades mitu aastat. Kolmas müüt on see, et Vana Narvat ei ehitatud üles, sest ideoloogia ei soosind seda, sest oli mittersobilik arhitekt. See ka müüt. Nõukogude Liit ei hinnanud ajaloolist arhitektuuri mitte kuskil, mitte siin linnas. Kõige olulisem faktor oli tööstus. Kui poleks Kreenholmi olnud, oleks võib-olla läinud teisiti. Eluaseme kriis oli permanentne seisund. Sellest ei saanud Nõukogude Liit kunagi välja. Kuid keegi pole Vana Narva vastu ideoloogiliselt olnud. Muinsuskaitse seisis esiteks visiooniga inimeste peal. Kuuekümnendatel sai muinsuskaitse jalad alla. Ka Narva päästmise pärast nähti vaeva, kuid sõjajärgne olu arendada tööstust ja minna läänest mööda ja nendest faktoritest tulenevad tagajärjed muutsid teisejärguliseks muinsusväärtuse. Uraani tehasel polnud vaja hooneid, kuigi oleks võinud taastada. Ka linnavalitsusele polnud prioriteediks. Pinna puudus oli nii tohutu, et neid käsitleti nii - peaasi, et saaks korda ja kasutada. See on ka vanalinna hävimise põhjus, sest ühel hetkel oli see vanalinn nii suures halvas seisus, et odavam oli ehitada uus kui taastada vana.

Kui nõuka võim hakkas kokku kukkuma, siis müüdist lähtuvalt, et nõukogude võim pidurdas taastamist, siis üheksakümnendatel pandi kokku vanalinna osa regenereerimise kava. Joonistati tänava vaateid ja plaane ja midagi ei läinud käima ja kuna oli kapitalism ja omanik polnud kindel, et mis funktsioon saab olema. Kapitalismis on funktsioon esimene ja välimus teine. Tollal oli vastupidi. Peetri maja puhul, leiti et võiks kasut muuseumina. Aga Hermanni linnusel oli pinda ja seda vaja pole.

Idealismiga prooviti romantilist unelmat taastada. Vaja on ka raha. Ja see on tänaseni, et peaks silmas pidama, et kus see raha tuleb. Riik seda teha ei saa, sest palju meil riik üldse ehitab. Milleks me seda vanalinna tahame ja mis ta funktsioon on. Kui me ehitame neid vanu hooneid, siis korteriteks või ja kelle ja mille alusel. Kõigepealt, mida tahame ja arhitektuur on lõpujärgus. Printsibid on Narva linna üldplaneeringu poolt paika pandud arvestades toleaeegseid mahte ja tänavamahte. Fassaadi loomise mõttes, et kui omanik panna tahab, siis ta ju ka võib mingi koopia teha või kuidagi vihjata vanale arhitektuurile ehitamata täpse ajaloolise hoone. Nagu kolledži puhul. Kes näeb kui vanalinna idee tapjat. Keegi, et ta olulisel moel markeerib vanalinna. Küljepoolne fassaad ju mängib kolme mahuga. Ta pole monoliit, vaid markeerib kolme mahtu tänava ääres. Eks see ole arhitektuurihariduse küsimus, et kuidas suhtub. Sellega pole hästi, kui

uued head hooned saavad näägutada. Mis taastamisse puutub, siis neid mõtteid on. Neid inimesi on, mõteldakse ka, et kui raha pole, et teha sõlmeke, näiteks raekoja plats. Kui nüüd on Narva kolledž, siis sellisel kujul ei saa. On ka mõtteid, et luua kuskile nurka ajalooliste hoonete kogumiku. Võib-olla puhtatõulise maketi tegemine polegi hull. Mina näen vanalinnas praegu võimalust, sest linnaruum on praegu väga hõre. Seal õnnestub tihendada ja üksikud kolme 17. sajandi hoonet ja miskit ka 19. sajandist säilinud ja stalinkade ja hruštšovkade osa ja moodne, võiks saada huvitava miksi. Kui Narva elama tulla ja siin olla, siis avastad ülejäänud Eesti linnasid. Põhjused on see, et teised linnad pole sõjas nii maha tehtud ja linnad koosnevad kihistustest ajaloolistest ja see teebki linnaruumi huvitavaks. Nad on sega in ja poole sahtlites ja see on väärtus ja muudab ruumi elamisväärseks. See hetkel Narvas puudub. Hetkel vaid 20. sajandi teine pool. 21. sajandit kahjuks mitte. Midagi on tulnud ja on häid näiteid, kuid üldmuljet nad ei muuda.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Linnaosa üldplaneering ei välista seda. Ta mängib mahtudega, mis olid enne. Kellelgi pole keelatud osta krunt ja teha seal midagi. Järelikult pole erahuvi olnud. Ega turismiga ei saa, et käsid. Ju meil pole turism sellel tasemel, et see väärriks olulisi investeeringuid sellesse, kuid me läheneme sellele, et hakatakse ehitama. Üks võimalus muidugi oleks maksumaksja raha eest luua keskkond mis tõmbaks turismi. Võiks arvutada, kuid kas on mõtet. Turist külastab Narva linnust, Kreenholmi ja Narva-Jõesuud. Millisel moelt tuleks vanalinn üles ehitada, et ta ikka meelitaks ja kas meelitab. On ehitatud maailmas - Varssavi peatänav. Saksa Hildesheim, mis ehitati kuuekümnendatel-seitsmekümnendatel uues võtmes üles. Lääne pommitajate strateegia oli hävitada kõike. Kaheksakümnendatel tõmmati see kõik maha ja ehitati platsi ümber seitsmekorruselised vahverk hooned uuesti ja turistidele meeldib. Ehki kõik majad ulatuvad platsist väljapoole loetud meetrid ja tagant algab moderne ehitus. Kui platsil oled, võid lasta end ära petta, kuid lahkudes tuleb teatri tunne peale. Meil pole näiteid ajaloos, kui hästi see töötab, kui ehitad ühel ajastul teise ajastu maketi. Meil pole neid, sest ainult 20. sajandil hakati käituma. Neo-stiilid olid neo-stiilid. Prantsusmaal taastati küll keskaegseid linnuseid ilusamaks. Porthose loss näiteks. See mõjub nii lavastuslikult ja ebaehtsalt. Ma maketeerimise puhul ei oska hinnata. Ajastutruud hooned muutuvad tulevikus inimestele oluliseks. Ka keskaegne gooti oli kunagi uus. Selline vana arhitektuuri taga igatsemine on selline 20.sajandi nähtus. Kas soodustaks ja kui, siis kui palju ja kui rahani jõuda, siis kas sel on mõtet. Kui vanalinna ruumi tihendada, siis võiks uuesti keskuseks saada. Ma ei arva et arhitektuur oleks kõrvaline, kuid algab see pürgimusest ja fassaad pole peamine. Ei saa öelda, et 17. sajandi fassaad oleks kõige parem. Ma pigem kahtles, kas 17.

sajandi fassaad on turismi arendamise seisukohalt kõige parem. Tuleks teha, et ei jääks ajutisuse tunnet. Sa näed, koopiates pole kvaliteet nii suur ja hea. Kõige hullem feik on ka meie Narva linnus, mida olulises osas taastati seitsmekümnendatel ja kaheksakümnendatel aastatel. Arvestades hävinut, siis võib-olla on 50% uus substants. Samas väljast vaadates tundub keskaegne. Töötaks 100 korda paremini, kui see on ehe 15. sajandi ehitised, kus maja on täielikult see kes ta on. Seda ei saa ükski makett edasi anda. Ta on ehtne. Mina olen pigem see, kes eelistab ehtsat arhitektuuri. Kuid hakata paasi murdma ja hakata 17. sajandi võlvkeldrit ehitama eksperimendina, okei, aga linnaehituslikult on mõttetu. Kas me seda anname edasi kihina. Linn on huvitav, kui ta on kihistuste segu. Kuid ma ei välista täielikult maketeerimist. Praktiliselt pole kellelgi raha, et suuremat keskkonda luua ja see ei tööta ka nii hästi. Gooti ja barokiga võrreldes 19. sajandi tööstusarhitektuur oli puhtalt funktsionaalne arhitektuur ja täna me imetleme seda ja mitte vähem kui gooti. Aususe aspekt arhitektuuris on oluline. Samas mõne märgilise hoone loomine. Aleksandri kirik sai oma torni tagasi. Betoonest ehitati ja paega kaeti. Las ta siis olla. Üksi printsip ei tohiks olla autoritaarselt peale surutud olla.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Tallinnal on olnud õnn oma vanalinn jätta, et ta alles jäi. Sellist väärtust poleks võimalik tagantjärele taas luua. Ma ei usu, et Tallinnas saaks taas ehitades sama tulemuse. Visby, Lübeck, Carcassonne - nii kihvti vanalinna nagu Tallinnas pole kuskil maailmas. Nagu seda tüüpi võib olla mõni Inglise väikelinn, kuid suure linnana nagu Tallinn on, sellist teist ei ole. Peab olema õnnelik, et Tallinn muutus vaeseks samas kui Riia muutus rikkaks ja nii see meile jäigi.

Rahvusvahelist turismi on mõistlik edendada sellega, mis sul olemas on ja ma arvan, et Narval on palju olemas. Ja ka lugu, mis tuleb realiseerida hästi ja kui selgub, et killukese vanalinna ülesehitamine annaks juurde, siis tuleb teha, kuid mitte ennatlikult.

Ekspertintervjuu – Madis Tuuder

1. Millisena näete Narva vanalinna arengut järgnevatel aastatel lähtuvalt vanalinna detailplaneeringust?

Mina näen nii nagu kehtiv vanalinna üldplaneering seda ette näeb. See on ka tänapäevase muinsuskaitse ideoloogia asi: me hävitatud keskkonda 1-1le ei taasta. Selle ideoloogia pooldaja ja ka rakendaja. Taastada võib keskkonda ja ruumi, kuid ei kopeeri ja ei tee vana kihistust. Ka see

linn, mis hävis teises maailmasõjas on kunagi olnud uus, vana hävingu järel tekkinud. Vaatame sellele kui igivanale, kuid see vaid mõned sajandid püsinud.

Seda ideoloogiat on käsitletud ka varem. Puruks pommitatud De La Gardie kaubamaja. Kui vaatame Tallinna vanalinna kõiki kihistusi, siis nad on kõik seal kihististena olemas. Nii keskaegsetest majadest kuni kaasaegse modernismini. Siin pooldaksin sama teed, kuigi siin on katkestus palju tõsisem ja seda vana osa pole siin. Kopeerimist ma isiklikult ei poolda. Tänapäeva muinsuskaitstes see on võlts. Pigem ruumi taastamine vana tänavavõrguna seal kus see on võimalik. Hooned aga pigem uued, sest see katkestus on niivõrd pikk. Siin on ka uus elanikkond, kes ei seosta end vana linnaga. Täna tuleks nullist uuesti pihta hakata. Ta kujuneb tänapäevase hoonestusega. Kui ta on kvaliteetne siis saja aastapärast saab ta ka ajalooks. See suund on ka kolledži hoonet või ka Stockholmi väljakut ja linnavalitsuse hooneid vaadates. Need saavad olema ka uus kaasaegne arhitektuur, mis natuke on ka vana linnamoega.

2. Millisena tajute te turismi olulisust Narva linnale ja selle seoseid vanalinna taastamisega?

Praegune seis, mis täna on. Ta võiks olla turistile huvitav kui oskaksime seda osavalt täna välja pakkuda. Raekoda, hruštšovkad ja lage ala. Kui oskaks. Linn pole selle koha turundamisega tegelenud eraldi ja pole osanud välja tuua. Teen ka ise ekskursionaare ja üritan selgitada vanalinna traagikat ja mis on juhtunud. Seda on võimalik näidata turistidele huvitava rakursi all, et nad elaksid läbi tragöödiat, mis on juhtunud. Seda pole aga pandud turismi arendamisel. Näidatakse vaid üksikuid objekte. Grupid ja giidid on ka objektipõhised. Kuid süstemaatilisust pole. Kui töötada välja tõsisem strateegia ja läbi mõelda, siis saaks seda ka sellisel kujul pakkuda, tervikuna koos hruštšovkadega. See keskkond on mentaalselt huvitav ja keeruline. Võib-olla mingile osale see pakuks huvi. Kui tulevikus valmivad visioonid, siis ta muutub palju elavamaks ja korrastatumaks linnaruumiks - tekivad asutused, kuhu kohalikel on asja ja siis praktika näitab, et ka turistidel on asja. Kolledžisse on lisaks kohalikele ka turistid hakanud sattuma. See sümbioos hruštšovkade ja raekojaga on nii tugev, et seal on juurde rääkides mida vaadata. Kui arendatakse ka uued hooned, tekib omapärane eriskummuline ruum. Ka hoonete vundamentide avamine ja eksponeerimine Pompeina. Saab ka käega katsuda jne, et mis on säilinud. Potentsiaali on küll ka siis kui me neid maketina ei taasta. Vanalinn peab eelkõige elustuma ja see tähendab, et kui on asutusi, kus on põhjust käia kohalikel on ka turistidel põhjust tulla.

Üldplaneering on raamistik, eks aeg näitab, kas tuleb või ei, kuid ma arvan, et see kujuneks huvitavaks ruumiks koos huvitava looga. Narva võiks seda lugu esile tuua. Praegu Narva nagu varjab seda. Tegelikult võiks see Teine maailmasõda olla just Narva turismi üks võtmekohti. Samuti ka Venemaa poolt. Täpselt sama. Siin on koht, kus saaks kõike seda eksponeerida kas füüsiliselt või verbaalselt. Ma usun, et miskit sellist töötaks.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Rahvusvahelises plaanis. Sama suund sellise kaasaegse arhitektuuri toomine vanas linnakoes aitaks visuaalselt kaasa. Kui on huvitav ja järgib Euroopa muinsuskaitse väärtust. Ta on efektsam kui kopeerida vanu rootsiaegseid maju. See võib välja näha punnitatud ajaloo taasehitamisena. Me ei taha aega tagasi tuua. See on pigem rohkem euroopalikum ja rahvusvahelisem ja ta kujuneb ka Venemaa külje all väravaks Euroopasse. Nad on rääkinud, et kolledži hoone ja raekoda on Euroopa sümbol ja maamärk. Lääne sümbolhoone ongi raekoda, mis on üks idapoolsemaid. Kui seda kolledžihoonet peetakse Euroopa aknaks ka arhitektuuri ja sisu poolest, siis selle eelost siin, seda on juba paljud Vene inimesed tajunud. Uus kaasaegne arhitektuur peaks seda toetama. Ma arvan, et see aitab rahvusvahelistumisele kaasa tänases võtmes, kui räägime moodsast arhitektuurist, siis see on paljuski Euroopa algega ja miks mitte seda sellisel kujul siia tuua. Kui valida kopeerimise tee, siis teeksime väikse Varssavi, mida on Euroopa, Venemaa ja maailm näinud. See oleks väike teatridekoratsioon, mis ei pruugi tööle hakata. Kindlasti oleks turistidele ilus vaadata taastatud kvartaleid, kuid ei anna edasi. See oleks nagu ajalooõpikust välja rebitud lehekülg, mida paneme uue raamatu vahele.

Üldplaneering - kui läks arutelule ja oli meedias siis paljud kohalikud võtsid sõna ja ütlesid, et see on vanalinna lõplik hävitamine. Ka kolledžihoonet ehitamisele oldi vastu. Taheti et kopeeritaks vana hoonet. Ka uued hooned on vastuseisu saanud. Ka De La Gardie kaubamaja sai läbi suure vastuseisu. Ka Harju tänava osas oli see. Võib-olla praegu polegi kõige õigem hetk selle hoonestamiseks. Võib-olla peaks veel laskma edasi minna paar põlvkonda ja need emotsioonid vaibuvad ja on hoopis uued mõtted. Tuleks muidugi teha kompromiss, kuid ma ei kujuta ette, et mis see on. Teatud vanad ja teatud uued kvartalid. Vana täielikult ikka tagasi ei saa. Tervikuna taastamine on keeruline. See on väga kallis. Ma ise arvan, et linnad peaksid arenema omasoodu ja et tekiks kihistusi. Kui kõik hruštšovkad ei jää püsima, siis mõned ikka. Ka see on omaette kihistus ja iga kihistus on omaette väärtus. Ka kõige igavam on omaette väärtus. Ma ei tea kas õnnestub kompromissi saavutada. See ei pruugi hakata koos toimima. Ma ei tea, kas kompromiss või ajal

minna laskmine on kõige õigem tee. Üldplaneeringuga on kaks hoonet ette nähtud taastada. Peetri maja, mis arhitektuuriliselt pole parim Rootsi baroki esindaja. Peetri maja on kõige kuulsam neist. On ka vaekoda, mida saaks ka taastada. Need on ette nähtud koopia taastada. Ka muinsuskaitstes vaagiti ja tehti kompromiss. Kuid ülejäänud kujul taastame tänavavõrgu ja eksponeerime maa-alust säilinud kihistust. Muinsuskaitse seisukoht on üldiselt üllatav. Ka Tallinnas on olnud soov taastada, kuid amet pole luba andnud. See on natuke vastuoluline kompromiss. Kas neid maju hakkab kunagi taastama. Mina pooldaks mahtude taastamist, mitte pettust ja koopiat tegemist. Börsihoone kunagist asukohta dateerib uus kolledž väga hästi. Kompromissi variant on mingis kontekstis jah vajalik, kuid ühtset on raske saavutada, sest ka uue keskkonna puhul on lahendus, kellele see ei meeldi. Tuleb tasa ja targu ja samm sammult. Aeg on näidanud, et kolledži lahendusega on narvakad leppinud. Nüüd on nad kas tahtlikult või mitte alla neelanud ja on isegi uhked selle üle. On olnud positiivset ja negatiivset tähelepanu. Viimast aga vähem.

Millised muud tegurid omavad teie hinnangul olulisemat rolli Narva muutumisel rahvusvaheliseks linnaks?

Narva bränd ja kuvand. Seda hetkel pole. Narva end turundada pole osanud. See on kaootiline olnud. Seoses kultuuripealinna kampaaniaga see tuleb, kui Narva selle tiitli saab. Ilmselt kaasatakse sinna professionaalid. See on kaootiline olnud, pole osatud end müüa ja see on ka mõjutanud turismiettevõtteid. Narva-Jõesuu müüb end edasi. Narva on aga hädas ja ta on eraldiseisev tükk ja ei positsioneerid end Ida-Viru osaks vaid eraldiseisevaks osaks. Sillamäe on ka see, mis on eraldi. Sillamäe ja Narva on ka eraldi ja ühist eliiti ja lävi ruumi ei ole. Mis võiks olla. Sirbi artiklites oli ka, et mis võiks olla Narva nägu või kuvand. Seal tuleb see välja. Nüüd see hakkab iseseisvalt kooruma, seoses Kreenholmi arendusega ja vabalavaga.

Ekspertintervjuu – Lauri Vahtre

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Ma olen ka kohanud vastuseise seoses vanalinna taastamisega. Küsitakse esmalt, et mis me inimestega teeme. Kõigepealt tuleks Narva vanalinna kontaktpiirkonda rajada uued majad, mitte vanalinna. Vanalinna ala tuleks jagada tsoonideks olulisuse järgi, mis taastada. Sinna kontaktsoonidesse saab hiljem ka inimesi vajadusel tagasi asustada. Tsoonid, mis ei olnud päris tsentris ja kus hoonestus oli hõredam, seal võiks kaaluda uushoonestust, kuid mahult sarnaselt varasemale. Seda asja peab otsustama valitsus. See on üle-riiklik ettevõtmine. See on ühiskonna

asi, et taastada üks Eesti pärl. Mitte ainult Ida-Viru ja Narva asi, vaid kogu Eesti asi. Kogu Eesti võidab sellest, kuid eelkõige ikka Narvalased ise.

Millised võiksid olla siiski uue ja vana arhitektuuri eelistamise mõjud turismile ja seeläbi ka Narva rahvusvahelistumisele?

Sellest planeeringust, vanalinna alale planeeritakse arhitektuuri parki, kus on vanapärased ja moodsad vusserdised koos. Sellises pargis turist heal juhul peab korraks kinni, vaatab ja läheb ära. Kui aga ehitada vana linn ülesse, ta jääb sinna ja kulutab kolm kuni neli korda rohkem kui esimesel juhul. Narva eelis on see, et Narvast sõidetakse nagunii läbi. Nüüd vaja teha vaid nii, et ööseks kinni peetakse. See pole päris kui Lätlased taastasid Rundale lossi keset lagendikku. Kui Narvas on Peterburi turism ja lisada sinna veel eestlased. Praegu käiakse ka, kuid kordades rohkem käidaks siis. Peame tunnistama, et seda aega ei tule kunagi tagasi kui seal on 80 000 inimest ja ka Kreenholm ei tule tagasi. Mis siis edasi. Edasi ongi vaid turism. Kui tema kõige suurem võimalus ära solkida moodsa jampsiga siis ta ei tõuse kunagi. See on see harukordne juhtum. Kui kaua on need pinged, et eestlased ja venelased. Kes on narvalane – venelane, kes ei suhtle Eesti riigiga. Paljud ka tahaksid eestlastega suhelda. Keegi ei taha Narvat ümber rahvastada, kuid siis läheks vast ka eestlasi sinna rohkem elama. Narva muutuks uuesti paljurahvuseliseks linnaks. Narva eripära on olnud olla multinatsionaalne, praegu on ta aga mononatsionaalne. Narva võiks olla küll palju mitmekesisem. Seal elab üks venelane, kes on Eesti riigi peale pahur, kuid meil on üks punkt, kus meie huvid langevad kokku. Ehitades on see kasuks nii talle kui ka mulle. Kui praegu võime mõelda end haigeks, et mis keeles õpetada Kohtla-Järvel, siis vägisi ei saa. Elu peab ise ka paika panema. Integratsioon peab olema praktiline, mitte et me räägime sellest. See (taastamine) on väga praktiline samm, mis ei õpeta küll eesti keelt, küll aga liidab see rohkem Eestiga, pannes Eesti uuesti Narvat avastama ja sellel on ka vastupidine efekt.

Olles näinud, mida on tehtud vanalinnadega Euroopas, on tagajärg alati enam vähem üks, et tuleb moodsad maha lammutada ja enam vähem taastada vana. Kolledži lammutamine on viimane asi. Tänapäevased arhitektid lihtsalt ei oska linna ehitama. Nad ei pane maju perimetraalselt. Nii ei tekitata vanalinna atmosfääri. Nii ei teki linn. Üks erand on Rotermanni kvartal, kus see on suudetud luua.

Ega minu ettepanek ei näe ette ka kõikide hoonete kopeerimist. Seal on ka omad tsoonid. Raekoja ümbrus taastada võimalikult autentselt. Edasi tsoonides juba järeleandmised. Narva vanalinna põhjaosas võib isegi veelgi lodevalt ja moodsamalt ehitada, kuid tänavajoon ja vundamendid

peaksid olema samad ja katuse joon ja hoonete mahud samuti. Vanalinna teeb vanalinnaks see, et domineerib vertikaalsus ja hooned pole väga laiad vaid on suhteliselt kitsad. Kuid et tänapäevaseid vigu vältida on ehitada vanadele vundamentidele. Isegi kui ehitaksime täiesti tänapäevaseid hooneid ja vanale vundamendile ja katuse joonega, saaks midagi vanalinna taolist. Seda võiks katsetada põhjapool. Ülejäänud võimalikult kopeerides. Nii oleks ka eri ajastud rahuldatud. Nagu öeldakse, et meie makette ei ehita, on laest võetud printsiip. On kümneid kordi tõestatud et see on vale. Kes meid keelab. Need argumendid on meelevaldsed.

Kas massiturism on üldse suund, mille poole Narva peaks liikuma või tuleks keskenduda muule, näiteks õpiturismile?

Kes tuleksid, kas tudengid Venemaalt? Ja kuhu nad satuvad, mis keskkonda. Ma ei tuleks mingil juhul Peterburist Narva. Turist, kes nagooni sõidab on teine asi. Turist sõidab Tallinlasse ja sealt Helsingisse. On palju neid, kes sõidavad just läbi Narva.

Kuidas te kujutate ette vanalinna taastamise võimalikkust?

Valitsus peaks vastu võtma sellekohase otsuse. Moodustama selle asja tegemise töörühma. Kuidas seda nimetatakse. Planeerima toimingud, õiguslikud probleemid ja raha küsimus jne. Ma olen kalkuleerinud, palju taastamine võiks maksma minna. Umbes 20 miljonit eurot aastas 15 aasta lõikes. Vanalinna ehitaksid eraettevõtjad, kes kasutaksid kohalikku tööjõudu. See annaks tööd ja parandaks ka majanduslikku olukorda Narvas.

Ekspertintervjuu – Jaanus Villiko

1. Millised on Narva vanalinna detailplaneeringu eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

See ongi keeruline. Üks on see, mida paberil planeeritakse ja mõeldakse, teine on reaalne elu. Taastamisest rääkides, et mida sa taastad. Mis on nende sisu ja mõte. Mida tähendab taastamine ja kus on selle piir. Kas nad on väljast vanade moodi ja uue sisuga või tahame otsast ehitada 17. sajandi hoonet. See maja siin rajati sama diskussiooni põhjal 10 aastat tagasi. Siin need diskussioonid olid ära ja näete, et ta markeerib kunagist börsihoonet. Oli diskussioon, et peaks taastama börsihoone. 17. saj hoone ehitusnormid ei vasta aga tänapäevastele ehitus ja ohutusnõuetele. Ehitame, aga päästeamet ei lubaks sinna inimesi sisse. On muidugi kahju, et see hävis, kuid seda ei saa enam taastada ja sellega peaks leppima.

Oleme tegutsenud kuus aastat ja Narva vanalinna territooriumile pole selle aja jooksul rajatud midagi. On promenaad ja rajatud bastion, kuid Narva kolledž ja need asjad on kõik ühe ajaperioodi viljad, neid tuleb vaadata tervikuna. Järgmisi samme pole 6 aastat astunud. Niiviisi me turismi ei arenda. On juba uued trendid. On küsimus, kas ehitada üles piltpostkaartlikku vanalinna, mida on Euroopas küll. Kuidas me eristume? Kas turist tuleb seepärast Narva. Ma arvan, et ei eristu. Kas on mõtet? Kui tahame turisti siia saada, siis peame siia midagi ainulaadset ja ägedamat ehitama. Ida-Virus on muuseum ja on rajatud huvitavaid atraksioone ja seiklusparke, kuid see on ka, mis on igal pool mujal olemas. Kui me isegi teeme neid seiklusparke, siis me teeme seda liiga hilja ja liiga vähe. See iseloomustab ka Narvat. Varem oleks pidanud alustama ja tegema. Narva linna pärast ei tulda siia seda vaatama. Üldised fanatid tulevad ainult piirilinna vaatama ja kolledžit vaatama. Seepärast käiakse. Kui tahame massiturismi, siis peaks mõtlema massidele, kuid ei mõtle.

Kui mõtleme Taani Legolandile, siis ei minda ainult Legolandit. Seal ümber on kümneid atraksioone, mida vaadata ja teha. Vanalinna pärast ei sõida mitte keegi. Igasugused turismi numbrid, mis näitavad tõusu, tuleks neisse kainelt suhtuda. Kui oled põhjas ja näed kasvu, siis ei saa seda kirjeldada erakordse turismitööna, vaid esmane kasv ongi meeletu. Mingil hetkel tuleb lagi vastu ja tuleb mõelda uuele.

2. Millised on Narva ajaloolise vanalinna taastamise eeldatavad mõjud Narva turismisektori arengule ning rahvusvahelistumisele?

Kindlasti hakkavad turistid käima. Nii kohalikele, kui turistidele peaks olema koht kus olla ja mida teha. Infrastruktuuri ja arhitektuuri ei maksaks alahinnata. Narva kolledž ja vabalava ei suuda seda nõudlust ära rahuldada. Aknast vaadates näeme roheala, kuhu peaks tekkima linna uus keskväljak. Millal tekib - seda on kohe vaja. Eks ta mõjutab turismi, kuid kui palju. Mis selle sisu on. Eestis armastatakse end müüa läbi keskaja. Taallinnas see müüb, kuid Narvas sellel pole mingit seost. See on piirkonniti erinev ja tuleks tõsiselt mõelda, et mis on ajaloo perspektiivist.

Kuivõrd on see üldse suund, millega Narva peaks jätkama?

Võib-olla tõesti pole see suund kuhu minna. Turismis on kerge raha. Võib-olla kontseptsioon, see on õige, kuid vajab põhjalikku ettevalmistust, et turism hakkab tulema. See vajab ettevalmistust ja harjumuste muutmist. See pole teenindamise sõbralik linn. Mõtteviis on selline, et kui, siis mida meil vaja on. Siis et meil on vaja tehast, siis saame toota. See on mõttelaadi küsimus. Narva ei pea

punnitama end suureks turismilinnaks. Ta on suur piirilinn, kus on suur piiriületus, mis töötab hästi. Kui Vene pool töötaks hästi, siis tekiks küsimus, kas piir tuleks välja viia või inimesed. Oleks vaja mitut piiri, sest Peterburg on hetkel lähedal.

Naabritest ei saa mööda. Kui Vene poolt küsida, et millisena näete Eestit, siis öeldakse et Eesti on Narvast Sõrveni puhkeala. Vene turist tuleb, aga ega me teda vastu valmis võtma pole. See on ka ohtlik, sest tuleks mõelda, mida Vene klient tegelikult tahab ja talle on raske loota. Kui ta kaob, seisab turism tühjalt. Suudame mõelda vaid ühele-kahele rühmale. Sa ei saa sakslasele, venelastele ja soomlasele sama teenust müüa. Need teenused on erinevad.

3. Milline vanalinna arendamise alternatiiv toetaks enim turismisektori arengut ning linna rahvusvahelistumist?

Narva võiks elada ka täitsa ilma turismita. Miskid võimalused on. Oleks aga Ida-Virus tervikuna rohkem vaja. Kui hotellide ehitajad on, siis operaatoreid pole. Nad vaatavad makro andmeid ja ütlevad, et pole mõtet siia tulla. Kogu see Narva ja vanalinna turism seisabki selle taga, et magada ei ole. Linnaruumi vanalinna ülesehitus turismi mõttes küll kuidagi ei mõjuta. Seda mõjutavad teised nähtused. Me teame Narva muuseumilt hästi, et suur klientuur on piiri ületajad. Mitte need, kes on spetsiaalselt siia sõitnud.

Kas Narva puhul võiks öelda, et on olulisemaid tegureid kui turism ja linna rahvusvahelistumine?

Kõik on seotud. Julgeolekust ja kogukonnast rääkides siis siin pole kogukonda. Need eestlased, kes siin on, need on „omad“. Siin konflikti pole. Aga üks sotsiaalmajanduslik aspekt on julgeoleku puhul oluline. Kui inimestel on riigis hea elada, siis võidakse küll öelda, et Putin meeldib, kuid Eesti on minu maa. Kui on halb, siis öeldakse et Putin on president ja võiks olla Venemaa. Kui aga sugulasel on Venemaal halvem siis on selge, kelle poole kaalukauss. See on selge, et infrastruktuur Narvas ja ida-Virus peaks olema parem. Meil on vaja uusi hooneid ja infrastruktuuri. Vana nõuka hoone renoveerimine pole uus hoone. See mõjutab tohutult, seda on võimatu sõnadesse panna. See on ka julgeoleku küsimus. Narva vajaks uut elukeskkonda. Uusi linnaväljakuid ja hooneid. See mõjutab meeletult. Nagu semiootikud on öeldud - Narva inimene läks nõuka lõpus magama, üks pilt. Ärkas Eesti Vabariigis, ikka sama pilt. Visuaalne on ka julgeoleku kohapealt oluline, et inimesed läheks edasi.

Siin on suur roll, et tuleksid normaalsed asjad. Paul Kerese IT ülikool näiteks. Indrek Neivelti pakutud uudis. See on üks parimaid mõtteid, mis on välja käidud. Kui see ülikool, kus on kontseptsioon, et osa õppejõude ja õpilasi tuleb väljastpoolt, see pole turism, kuid on õpiturism ja see on see, mis võiks Narvale ja ka Eestile sobida.

Toomas Sildam on kirjutanud ka ülikooli ideest ja 2 artiklit, mis vanalinnas võiks toimuda. Massiturism pole see, mis Narvat päästaks, massiturism liigub kuskil mujal ja pole ka põhjust, mis seda siia tekiks. Lauri Vahtre artiklid näiteks, et hrutšovkad maha – see on võimatu, sest see on eraomand ja see on Eestis püha.

Kas Teie peaksite lahenduseks kompromissvarianti?

Kompromiss- raha. Kui asjaga minna süvitsi ja hakkavad tekkima numbrid, siis võetakse positsioon, et tehtagu. Need, kes loevad raha, küsivad, et mis tegemata jäetakse. Aga kui taastajate käest küsida, et mis funktsioon on, siis seda pole. Ega TÜ Kolledž ei tekkinud ka maja pärast vaid funktsiooni. Pariisis kui tehakse 18 saj majja bensukas, see on ok, sest seal on kõriauguni. Maailma näidetega tuleb suhtuda ettevaatlikult. On seisukoht, et taastada, esised, et teha kontseptsioonarhitektuur. Valdav osa on vana taastamise poolt. Võib-olla see polegi vale. Kui suuremale osale meeldib, siis taastamegi. Seda on varemgi tehtud. Võib-olla see on vale. Võib-olla see on diskussiooni koht, kuid number üks on see, et peab olema mingi mõte, et mis seal hakatakse tegema. Taastamise kohta on halb näide - Riia mustpeade maja. Samade mõõtmetega konverentsi keskus ja inimesed ütlevad, et seal on võimatu olla. Fassaadid ehitada ja taha uus hoone. Ka need ei ole väga eluterved kõik. Alati peab olema diskussioon, ei saa olla, et mina ütlen ja nii jääb. Tuleb kuulata eksperte ja vadata maailmas ringi.